

ผลการศึกษา

(RESULT)

การศึกษาการสำรวจ รวบรวมพรรณพืชที่ใช้ประโยชน์ทางด้านสมุนไพร ใน โลกภูตาคา ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็น โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี แบ่งผลการศึกษาดังกล่าวออกเป็น 2 ด้าน คือ

1. การสำรวจและรวบรวมพรรณพืชที่ใช้ประโยชน์ทางด้านสมุนไพร หมายถึงพืชที่นักวิจัยสำรวจถ่ายภาพ ตรวจสอบลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ชื่อ ชื่อวิทยาศาสตร์ วงศ์ (Family) ตรวจสอบเอกสารถึงการใช้เป็นสมุนไพรและสอบถามคุณประโยชน์ทางด้านสมุนไพรตามภูมิปัญญาพื้นบ้านของประชาชนหรือหมอ ยา ที่อาศัยรอบบริเวณ โครงการฯ

2. การรวบรวมตำรายาสมุนไพร หมายถึงตำรายาสมุนไพรของประชาชนหรือหมอยาแผนโบราณ บริเวณรอบๆ โครงการฯ

ผลการศึกษาเป็นดังนี้

1. การสำรวจและรวบรวมพรรณพืชที่ใช้ประโยชน์ทางด้านสมุนไพร ดำรงพบพืชทั้งหมด 121 ชนิด มีรายละเอียดดังต่อไปนี้และแสดงในภาพที่ 1.

กึ่งดาววน

ชื่อพันธุ์ไม้	กึ่งดาววน
ชื่อพื้นเมือง	กึ่งดาววน บั้งเลน
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Argyreia</i> sp.
ชื่อวงศ์	CONVOLVULACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้เลื้อย สูงไปเรื่อยๆ ใบเดี่ยว ใบเรียงสลับ รูปใบขอบขนาน ปลายแหลม โคนรูปลิ้ม ขอบใบเป็นคลื่น ใบกว้าง 1.2-2.8 ซม. ใบยาว 6.2-13.3 ซม. ช่อดอกเกิดตามซอกใบและกิ่ง ดอกบาน คล้ายดอกผักบุ้ง ดอกสีเขียวอ่อน มีขนตามกลีบดอกและลำต้น

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ผล นำมาบดให้เป็นผงใช้รักษาแผลพุพอง ฝี หนอง แก้โรคตาขโมย หัวหรือเหง้า ฝนรักษาฝี หนอง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เมล็ด มีรสมันเหมือนงา ใช้เป็นยารักษาโรคตาขโมย แก้ไขปวดหัวตัวร้อน ก้นเย็น เหงื่อออกมาก

ก้นครก/กล้วยเต่า

ชื่อพันธุ์ไม้ ก้นครก

ชื่อพื้นเมือง กล้วยเต่า กล้วยตบเต่า (ราชบุรี) ไข่เต่า (เชียงใหม่) ตบเต่า ตบเต่าน้อย (ภาคเหนือ) ก้น ครก (มหาสารคาม, ยโสธร)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Polyalthia debilis* (Pierre) Finet et. Gagnep.

ชื่อวงศ์ ANNONACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลักษณะทั่วไป ไม้พุ่มขนาดเล็กสูง 38.7 – 65.1 เซนติเมตร ลำต้น สีดำแกมขาว นวล กิ่งมีขนละเอียดสีน้ำตาล ใบเดี่ยวเรียงสลับรูปขอบขนาน (oblong) รูปขอบขนานแกมรูปไข่ (ovate-oblong) และรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ (obovate-oblong) กว้าง 4.2 – 5.9 เซนติเมตร ยาว 11.1 – 15.0 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ (entire) ออกดอกตามซอกใบ กลีบดอกสีเหลืองอ่อนคล้ายดอกกล้วยไม้ มีกลิ่นหอม เย็นๆ ผลรูปทรงกลมหรือทรงระบอก มีขนละเอียดสีเหลืองอ่อน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบ นำมาตำผสมกับปูนขาว,ปูนแดง ใช้พอกฝี ราก นำไปต้มใช้เป็นยาแก้ปวดแหว เคล็ดขัดยอก และเป็นยาอายุวัฒนะ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน รากและเหง้าต้มผสมกับน้ำแก้อาการจุกเสียด แน่นเพื่อชาวบ้านจะต้มกับนางหวาน ม้ากระทืบโรง ชะลูดเครือ(ให้กลิ่นหอม) ตาไก่หรืออีสะคาน โดยอาจผสมกับตัวใดตัวหนึ่งก็ได้เท่าที่ทำได้ หรือนำรากเหง้ามาต้มเพื่อแก้พิษผดผื่นแดงสำหรับหญิงที่อยู่ในเรือนไฟหลังคลอดบุตร

กรวยป่า

ชื่อพันธุ์ไม้	กรวยป่า
ชื่อพื้นเมือง	ค้อแลน(อีสาน)ผ่าสาม
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Casearia grewiaefolia</i> Vent.
ชื่อวงศ์	FLACOURTIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นเล็กถึงขนาดกลาง ลำต้นตั้งตรงเปลือกมีสีเทาปนน้ำตาล มีความสูงประมาณ 2-20 เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานหรือรูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง 3-6 ซม. ยาว 8-10 ซม. ดอกเป็นดอกช่อออกเป็นกระจุก ที่ซอกใบ กลีบดอกสีขาวหรือเหลืองแกมเขียว ผลค่อนข้างนํ้าเนื้อแกมสีเหลือง รูปกระสวย เมล็ดมีเยื่อหุ้มสีแดง

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ราก ใช้แก้ท้องร่วง แก้ตับพิการ เปลือก บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ดอก แก้ไข้ ใบและดอก แก้พิษที่เกิดจากการติดเชื้อ ใบ แก้โรคผิวหนังผื่นคันพวก กลาก เกื้อยื้อน หิด หรือผสมกับกับใบยาสูบ มวนสูบแก้ริดสีดวงจมูก (โรคติดเชื้อในโพรงจมูก ทำให้หายใจขัด มีฝหนองขึ้นในจมูก โพรงจมูกอักเสบ) หุงเป็นน้ำมันทาบาดแผลและผิวหนังที่ติดเชื้อ โรค เมล็ด แก้ริดสีดวงทวาร และใช้เบื่อปลา น้ำมันในเมล็ดทวารักษาบาดแผลและโรคผิวหนัง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้พอกรักษาโรคมะเร็งในระยะเริ่มต้นค้อแลน ช้างนํ้า และนมสาวคัมผสมกันใช้กับหญิงในเรือนไฟ ขับนํ้าคาวปลา สกัดนํ้านม

กระเจียน

ชื่อพันธุ์ไม้ กระเจียน/ไซเค็น

ชื่อพื้นเมือง คำสามซึก (เชียงใหม่) แคลหาง (ราชบุรี) จันทน์คง ทรายเค่น (ขอนแก่น) พญารากคำ (ชลบุรี) โมคคง (ระยอง) สะบันงาป่า (ภาคเหนือ) เส่โพลล่า (กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน) เหลือง (ลำปาง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Polyalthia cerasoides* (Roxb.) Benth. ex Bedd.

ชื่อวงศ์ ANNONACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ต้น สูง 5-15 เมตร ลำต้นเปลาตรงเปลือกเรียบสีเทา หรือน้ำตาลอ่อน เรือนยอดรูปกรวยคว่ำ แตกกิ่งเกือบตั้งฉากกับลำต้น กิ่งอ่อนและใบอ่อนมีขนนุ่ม มีช่องระบายอากาศสีเหลืองอ่อนตามลำต้นและกิ่งทั่วไป ใบ เดี่ยวเรียงสลับสองข้างของกิ่งในระนาบเดียวกัน แผ่นใบรูปใบหอกแกมรูปขอบขนานและมักเบี้ยว กว้าง 2-4.5 ซม. ยาว 8-18 ซม. ผิวใบเกลี้ยงยกเว้นเส้นใบมีขนประปราย ด้านบนสีเขียวเข้มด้านล่างสีจาง หรือขาวอมเทา เส้นแขนงใบ 8-15 คู่ ก้านใบสั้นมาก ดอก เดี่ยว หรือ ออกเป็นกลุ่ม 2-3 ดอกตามง่ามใบ กลีบดอก สีเขียวอ่อน 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้นๆ ละ 3 กลีบ รูปขอบขนานแกมรูปไข่ กลีบชั้นในใหญ่และยาวกว่าชั้นนอกเล็กน้อย เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2.5 ซม. ก้านดอกยาวประมาณ 3 ซม. มีขนประปราย ผล ออกเป็นกลุ่ม บนแกนคู้บกลม แต่ละผลกลมรีปลายเป็นติ่ง ยาว 1.5-2 ซม. ผลแก่สีแดง ก้านผลเรียวยาว ยาว 2-2.5 ซม. กระเจียนมีการกระจายพันธุ์ในป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณทั่วทุกภาคของประเทศ ยกเว้นภาคใต้ ที่ความสูงจากระดับทะเลปานกลาง 50-600 ม. ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ผลแก่เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ตำรายาไทยใช้รากต้มน้ำดื่ม แก้กษัย คุมกำเนิดในสตรี บำรุงกำลัง สำหรับบุรุษ และแก้ไข้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกและเนื้อ ไม้ นำมาต้มเป็นยาประสะ(เพิ่ม)น้ำนม ขับน้ำคาวปลา บำรุงโลหิต สำหรับสตรีภายหลังการคลอดบุตรใหม่ๆ ต้มผสมรวมกันกับนมสาว และ ช้างน้ำ ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ

กระโดน

ชื่อพันธุ์ไม้ กระโดน

ชื่อพื้นเมือง กระโดน (ภาคกลาง, ภาคใต้); กะนอน (เขมร); ขุย (กะเหรี่ยง - กาญจนบุรี); แฉงจืแห่น; เส้
เจ้อะบะ (กะเหรี่ยง; แม่ฮ่องสอน); ปุย (ภาคเหนือ; ภาคใต้); ปุยกระโดน (ภาคใต้); ปุยขาว; ผ้าฮาด
(ภาคเหนือ); พุย (ละว้า - เชียงใหม่); หูกวาง (จันทบุรี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Careya sphaerica* Roxb

ชื่อวงศ์ LECYTHIDACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลักษณะทั่วไป พบทั่วไปในป่ากึ่งโล่งแจ้ง ดอกบานตอนกลางคืนและร่วงตอน
เช้าตรู่ของวันถัดไป เป็นไม้ต้นสูงเปลือกหนาสีน้ำตาลปนเทาหรือน้ำตาลดำ แตกเป็นสะเก็ด ใบเดี่ยวเรียง
แบบสลับเวียนเป็นกลุ่มตามปลายกิ่ง รูปไข่กลับ ยาว 12-20 ซม. กว้าง 6-12 ซม. ปลายใบมนหรือสอบ ฐาน
ใบรูปลิ้มหรือสอบ ขอบใบหยักมน ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง ดอกช่อออกตามปลายกิ่ง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ สี
เขียว กลีบดอกมีปลายกลีบสีเขียว ขอบกลีบและโคนกลีบสีชมพู ร่วงง่าย เกสรเพศผู้มีจำนวนมาก โคนก้าน
เกสรเชื่อมกัน สีแดง รังไข่กลมฝังตัวอยู่ด้านในฐานรองดอก ผลสดอวบน้ำ รูปร่างกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 3-7
ซม. ที่ปลายผลมีกลีบเลี้ยงและก้านเกสรเพศเมียติดอยู่

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร เปลือกไม้ใบ และผล มีคุณสมบัติเป็นยาสมานแผล เปลือกไม้ นำมาใช้
เป็นยาขับเสมหะ ผล ช่วยในการย่อยอาหาร ดอก เป็นยาบำรุงหลังคลอด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือก เปลือกมีรสฝาดจึงใช้เป็นยาสมานแผลในกระเพาะ
อาหารได้ ใช้เปลือกต้มกับน้ำจันทน์ ใช้จุ่มแก้โรคปาก-เท้าเปื่อยในโค-กระบือได้ ผสมกับกระโดนและกะบก
ใช้ต้มแก้ปวดหลังปวดเอวได้

กระดังง์ใบ

ชื่อพันธุ์ไม้ กระดังง์ใบ

ชื่อพื้นเมือง กระนางใบ(ตราด) กระดังง์บาย กระดังง์ใบ เขื่อง เขื่องแข้งม้า ทองค่อม(เหนือ) บั้งบายต้น (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leea indica* Merr.

ชื่อวงศ์ LEEACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็น ไม้พุ่มเตี้ย ต้นที่มีอายุมาก ลำต้น สูงประมาณ 2 – 3 เมตร ใบ เป็นใบประกอบ รูปขนนกเรียงสลับ ใบย่อยรูปขอบขนานกว้าง 3-6 เซนติเมตร ยาว 12-18 เซนติเมตร หูใบแผ่เป็นแผ่น คล้ายใบกระท่อม ขอบจักสีเขียวจัดเหลือบขาวมันคาน้ำมันและกึ่ง มีครีบกั้นโดยรอบ คล้ายฟันเฟือง ดอก เป็นดอกช่อ โดยออกบริเวณซอกใบ ก้านดอกมีสีแดง กลีบดอกสีเขียวอ่อน ผลสด รูปกลมแป้นสีเขียว เมื่อสุกจะมีสีแดง เมื่อแก่เต็มที่จะเปลี่ยนเป็นสีแดงเข้มหรือม่วงดำ การขยายพันธุ์ โดยการแยกหน่อและเมล็ด

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ราก ใช้แก้ไข้ ขับเหงื่อ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้คลื่นไส้หรือท้องร่วง ใช้น้ำคั้นดื่ม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน หน่อ ใช้พอกรักษาฝี-หนอง หรือสิว ฝ้าย ราก นำมาต้มใช้ เป็นยารักษาแก้มตุ๋นหรือหอยนูน บำรุงโลหิตสตรีมีครรภ์

กระแตไต่ไม้

ชื่อพื้นฐ่ไม้ กระแตไต่ไม้

ชื่อพื้นเมือง กระแตไต่ไม้ (ภาคกลาง), กระปรอก (จันทบุรี), กระปรอกว่าว (ประจวบคีรีขันธ์, ปราจีนบุรี), กุศขาออก เข้าวะนะ พุดองแคะ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน), เคาน์กาโละ (มลายู-ปัตตานี), ใบหูช้าง สไบนาง (กาญจนบุรี), สะโมง (ส่วย-สุรินทร์), หัวว่าว (ประจวบคีรีขันธ์)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Drynaria quercifolia* (L.) J.Sm.

ชื่อวงศ์ POLYPODIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ล้มลุกจำพวกเฟิน เลื้อยเกาะ เหน่า ปกคลุมด้วยเกล็ดสีน้ำตาลเข้ม ใบ มีสองชนิด คือ ใบที่ไม่สร้างสปอร์ รูปไข่ ไม่มีก้านใบ กว้างประมาณ 20 ซม. ยาวได้ถึง 32 ซม. ขอบใบเว้าเป็นแฉกตื้น ๆ และใบที่สร้างสปอร์ รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 50 ซม. ยาวได้ถึง 80 ซม. ขอบใบเว้าลึก เนื้อใบเหนียว สีเขียวหม่น เป็นมัน ก้านใบยาว กลุ่มอับสปอร์กลมหรือรูปขอบขนานเรียงเป็นสองแถวอยู่ระหว่างเส้นใบหลัก

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบ แก้แผลเนื้อร้ายและแผลพุพอง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาทึนบ้าน ยาพื้นบ้านอีสานใช้เหง้า 3-4 เหง้าผสมกับลำต้นเอื้องเงิน 1 ต้น ต้มน้ำดื่ม ครั้งละ 1 ถ้วยชา วันละ 2-3 ครั้ง บำรุงเลือดตำรายาไทยใช้เหง้า เป็นยาสมานคุณธาตุ ขับปัสสาวะ ขับพยาธิ แก้ปัสสาวะพิการ (อาการปัสสาวะปวด หรือกะปริบกะปรอยหรือขุ่นข้น สีเหลืองเข้ม หรือมีเลือด) ไตพิการ (โรคเกี่ยวกับทางเดินปัสสาวะ มีปัสสาวะขุ่นข้น เหลือง หรือแดง มักมีอาการแน่นท้อง กินอาหารไม่ได้) สารสกัดแอลกอฮอล์ไม่มีพิษเฉียบพลัน

กระแตไต่หิน

ชื่อพันธุ์ไม้ กระแตไต่หิน

ชื่อพื้นเมือง -

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Drymaria diandra* Bl. (*D. cordata* (Linn.) Willd.)

ชื่อวงศ์ CARYOPHYLLACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นพืชจำพวกเฟินเลื้อยเกาะแน่นตามโขดหินหรือกิ่งไม้ เหง้าแบน กว้างประมาณ 2 - 5 ซม.หนา 5 มม. มีแผ่นเกล็ด ปกคลุมหนาแน่น ใบ มีสองชนิด คือใบเกล็ดมีจำนวนมาก เรียงสลับซ้อนกันปิดเหง้าไว้เกือบมิด รูปวงรี โคนใบเว้าเป็นรูปหัวใจ กว้าง 4.5 - 7 ซม. ยาว 5 - 10 ซม. และใบแท้ซึ่งแผ่นใบเว้าลึกเป็นแฉก กว้าง 20 - 40 ซม. ยาว 30 - 50 ซม. แต่ละแฉกรูปใบหอกกลับหรือรูปขอบขนานแกมใบหอก กว้างได้ถึง 3.5 ซม. ยาว 10 - 22 ซม. กลุ่มสปอร์อยู่ในอับสปอร์รูปค่อนข้างกลม เรียงไม่เป็นระเบียบอยู่ระหว่างเส้นใบ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร เหง้า ใช้ต้มน้ำดื่ม รักษาเมะเร็งในปอด ปอดพิการ ผสมหัวยาข้าวเย็น ต้มน้ำดื่ม แก้หอบหืด ยาพื้นบ้าน ใช้ ขนจากเหง้า บดให้ละเอียดสูบ แก้หืด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ลำต้น ใช้รักษาโรคฝีในท้อง แก้ไข้ นำไปต้มนผสมกับกูดง้าว แก้วร้อนใน หรือนำไปตากแห้งแล้วนำมาบดเป็นผง กินกับน้ำใช้เป็นยาถอนพิษแมลงกัดต่อย

กระท่อมโคก

ชื่อพื้นฐ่ไม้ กระท่อมโคก Krathum khok

ชื่อพื้นเมือง ท่ม

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mitragyna hirsuta* Hav.

ชื่อวงศ์ RUBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ กระท่อมโคก เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ถึงใหญ่ ใบเดี่ยว รูปไข่ คล้ายใบกระท่อม แต่ใหญ่กว่า กว้างประมาณ 6-12 ซม. ยาวประมาณ 12-15 ซม. ดอกกลมคล้าย กีบดอกกระถิน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. เกสรสีเหลืองปลายขาว ออกเป็นช่อ ขึ้นได้ตามป่าเบญจพรรณ ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบ รสเฝื่อนเมา แก้ท้องร่วง แก้ปวดมวนในท้อง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกกระท่อมโคก รวมกับเปลือกท้งท่อน ไปแช่น้ำนำไปให้ไก่กินแก้โรคไข้หว โรคอหิวค้ไก่

กระบก

ชื่อพันธุ์ไม้ กระบก

ชื่อพื้นเมือง กระบก กะบก จะมกจะบก มักบก ตระบก(ภาคกลาง) จำเมาะ(เขมร) ชะอั้ง(ชอง-ตราด) บก
หมากบก(ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มะมื่น มื่น(ภาคเหนือ)มะลื่น หมักลื่น(สุโขทัย นครราชสีมา) หลักกาย
(ส่วย-สุรินทร์)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Irvingia malayana* Oliv.ex.A. Benn.

ชื่อวงศ์ IXONANTHACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็น ไม้ต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่สูง 10-30 เมตร ผลัดใบแต่ใช้เวลานานสักหน่อย
จะแตกใบใหม่ในเวลาอันรวดเร็ว ลำต้น ตรง เมื่อมีอายุมากลำต้นมักพุดพอง เปลือกสีเทาอ่อนปนน้ำตาล
ค่อนข้างเรียบ บางที่แตกเป็นสะเก็ด เรือนยอดเป็นพุ่มแน่นทึบ กลมหรือกลมรี สีเขียวเข้ม กระจุกสีขาวปน
เหลืองอ่อน แก่นสีเทาปนน้ำตาล และมีสารจำพวกทราโยลีนอยู่มาก กิ่งอ่อนจะมีรอยแผลใบขั้วรอบตรงข้อ
ส่วนหูใบจะม้วนหุ้มยอด เรียวโค้งเป็นรูปฝักดาบ ใบ เป็นชนิดใบเดี่ยว ติดเรียงสลับ ทรงใบมนรีแกมรูปหอก
ขนาดกว้าง 2.5-9 ซม. ยาว 8-20 ซม. เนื้อใบหนา เกือบทั้งสองด้าน โคนใบมนแล้วสอบเรียวไปทางปลายใบ
ปลายใบแหลมหูใบเรียบเส้นแขนงใบมี 8-14 คู่ และมักมีเส้นแขนงใบปลอมแซมระหว่างกลาง เส้นใบ
ย่อยแบบขั้นบันไดจะเห็นชัดทางด้านท้องใบ ใบแห้งจะเห็นเส้นร่างแหชัดทั้ง 2 ด้าน หูใบโค้ง ม้วนหุ้มยอด
อ่อนยาว 3 ซม. ดอก มีขนาดเล็กสีขาวปนเขียวอ่อนมีขนนุ่มๆประปราย ออกรวมกันเป็นช่อโต ๆ ตามปลาย
กิ่ง ผล กลมรี ๆ หรือป้อม ผลแก่เปลือกสีเหลืองมีเนื้อและ ๆ หุ้มเมล็ดพอสวมควรแต่ละผลมีเมล็ดเดี่ยวที่โตและ
แข็ง ภายในเมล็ดมีเนื้อสีขาว รสมัน

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร เปลือกแก่น คัมผสมกับตาไก่ ตานกรวด ตานา รักษาโรคเก๊าท์ได้
ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ผล ผลดิบ-ผลสุก เป็นอาหารสัตว์ในป่า มีรสชาติหวานออก
เปรี้ยว ภายในเมล็ดที่แก่แล้วมีน้ำมันอยู่มากนำผลมาคั้นคั้นใช้รักษาโรคปวดหลัง ปวดเอว กินติดต่อกันเป็น
เวลา 10 วัน ใช้แก่นกระบกผสมกับแก่นกระโดน นำมาคั้นน้ำจืดขึ้นเป็นยาแก้ปวดหลังปวดเอวได้

กวาวเครือขาว

ชื่อพันธุ์ไม้ กวาวเครือขาว

ชื่อพื้นเมือง กวาวเครือ, กวาว, ทองเครือ, ทองกวาว, กวาวหัว, ตามจอมทอง, งานเครือ, โปะตะกู, ตานเคื่อ,

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pueraria mirifica* Airy Shaw et Suvatav.

ชื่อวงศ์ LEGUMINOSAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลำต้นค่อนข้างกลม และคอดยาวเป็นตอนๆ ต่อเนื่องกัน กิ่งอ่อน ยอดอ่อน ก้านช่อดอก และกลีบเลี้ยงมีขนสั้นๆ ใบ เป็นใบประกอบ มีใบย่อย 3 ใบ ก้านใบประกอบยาว 10-38 ซม. ใบย่อยใบกลางรูปไข่กว้าง 9-15 ซม. ยาว 15-30 ซม. ปลายมนถึงเรียวแหลม โคนสอบถึงมน ใบย่อยคู่ข้างขนาดใกล้เคียงกับใบกลาง ปลายมนถึงเรียวแหลม โคนเบี้ยว ด้านบนใบเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้นๆ ประปราย ก้านใบย่อยยาว 5-7 ม.ม. ดอก ออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ยาว 20-30 ซม. ดอกมีรูปร่างคล้ายดอกแคขนาดเล็ก สีน้ำเงินอมม่วง ออกเป็นกระจุกในระยษผลัดใบ ดอกมีกลีบเลี้ยงยาว 6-7 ม.ม. โคนติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 4 แฉก กลีบดอกมี 5 กลีบ สีม่วงอมน้ำเงินอ่อน กลีบนอกสุดมีขนาดใหญ่ กลีบคู่กลางค่อนข้างกลม งอโค้ง กลีบคู่ในสุดติดกันเป็นรูปท้องเรือห่อเกสรเอาไว้ เกสรตัวผู้มี 10 อันแต่ส่วนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ผักแบน รูปขอบขนาน ผิวเกลี้ยงหรือมีขนสั้นประปราย กว้าง 7 ม.ม. ยาว 3 ซม. กลายเป็นสีน้ำตาล เมื่อแก่ มีเมล็ด 3-5 เมล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร เป็นยาอายุวัฒนะสำหรับผู้สูงอายุใช้ได้ทั้งหญิงและชาย (คนหนุ่มสาวห้ามรับประทาน) ทำให้กระชุ่มกระชวย ทำให้ผิวหนังเหี่ยวย่นกลับเต่งตึงมีน้ำมีนวล ช่วยเสริมอก กระตุ้นด้านมขยายตัว โดยเฉพาะกวาวเครือขาว ช่วยให้เส้นผมที่หงอกกลับดำ และเพิ่มปริมาณเส้นผม แก้โรคตาฟาง ค้อกระจก ทำให้ความจำดี ทำให้มีพลัง การเคลื่อนไหวการเดินเหินจะคล่องแคล่ว ช่วยบำรุงโลหิต ช่วยให้รับประทานอาหารมีรสชาติอร่อย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน กวาวเครือบด(หัว)ผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอน กินเป็นยาเสริมหน้าอก

กวาวเครือแดง

ชื่อพันธุ์ไม้ กวาวเครือแดง

ชื่อพื้นเมือง -

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Butea superba* Roxb.

ชื่อวงศ์ LEGUMINOSAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นพืชในตระกูลถั่ว ลำต้น เป็นเถาเปลือกสีน้ำตาล หัว ใต้ดินเป็นกระเปาะทรงกลมยาว ผิวหัวเป็นสีน้ำตาล (ไม่ดำคล้ำ หรือน้ำตาล) เนื้อในหัวสีเหลือง ขางสีแดง ดอก เหมือน ดอกถั่วขนาดใหญ่ ออกเป็นช่อกลีบดอกสีส้ม ฝัก แบนๆ มีเมล็ดที่ปลายเพียงเมล็ดเดียว

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แก่ปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อ ร่างกาย บำรุงเส้นผมให้ดกดำ บำรุงสายตา บำรุงผิวให้เต่งตึง บำรุงฮอร์โมนเพศชาย บำรุงกำลัง บำรุงเส้นผม บำรุงสายตา ทำให้กล้ามเนื้อหน้าอกขยายตัว จะหดตัวลงเหมือนเดิมภายใน 2-3 เดือน วิธีใช้ ใช้ส่วนหัว นำมาฆ่าพิษเสียก่อน ซึ่งมีกรรมวิธีแตกต่างกันไปตามแต่หมอและท้องถิ่น อาจจะใช้สมุนไพรอื่น หรือ ประสะ แล้ว นำมาคองสุรา หรืออบเป็นผง ผสมน้ำผึ้ง ปั้นเม็ด หรือบรรจุแคปซูล รับประทาน รับประทานครั้งละ 1-2 เม็ด (ให้มีเนื้อกวาวเครือ 50-100 มิลลิกรัม แต่ไม่ควรเกินวันละ 100 มิลลิกรัม) ก่อนอาหาร เข้า-เย็น งคก่อนและหลังมีรอบเดือน 1 สัปดาห์ (รับประทาน 2 สัปดาห์ งค 2 สัปดาห์ รับประทานมากทำให้เมา เกิดพิษได้ สำหรับท่านที่เข้าสู่วัยทอง รับประทานครั้งละ 1-2 เม็ด ก่อนอาหารวันละ 1 ครั้ง ทุกวัน หรือวันเว้นวัน งคอาหารที่มีรสเปรี้ยว รสเค็มจัด อาหารหมักดอง ถั่วแพ้ อาเจียน หรือท้องร่วง เมา มีถุงน้ำเกิดขึ้น ควรงดใช้ ข้อควรระวัง ท่านที่เป็นโรคเกี่ยวกับถุงน้ำ หรือเนื้องอก หรือมีฮอร์โมนเพศสูง หรือเป็นโรคตับ โรคไต หรือรับประทานยาคุมกำเนิดไม่ควรรับประทาน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เอาหัวมาบดกิน ช่วยเพิ่มขนาดของหน้าอกได้ (อาจผสมกับน้ำผึ้ง เพื่อช่วยให้กินง่ายขึ้น)

กลอย

ชื่อพันธุ์ไม้ กลอย

ชื่อพื้นเมือง กลอย ข้าวเหนียว กลอยนก กลอยหัวเหนียว กอย คลี่ มั่นกลอย

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dioscorea hispida* Dennst.

ชื่อวงศ์ DIOSCOREACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ กลอยเป็นไม้เลื้อยหัว ต้นเลื้อยไปตามพื้นดินหรือพาดพันตามต้นไม้ใหญ่มีกิ่งก้าน
ออกตามเถา ให้ใบย่อย 3 ใบคล้ายพวกถั่ว เส้นใบถี่ตามเถามีหนามแหลมตลอดเถา มีขึ้นตามป่ากร้าง
และไหล่เขาทั่วไป ไม้นี้เป็นพวกไม้ล้มลุกยืนนานปีหัวยิ่งใหญ่ขึ้นใช้หัวรับประทานเป็นอาหารได้ วิธี
รับประทานต้องขูดเอาหัวมาหั่นเป็นแว่นบางๆอย่างมันแกวแล้วใส่ตระกล้าเอาไปแช่น้ำทิ้งไว้ทางน้ำไหล
ผ่านสัก 2-3 วัน จึงเอามาล้างเมื่อออกมาออกให้หมดตากแดดจนแห้ง จึงจะนึ่งรับประทาน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แพทย์ตามชนบทใช้ปรุงเป็นยารับประทานภายในแก้เถาตันที่กลิ้งเป็น
ก้อนอยู่ในท้อง ภายนอกใช้หุงเป็นน้ำมัน ใส่แผลกัดฝัดกัดหนองได้ดี

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ผ่านเอาเนื้อในมาตำ ผสมกับน้ำปูนใส พอกบริเวณที่เป็นฝี
หนองจะช่วยไล่หัวฝีขึ้นมา ทำให้หายเร็วขึ้น ใช้ผ่านบาง ๆ มาแผ่นบิผิวหน้า ช่วยไล่สิ่ว ฝ้า เพราะมีฤทธิ์เป็น
กรด

กอกกั้น

ชื่อพันธุ์ไม้ กอกกั้น/ อ้อยช้าง

ชื่อพื้นเมือง กอกกั้น(อุบลราชธานี) กูก อ้อยช้าง(ภาคเหนือ) ช้าเกาะ ช้างโน้ม(ตราด) ซาเกาะ (สุราษฎร์ธานี) ตะคร้ำ(ราชบุรี กาญจนบุรี) ปี่เชียง แส้โทก(กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) แม่ห้วยวาย(กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) เส่งลู้ไค้(กะเหรี่ยง-เชียงใหม่) หวีค(เชียงใหม่)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lannea coromandelica merr.*

ชื่อวงศ์ ANACARDIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูง 8-15 เมตร โท้วครอปลำต้น 60-150 ซม. ลำต้น เปลือกเรียบ เรือนยอดเป็นพุ่มโปร่ง คามกิ่งอ่อน ๆ มีขนประปราย ตลอดจนมีรอยแผลใบและต่อมระบายอากาศ ทั่วๆ ไป เปลือกมีสีเทาหรือขาวปนเทา เรียบหรือแตกเป็นแผ่นๆ ห้อยย้อยลง ใบ เป็นช่อ ออกเรียงสลับเวียน กัน ช่อหนึ่งๆ มีใบย่อย 2-7 คู่ ใบย่อยรูปไข่แกมรูปหอกขนาดกว้าง 1.2-5 ซม. ยาว 10 ซม. โคนใบเบี้ยว ปลาย ใบเป็นติ่งยาวๆ เนื้อใบค่อนข้างหนา หลังใบเกลี้ยง ท้องใบมีขนประปราย เส้นแขนงใบมี 8-12 คู่ ขอบใบ เรียบ ดอก สีเหลืองอ่อนๆ มีกลิ่นหอม ทั้งดอกสมบูรณ์เพศและดอกแยกเพศ ส่วนใหญ่แยกเพศ ออกเป็นช่อ ตามง่ามใบตอนปลายกิ่ง ทั้งกลีบดอกและกลีบรองกลีบดอก ส่วนใหญ่มีอย่างละ 4 กลีบ ดอกเพศผู้จะมีขนาดใหญ่กว่าดอกเพศเมียเล็กน้อย เกสรเพศผู้มี 8-10 อัน โคนก้านอับเรณูติดกับฐานรองดอก รังไข่ปลอมนมี 4 พู เกสรเพศผู้ปลอมนมีขนาดสั้นมากคือยาวไม่เกิน 1 ซม. รังไข่แท้มี่ช่องเดียวหลอดท่อรังไข่มี 4 อัน ผล มีขนาด และลักษณะคล้ายเมล็ดถั่ว ขนาดผลกว้างประมาณ 0.7 ซม. ยาวประมาณ 1-1.5 ซม. มีเยื่อบางๆ หุ้ม เมล็ดแข็ง มาก

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร เปลือก รักษาโรคตับปิดตับเปิด ผล รับประทานได้ รสฝาด แก้ไอ ขับ เสมหะ หรือนำไปคอง เปลือกให้สีน้ำตาล ผลให้สีดำ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ราก นำตำกินทำให้ทานข้าวได้อร่อยในคนที่หายไข้ใหม่ๆ มี รสชาติหวานมัน แก้เจ็บคอ ต้มกินบำรุงผิวพรรณ เปลือกไม้ มีรสชาติหวานนำมาต้มกินใช้เป็นยาสมานแผล ในกระเพาะอาหาร หรือสมานแผลได้

กอมก้อยตลอดจน

ชื่อพันธุ์ไม้ กอมก้อยตลอดจน

ชื่อพื้นเมือง คับแระด กำปู้ เปี้ยผา สร้อยห้วย

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Aristolochia arenicola* Hance

ชื่อวงศ์ ARISTOLOCHIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ล้มลุกขนาดเล็ก ต้น เลื้อยแผ่ตามดิน ลำต้นสลับเป็นพินปลา ใบ เป็นใบเดี่ยว รูปไข่กลมโคนเว้า เส้นใบเรียงแบบนิ้วมือ จำนวน 5-7 เส้น ผิวใบด้านบนมันเกลี้ยง ด้านล่างมีขนปกคลุม ขอบใบมีขนแข็ง และเป็นคลื่นเล็กน้อย ดอก เป็นดอกเดี่ยว ดอกรูปรียาว กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอด ลักษณะค่อนข้างกลม ส่วนปลายมีลักษณะเป็นรยางค์ยาวยื่นออกไป ผล เป็นผลแห้ง แก่แล้วแตก รูปรีแกมกว้าง มีสันชัดเจน เมล็ด เป็นรูปสามเหลี่ยมแกมรูปไข่ ไม่มีปีก กอมก้อยตลอดจน มีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ขึ้นตามดินทรายหรือดินเค็มที่ระดับความสูง 100-200 เมตร

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร - ใช้เป็นยากระตุ้นอารมณ์ทางเพศ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ยาบำรุงกำลัง

ก่อหมู

ชื่อพันธุ์ไม้ ก่อหมู

ชื่อพื้นเมือง ก่อเอี้ยก ก่อหมาก ก่อหมู

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Lithocarpus polystachyus*(Wall.)Rehd

ชื่อวงศ์ FAGACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นขนาดสูง 7-15 เมตร ใบ เดี่ยวเรียงสลับ รูปรีหรือรูปไข่หอกกว้าง 5-7 ซม. ดอก ขนาดเล็กแยกเพศอยู่ต้นเดียวกันออกดอกเป็นช่อและปลายกิ่ง ยาว 12-18 ซม. ผล เปลือกแข็ง เมล็ดเดี่ยวรูปไข่กว้าง 8-12 ม.ม. ยาว 10-13 ม.ม. ที่โคนมีกาบหุ้มผลผิวด้านนอกเป็นเกล็ดเรียงซ้อนกัน ออกเป็นช่อผล

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เป็นยาลดเสมหะ

กันเกรา

ชื่อพันธุ์ไม้ กันเกรา / มันปลา

ชื่อพื้นเมือง กันเกรา (ภาคกลาง), ตะมะชู ตำมูชู (มลายู-ภาคใต้), ตาเตร่า (เขมร-ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) คำเส้า
ท่าเส้า (ภาคใต้), มันปลา (ภาคเหนือ, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มะชู

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Fagraea fragrans* Roxb.

ชื่อวงศ์ LOGANIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง 15 - 25 เมตร ไม้ผลัดใบ เรือนยอดรูป
ไข่หรือรูปกรวยคว่ำ หนาทึบ เปลือกสีน้ำตาลเข้ม แตกเป็นร่องลึกไม่เป็นระเบียบ ใบ เดี่ยวออกตรงกัน
ข้าม แผ่นใบรูปมนขนาดกว้าง 2.5 - 3.5 เซนติเมตร ยาว 8 - 11 เซนติเมตร ปลายใบแหลมหรือยาวเรียว ฐาน
ใบแหลม โคนมน ดอก ออกดอกเป็นช่อจำนวนมากที่ปลายกิ่ง ลักษณะดอกคล้ายแจกัน เริ่มบานสีขาว แล้ว
เปลี่ยนเป็นสีเหลือง กลิ่นหอมเย็น ผลกลมเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6 ม.ม. สีส้มแล้วเปลี่ยนไปเป็นสี
แดงเลือดนกเมื่อแก่เต็มที่ มีเมล็ดขนาดเล็กเป็น จำนวนมาก ผล เป็นผลสด รูปทรงกลม สีแดง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบ ใช้บำรุงธาตุ แก้ไข้จับสั่น แก้หืดและรักษาโรคผิวหนังพุพอง
เปลือก ใช้บำรุงโลหิต ผิวหนังพุพอง แก่น รสมันฝาดขม บำรุงร่างกาย บำรุงธาตุ บำรุงไขมัน เป็นยา
อายุวัฒนะ แก้ไข้จับสั่น มงคร้อ หืด ไอ แก้กิดสีดวง แก้ท้องมาน แก้ท้องผูก เลือด แก้แน่นอก บำรุงม้าม
ขับลม แก้โลหิตพิการ แก้ปวดแสบปวดร้อนตามผิวหนังและร่างกาย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกและแก่นเนื้อไม้ เป็นยาแก้ไข้ ลดความร้อนถอนพิษไข้
แก้ปวดหัวตัวร้อน

กำแพงเจ็ดชั้น

ชื่อพันธุ์ไม้ กำแพงเจ็ดชั้น

ชื่อพื้นเมือง ตะลุ่มนก ตาไก่ น่านอง มะต่อม ไก่ หลุมนก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Salacia chinensis* Linn.

ชื่อวงศ์ CELASTRACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้เถาขนาดใหญ่ จำพวกแสลงพัน หรือเถาวัลย์เปรียงพาดพันตามต้นไม้ขนาดใหญ่ ไม้เนื้อแข็งตามป่าดิบและป่าเบญจพรรณ ลำต้น เป็นไม้พุ่ม รอเลื้อย เนื้อในเถาสีแดงเรื่อ ๆ มีเส้นดำเป็นวง ๆ เป็นชั้น ๆ ราว 7-8 ชั้นซ้อนกันออกมา จึงสมญาว่ากำแพงเจ็ดชั้น ใบ เดี่ยวเรียงตรงข้างรูปรี รูปไข่กลับ ปลายแหลม โคนสอบของหยักหยาบ ๆ ดอก ออกเป็นกลุ่มหรือช่อสั้น ๆ ที่ง่ามใบ โคนก้านดอกมีใบประดับเล็ก ดอกเล็กสีเขียวอมเหลือง หรือเหลืองกลีบเลี้ยงเล็กมน โคนติดกันคล้ายจานขอบหยัก 5 หยัก กลีบดอก 5 กลีบ รูปไข่ป้อม ผล ค่อนข้างกลมหรือรี ผลสุกสีแดงอมส้ม เมล็ด ค่อนข้างกลม มี 1 เมล็ด การขยายพันธุ์ โดยการใช้เมล็ด

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ราก แก้ลมอัมพาตฤกษ์ ชับลม รักษาโรคตา บำรุงน้ำเหลือง หัว รักษาบาดแผลเรื้อรัง รักษาตะมอยหรือตาเดือน เถา ซึ่งมีรสเมาเบื่อ ประุงเป็นยาพอกขับฤดูโลหิตของสตรี ฟอกโลหิต บำรุงโลหิต แก้โลหิตเป็นพิษทำให้ร้อน บำรุงหัวใจ ขับผายลม แก้ไข้ แก้โรคปวดบวมตามข้อ แก้ไข้ช้อ ไข้ช้อพิการ แก้ประคง แก้ชางให้ตาเหลือง แก้ดีพิการ ใบ แก้มดกัด ขับโลหิตระดู ขับน้ำคาวปลา ดอก แก้บิดมูกเลือด ต้น ชับลม แก่น้ำดีพิการ แก้เสมหะ แก้ไข้ ขับปัสสาวะ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เข้ากับตัวยาอื่น ๆ ได้รักษาโรคได้เกือบทุกชนิด โดยใช้แก่น และเปลือกต้มผสมกับยาตัวอื่น

เกล็ดปลาช่อน

ชื่อพันธุ์ไม้ เกล็ดปลาช่อน

ชื่อพื้นเมือง เกล็ดปลาช่อน (สระบุรี), เกล็ดลิ้นใหญ่(นครราชสีมา), ลิ้นคั่น, หนุ่ยาสองปล้อง (ภาคกลาง), ลูกหนีบคั่น (ปราจีนบุรี), หนุ่ยาเกล็ดลิ้น (ภาคเหนือ,ภาคใต้), หางลิ้น (สุราษฎร์ธานี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phyllodium pulchellum (L.) Desv.*

ชื่อวงศ์ LEGUMINOSAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่ม(shrub)ขนาดเล็ก อายุหลายปี ปลายยอดค่อนข้างตั้ง ต้น สูง 102.19-113.57 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลางลำต้น 32.4 – 37.2 มิลลิเมตร ลำต้น สีน้ำตาลแดงมีขนปกคลุมปานกลาง ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนกเรียงสลับ มี ใบย่อย 3 ใบย่อยและมีก้านใบ(pinnately-trifoliate) รูปร่างใบย่อยแบบรูปไข่แกมใบหอก (ovate lanceolate) โคนค่อนข้างกลม แผ่นกลางใบกว้าง โค้งไปปลายใบ ปลายใบค่อนข้างมน(obtuse) ใบกลางยาว 9.9-13.1 เซนติเมตร กว้าง 4.3-7.3 เซนติเมตร ใบย่อยข้างขอบใบล่าง โค้งเบี้ยวเล็กน้อย ใบข้างยาว 5.51-8.67 เซนติเมตร กว้าง 2.47-5.09 เซนติเมตร ขอบใบมีกึ่งใบย่อยเกิดซ้อนใบสีเขียวเข้ม หน้าใบและหลังใบมีขนสั้นๆปริมาณปานกลาง ขอบใบเรียบมีสีน้ำตาลแดง ผิวใบค่อนข้างหยาบเล็กน้อย หน้าใบมีผิวมัน หนูนูนเล็กน้อยและย่น (rugose) หลังใบผิวนูนเล็กน้อย ซึ่งแตกต่างจากต้นเกล็ดปลาหมอ (*Phyllodium elegans*) ที่มีผิวใบนุ่ม มีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่นทั้งหน้าใบและหลังใบ มีปลายใบสอบเรียว ขอบใบสีน้ำตาลเหลือง ต้นเกล็ดปลาช่อนมีก้านใบสีน้ำตาลแดง มีขนละเอียดปกคลุมมาก ก้านใบยาว 0.88-1.02 เซนติเมตร หูใบค่อนข้างแข็งเรียวแบบหนาม (spinous) ออกดอกประมาณเดือนตุลาคม-ธันวาคม ดอก ออกตามซอกใบและปลายยอด ความยาวช่อดอกรวม 9.13-13.93 เซนติเมตร ลักษณะดอกออกเป็นกระจุกมีใบประดับลักษณะคล้ายเกล็ดปลาประกบไว้สองใบ ดอกเดี่ยวรูปดอกถั่ว กลีบดอกสีเหลืองนวล อับเรณู(anther)สีเหลือง ในแต่ละช่อมี 21-36 ช่อดอกย่อย ฝัก แบนคอดเป็นข้อๆ ฝักแก่สีดำมนน้ำตาล มีขนปกคลุม ฝักยาว 0.88-1.06 เซนติเมตร กว้าง 0.27-0.41 เซนติเมตร มี 1-3 ข้อ มี 2-5 ฝักต่อข้อ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใช้เกล็ดปลาช่อนผสมกับเงี้ยวปลาตุก นำมาคั้นรับประทาน แก้ปวดหลัง ปวดเอว และเป็นยาขับปัสสาวะ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ยาพื้นบ้านล้านนาใช้ ทั้งต้น คัมน์น้ำคัม แก้วไธเป็นเลือด ราก คัม
กินแก้ปวดท้อง ปวดเส้น ปวดข้อ ปวดหลัง ไธ คัมคัมแก้ไข้ แก้ไข้ปัสสาวะพิการ ราก คัมคัมแก้ขับพิการ
เปลือกราก ตำพอกแก้ปวด แก้เคล็ดขวม

แก้มอัน

ชื่อพันธุ์ไม้ แก้มอัน

ชื่อพื้นเมือง แก้มอัน คำไซ่ ทองหนัง คินจำ ทำซุง บานนา พระราม โมงนึ่ง สารภี สารภี อัก สารภี สุน
ถ่านแดง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Anneslea fragrans* Wall.

ชื่อวงศ์ THEACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นขนาดกลางสูง 10-20 เมตร ใบเป็นใบเดี่ยวออกสลับ แผ่นใบขนาดคล้ายแผ่น
หนังผิวเกลี้ยงรูปหอกแกมขอบขนานขนาดกว้าง 2.5-5 ซม. ยาว 7-15 ซม. ปลายใบแหลม ฐานใบสอบ ดอก
เป็นดอกเดี่ยวมีก้านดอกยาว 3-5 ซม. กลีบรองดอกหน้ามี 5 กลีบ สีเหลืองแกมชมพู โคนเชื่อมติดกัน กลีบดอก
5 กลีบ สีขาวครีม อยู่รวมกันเป็นก้อนกลม ปลายแหลม ขนาด 1.5-2 ซม. ส่วนบนมีช่องเปิด 5 ช่อง ภายในมี
เกสรตัวผู้ 30-40 อัน ผล ค่อนข้างกลม ผิวเรียบ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 ซม. กลีบรองดอกติดอยู่ที่ปลายผล
ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใช้เป็นยาแก้ไข้เรื้อรัง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ราก คั้นเป็นยาแก้ตาช โมยตัวร้อนเป็นไข้ ผล มีรสชาติหวาน
มีเนื้อผลเล็กน้อย มีสีแดง ใช้เป็นยาแก้ไข้เรื้อรัง

ขมิ้นนางมัทรี

ชื่อพันธุ์ไม้ ขมิ้นนางมัทรี

ชื่อพื้นเมือง ขมิ้นนางมัทรี บา ปอนา ปอนาน ปอฝ้าย ฝึหยิก โททะเล

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hibiscus tiliaceus* Linn.

ชื่อวงศ์ MALVACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้น ขนาดเล็ก สูง 5-10 เมตร เรือนยอดแผ่กว้าง ลำต้น มักคดงอ แตกกิ่งมาก เปลือกสีเทาหรือน้ำตาลอ่อน เรียบหรือแตกเป็นร่องตื้นๆ เปลือกชั้นในสีชมพูประขาวเหนียวมีเส้นใยมาก ใบ เดี่ยวเรียงสลับ แผ่นใบรูปหัวใจในฐานกว้าง ยาว 8-15 เซนติเมตร กว้าง 7-15 เซนติเมตร ด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสีขาวยาวเรียวแหลม โคนใบเว้าลึก เส้นใบออกจากโคนใบ 7-9 เส้น และที่เส้นกลางใบอีก 4-6 คู่ ก้านใบยาว 3.5-10 เซนติเมตร ดอก สีเหลือง เปลี่ยนเป็นสีแดง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-10 เซนติเมตร กลางดอกด้านในสีแดงเข้ม กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกับหลอดเกสรตัวผู้ ซึ่งอยู่ตรงกลางดอก ผลรูปไข่ มีขนสีขาว กว้างประมาณ 1.5 เซนติเมตร แตกเป็น 5 กลีบ ล้อมรอบด้วยกลีบเลี้ยง เมล็ด ขนาดเล็กมีจำนวนมาก ขยายพันธุ์โดยการใช้เมล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แก้ไข้ ขับปัสสาวะ เป็นยาระบาย ทำให้อาเจียน แก้ไอ แก้หลอดลมอักเสบ ไล่แผลสดและแผลเรื้อรัง แก้อาการเจ็บในหู

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก่นไม้ของขมิ้นนางมัทรี ถูกหมากครั้ง และกำแพง 7 ชั้น ต้มผสมกัน ใช้เป็นยาบำรุง แก้ปวดเมื่อย

ข่อย

ชื่อพันธุ์ไม้ ข่อย

ชื่อพื้นเมือง กักไม้ฝอย(ภาคเหนือ) , ข่อย(ทั่วไป) , ชะโยเส้(กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน) , ทองชะแหม่น (กะเหรี่ยง กาญจนบุรี) , สัมพอ(ร้อยเอ็ด) , สะนาย(เขมร) , Tooth brush tree, Siamese rough bush

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Streblus aspera* Lour.

ชื่อวงศ์ MORACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พบขึ้นตามป่าดิบแล้งทั่วไป มีพบเห็นบนจอมปลวกตามทุ่งนา เนื่องจากสามารถทนต่อปลวกได้ดี เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงกลาง สูง 8-112 เมตร โทวัดรอบต้น 50-80 ซม. ลำต้นแตกกิ่งก้านสาขามาก เรือนยอดเป็นพุ่มทึบ เปลือกสีเทาเรียบ สับคูนี้น้ำยางสีขาวเหมือนน้ำมัน ใบ เรียงเวียนสลับกัน รูปรีๆปลายกว้าง 3-6 ซม. ยาว 6-12 ซม. ก้านใบสั้นมาก ดอก ดอกตัวผู้และดอกตัวเมียอยู่คนละต้นกัน ดอกตัวผู้สีเหลือง ออกดอกเป็นกระจุกสั้นๆตามง่ามใบ ดอกตัวเมียออกดอกเดี่ยวๆมีก้านยาวประมาณ 1.5 ซม. ผลสุกสีเหลืองมีรสหวาน รับประทานได้

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร เปลือก มีสรรพคุณแก้โรคฟัน ชาวอินเดียนิยมใช้กิ่งกึ่งฟัน ทำให้ฟันขาวและทน รักษา รำมะนาด รักษาแผล เปลือก แก้กึ่งร่อง แก้กึ่งโรคในช่องปาก ใบ เป็นยาระบายอ่อนๆ เปลือกคั้นรสเบื่อเมาดับพิษภายใน หุงน้ำมันทาลิดสีดวง แก้กึ่งพยาธิผิวหนัง ต้มกับเกลือ ให้เค็มเป็นยาแก้รำมะนาด และกระชายข่อยใช้มวนเป็นยาแก้ริดสีดวงจมูกได้ ราก ใช้เป็นยาใส่แผล เนื้อไม้ใช้ผสมเป็นยาสูบ กิ่งอ่อนทุบให้น้ำใช้สีฟัน ทางเชียงใหม่ใช้กิ่งข่อยหั่นเป็นฝอยมวนเป็นบุหรี่ยาสูบแก้ริดสีดวง เรียกว่า ไชโย เนื้อไม้ใช้ปนทำยาสีฟันแผนโบราณชนิดผง ใบ คั่วชงกินแก้ปวดประจำเดือน หรือปิ้งไฟให้เหลืองกรอบชงกินเป็นยาระบายอ่อนๆ เมล็ด เข้าย่อยอาหาร บำรุงธาตุและเจริญอาหารข่อยรสเบื่อเมาเปลือกดับพิษในกระดูและในเส้นเอ็น แก้กึ่งทางฟัน แก้กึ่งพยาธิผิวหนัง ดับพิษทั้งปวง หุงเป็นน้ำมันแก้ริดสีดวงการเดินทางก้นคารทางภาคเหนือเข้าใจถ่ายยาด้วยวิธีกินน้ำชงใบข่อยเท่านั้น

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายพื้นบ้าน กิ่งและเปลือก ใช้แทนยาสีฟันรักษาโรคเหงือก รำมะนาด ระวังกลิ่นปาก เปลือกและกิ่งต้มผสมกับน้ำและเกลือทะเลให้เหลือง 1 ส่วน รักษาโรคเกี่ยวกับเหงือกได้ดี เมล็ด

แห้งเป็นยาบำรุงกำลัง โดยบดเป็นผงผสมหัวหมู ตะโกนา ทรายดำ บดผสมน้ำทำเป็นยาถูกลอนกิน
บำรุงกำลัง

ขาเป็ย

ชื่อพันธุ์ไม้ ขาเป็ย

ชื่อพื้นเมือง สวาน้อยปะแปง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Hymenopyramis parvifolia* Mold.

ชื่อวงศ์ VERBENACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้เลื้อย เนื้อไม้เหนียว ให้ร่มเงาผลัดใบหมดทั้งต้น ออกดอกเดือน ก.พ.-
เม.ย. ป่าผลัดใบ ป่าดิบ ป่าชื้นเขา ทุกภาคของไทย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน นำแก่นมาต้มกับแก่นขี้เหล็กและแก่นมะขามรับประทานแก้
วิงเวียนศีรษะ

ข้าวเย็นใต้

ชื่อพันธุ์ไม้ ข้าวเย็นใต้

ชื่อพื้นเมือง ข้าวเย็นใต้, ข้าวเย็น โศกขาว(ไทยภาคกลาง), ยาหัวข้อ(เหนือ), หัวยาจีนปีกษ์ใต้, เตียวโล่ฮก (จีน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Smilax* spp.

ชื่อวงศ์ LILIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงประมาณ 50 เซนติเมตร ใบมีสีม่วงไม่มีหยัก ไม้สาก ผลสุกมีสีดำ ใช้เหง้าในการขยายพันธุ์หรือเพาะเมล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร หัวรสมันกร่อยหวานแก้ประดง คุดทะราด แก้ น้ำเหลืองเสีย แก้เส้นเอ็นพิการ แก้กามโรค ออกดอก เข้าข้อ ฝืนผลเน่าเปื่อยพุพอง เม็ดคื่นคั้น ดับพิษในกระตุก แก้ปัสสาวะพิการ นิยมใช้เป็นยาแก้อักเสบในร่างกาย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน นำหัวหรือเหง้าผสมกับตาลหม่อนและหญ้าคา ใช้ต้มน้ำรับประทานแก้ปวดข้อ ปวดหลังปวดเอวได้

ข้าวเย็นเหนือ

ชื่อพันธุ์ไม้ ข้าวเย็นเหนือ

ชื่อพื้นเมือง ข้าวเย็นเหนือ, ข้าวเย็นโคกแดง(ภาคกลาง), ยาหัวข้อ, ค้อนกะแต(อุบล), หัวยาจีนปักยี่เหนือ, เสียม โถ่ฮก(จีน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Smilax* spp.

ชื่อวงศ์ LILIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงประมาณ 50 เซนติเมตร ใบมีสีเขียว มีหยัก สาก ผลสุกมีสีดำ มีรสชาติหวาน มัน ใช้เหง้าในการขยายพันธุ์ หรือเพาะเมล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร รสมันกร่อยหวานแก้ประดง คุดทะราด แก่น้ำเหลืองเสีย แก้เส้นเอ็นพิการ แก้กามโรค ออกดอก เข้าข้อ ฝักแผ่นำเปื่อยพุงพอง เม็ดผื่นคัน ดับพิษในกระดุก แก้ปัสสาวะพิการ นิยมใช้เป็นยาแก้อักเสบในร่างกาย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน นำหัวหรือเหง้าผสมกับตาลหม่อนและหญ้าคา ใช้ดื่มรับประทานแก้ปวดข้อ ปวดหลังปวดเอวได้

ขี้คูน

ชื่อพันธุ์ไม้ ขี้คูน

ชื่อพื้นเมือง ปอขี้ไก่ ปอมัดโป หญ้าหางอัน เข่าก้น้อย ขี้อัน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Helicteres angustifolai* L.

ชื่อวงศ์ STERCULIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มสูงได้ถึง 3 เมตร ลำต้นและกิ่งมีขน สีน้ำตาลรูปดาวปกคลุม ใบ ใบเดี่ยวรูปหอกแกมรูปไข่ กว้าง 1.4-5 ซม. ยาว 7-10 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมน ดอก สีม่วงอ่อนออกเป็นกระจุกตามซอกใบ ดอกย่อยขนาดประมาณ 1-1.2 ซม. กลีบรองดอกเชื่อมกันเป็นหลอดปลายแยก 5 กลีบไม่เท่ากัน มีขนกลีบดอก 5 กลีบปลายกลีบมน โคนสอบแคบเป็นก้านมีติ่ง 2 อันเกสรผู้ 15 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมกันเป็นหลอด ผล รูปขอบขนานยาวถึง 3 ซม. มีขนฟูปกคลุมแน่นเมล็ดรูปไข่หรือสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เมื่อแห้งมีสีดำ ในประเทศไทยพบแทบทุกภาคบริเวณป่าเต็งรัง ออกดอกและติดผลช่วงเดือนเมษายน-สิงหาคม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบ ทาแผลฝีหนอง ทั้งต้น ประยาคัมแก้ไข้มาลาเรีย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เหง้าและรากต้มแก้บิด

จี๋หนอน

ชื่อพันธุ์ไม้ จี๋หนอน

ชื่อพื้นเมือง หางหมาจอก (สระบุรี) หนุ่้าตะขาบ (ราชบุรี) หนุ่้าหางแมว (สตูล) หางกระรอก (กรุงเทพฯ) เสลดพังพอนกะเหรี่ยง (กาญจนบุรี) หนุ่้าหางเสือ (เชียงใหม่) จี๋หนอน (กาฬสินธุ์) เหนียวหมา (สุราษฎร์ธานี) ก้านคุดซาโม (เขมร จันทบุรี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Zolling Dongnaiensis* Pierre.

ชื่อวงศ์ SAPINDACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ไม่พัดใบขนาดเล็ก สูงถึง 5 เมตร เปลือก ต้นสีครีมอ่อน แตกเป็นร่องลึกๆ เนื้อเปลือกหนา ใบ ขนาด 5-10 x 1.2-4 ซม. เรียงสลับค่อนข้างจะอยู่ในระนาบเดียวกัน ใบมนรีแคบหรือรูปไข่ด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ผิวใบเรียบเกลี้ยงเส้นใบข้าง 3-7 คู่ จรดกันที่ขอบใบ ก้านใบ 0.6 ซม. ดอก ขนาด 0.6-0.8 ซม. สีเหลืองทอง กลิ่นหอม ช่อสั้น ๆ ไม้แตกแขนงอยู่ในซอกใบ ก้านดอกย่อยยาว 0.8-1.2 ซม. กลีบเลี้ยงรูปถ้วย 5 พูมีขนตามขอบหลอดกลีบดอก ปลายแยก 5 แฉก ปลายโค้งหักไปด้านหลัง ข้างในหลอดมีกลุ่มขนตรงกลาง เกสรตัวผู้สั้นๆเชื่อมติดกับหลอดกลีบดอก ก้านเกสรตัวเมียยาวกว่าหลอดกลีบดอก ผล ขนาด 0.8 ซม. สีเขียว กลมด้านบนมีเส้นเป็นวงล้อมรอบตั้งสั้น ๆ ด้านล่างมีกลีบเลี้ยงที่ยังคงอยู่ ชันหุ้มเมล็ดแข็ง มี 1 เมล็ด ที่มีเนื้อบางๆห่อหุ้ม พบไม่มากนัก เป็น ไม้เรือนยอดชั้นล่างของป่าดิบเขา

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร จี๋หนอนขี้ผสมกับขุมเห็ดเทศ ปูนเคี้ยวหมาก และดินประสิว ใช้ทาแก้กลาก เกลื้อน และโรคผิวหนังต่างๆ ได้ผลดีมาก ใบ นำมาขี้ทาแก้โรคผิวหนังได้เกือบทุกชนิด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ยาพื้นบ้านอีสานใช้ราก ผสมรากกล้วย รากกาสามปีกใหญ่ รากกาสามปีกเล็ก และราก โมกมัน ต้มน้ำดื่ม แก้อาการทางประสาท ผ่น้ำปูนใสทา รักษาฝี ยาพื้นบ้าน ล้านนาใช้ทั้งต้น ผสมหัวยาข้าวเย็น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย รากฝนกับสุรา หรือน้ำมะนาว รับประทานและทา แก้พิษงูกัด เอาเปลือกต้นจี๋หนอนมาหั่นบางๆเอามาแช่น้ำจะเกิดฟองขึ้นมากมายเอาฟองนี้ไปใส่ที่หัวของเด็ก จะเป็นยาแก้หวัดคัดจมูกได้ หรือเอาเปลือกไปผสมเป็นยาเขียวแก้ร้อนในก็ได้

จันทน์

ชื่อพันธุ์ไม้ จันทน์

ชื่อพื้นเมือง จันทน์ ลำปัด

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros borneensis* Hiem

ชื่อวงศ์ EBENACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้นขนาดกลางเนื้อไม้แข็ง บางต้น โตมีขนาดความสูงประมาณ 20-25 เมตร ใบ มนรีผิวใบมัน ผล ผลอ่อนมีสีเขียวเมื่อสุกมีสีดำและสีชมพู (คล้ายลูกหว้า) รสหวานจัด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แก่นจันทน์ พญาช้างคำและไซเคน ต้มรวมกัน แก้เสมหะ บำรุงโลหิต

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้เปลือกและเนื้อไม้ ต้มผสมกับกำแพงเจ็ดชั้น นางหวาน กันครก บำรุงธาตุ เจริญอาหาร

ขี้เหล็กสาร

ชื่อพันธุ์ไม้ ขี้เหล็กสาร

ชื่อพื้นเมือง ขี้เหล็กบ้าน (ลำปาง-สุราษฎร์) ขี้เหล็กเผือก (เชียงใหม่) ขี้เหล็กใหญ่ (ภาคกลาง) ยะหา (ปัตตานี) ผักจี๊ด (ฉาน-แม่ฮ่องสอน) ขี้เหล็กแก่น (ราชบุรี) ขี้เหล็กหลวง (ภาคเหนือ) ขี้เหล็กจิหรี่ (ภาคใต้) ขี้เหล็กโคก ขี้เหล็กแพะ ขี้เหล็กป่า ขี้เหล็กสาร

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cassia garrettiana* Craib.

ชื่อวงศ์ LEGUMINOSAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้น สูงถึง 12 เมตร เปลือกลำต้นเป็นร่องเล็ก ๆ และมีเกล็ดรูปสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ ขนาด 1-3 ซม. ต้นแก่สีเทา-ดำ ใบ ใบประกอบแบบ even-pinnate ก้านใบรวม rachis ยาว 15-25 ซม. เรียงตัวแบบสลับ ก้านใบมีร่อง ค่อนข้างตามยาว โคนก้านใบมีหูใบ 2 อัน กว้าง 1 ม.ม. ยาว 1.5-2.5 ม.ม. ปลายแหลม สีเขียวแกมน้ำตาล ร่วงเมื่อใบยังกางไม่เต็มที่ ใบย่อยเกิดเป็นคู่ ๆ เรียงตัวแบบตรงข้าม จำนวน 4-8 คู่ ก้านใบย่อยยาว 4-7 ม.ม. ใบย่อยรูปไข่ รูปรีหรือรูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบเป็นมัน ใบกว้าง 2.5-6 ซม. ยาว 4-12 ซม. ดอก ดอกช่อ panicle เกิดที่ปลายกิ่ง ก้านดอกยาว 10-40 ซม. ก้านดอกย่อยยาว 1.0-2.5 ซม. โคนก้าน มี ใบประดับ 1 อัน รูปรีหรือรูปไข่กลับปลายแหลม กว้าง 1.5-2 ม.ม. ยาว 2.5-3 ม.ม. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกันถึงคอด ก้านเล็กน้อยที่ฐาน สีเขียวแกมเหลือง รูปรีหรือรูปไข่ กว้าง 0.4-0.7 ซม. ยาว 0.5-1.0 ซม. กลีบขนาดไม่เท่ากัน เรียงซ้อนกัน กลีบนอกเล็กกว่ากลีบด้านใน กลีบดอก 5 กลีบ สีเหลือง แยกกันรูปไข่กลับหรือค่อนข้างกลม กลีบกว้าง 7-10 ม.ม. ยาว 10-15 ม.ม. โคนกลีบมีก้าน (clawed) กว้าง 1-2 ม.ม. ยาว 2.5-3.5 ม.ม. เกสรเพศผู้ 10 อัน ขนาดไม่เท่ากัน ก้านชู อับเรณูสีเหลือง กลุ่มตรงกลางดอกมีขนาดเล็ก 3 อัน ก้านชูอับเรณูและอับเรณูยาว 2.5-3.5 ม.ม. กลุ่มขนาดกลาง 4 อัน ยาว 7-10 ม.ม. และกลุ่มอันใหญ่ 3 อัน ยาว 12-15 ม.ม. อับเรณูติดบนก้านแบบ basifix สีเหลืองแกมน้ำตาล ยาว 5-10 ม.ม. เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ superior ovary สีเขียว เส้นผ่าศูนย์กลาง 0.2 ม.ม. ยาว 7-8 ม.ม. ก้านเกสรและยอด เกสรเรียวยาวเล็ก โคนเล็กน้อย ยาว 5-7 ม.ม. รังไข่ 1 ห้อง ลักษณะแบนผิวเรียบ marginal placentation ผลและเมล็ด ผลแห้งแบบ legume รูปแบนบาง 1-2 ม.ม. ผิวเรียบ กว้าง 2.5-3.5 ซม. ยาว 10-18 ซม. เมล็ดประมาณ 10 - 15 เมล็ด สีน้ำตาล กว้าง 4-5 ม.ม. ยาว 7-9 ม.ม. การขยายพันธุ์ ใช้เมล็ดหรือตอนกิ่ง ส่วนมากนิยมใช้การเพาะเมล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ยอดอ่อนเป็นอาหาร ใช้แก้โรคเบื่อเมา แก้พิษปวดไขสันหลัง จากพยาธิ
ร่วมกับยาคัวอื่นแก้เบาหวาน และใช้เรื้อรัง ชี้เหล็กป่า ปลาไหลเผือกและคึนคินนำไปต้มผสมกันใช้เป็นยาแก้
ไข้ และโรคเบาหวาน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาทึ้นบ้าน เป็นยาระบาย นำใบชี้เหล็กทั้งอ่อนและแก่ 4-5 กำมือต้มกับน้ำ
พอท่วมให้เดือดประมาณครึ่งชั่วโมง ต้มก่อนนอนหรือใช้ใบและดอกตูมปรุงเป็นอาหารก็ได้ รักษาอาการ
นอนไม่หลับหรือวิตกกังวล ใช้ใบแห้งหนัก 30 กรัมหรือใบสดหนัก 50 กรัม ต้มกับน้ำให้เดือดดื่มขณะร้อน
ๆ ก่อนนอน หรือใช้ใบอ่อนทำเป็นยาคองเหล่าโดยใส่เหล้าขาวพอท่วมยาแช่ไว้ 7 วัน โดยคนบ่อย ๆ ทุกวัน
เสร็จแล้วกรองเอากากออกดื่มครั้งละ 1-2 ช้อนชาก่อนนอน ใบสด รักษาโรคผิวหนังจำพวกหิดใช้ใบสด 10 -
15 ใบ ผสมกับหัวกระเทียม 5 - 8 กลีบ โขลกให้ละเอียดผสมน้ำมันพืชพอเปียกทาบ่อย ๆ บริเวณที่เป็น

เข็มป่า

ชื่อพันธุ์ไม้ เข็มป่า

ชื่อพื้นเมือง เข็มป่า เข็มคาไก่ เข็มขาว เข็มคอย เข็มโพดสะมา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ixora cibdela* Craib

ชื่อวงศ์ RUBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูงถึง 5 ม. เรือนยอดแผ่กว้าง กระจุกกระจิก เปลือกต้นสีน้ำตาลอมชมพู ผิวเรียบหลุดลอกเล็กน้อย ใบ 8-22x 2-7 ซม. ใบแก่เรียบ บางหรือมีขนห่างๆ มีคุ่มพองสี เข็มบนผิวใบด้านล่าง เส้นใบข้าง 5-7 คู่ ก้านใบ 0.6-3.5 ซม. หูใบบางรูปสามเหลี่ยม เชื่อมกันเป็นแผ่นสั้นๆ กิ่ง ก้านค่อนข้างสี่เหลี่ยม ดอก 1.5-2.5 ซม. กลิ่นหอม สีขาว บางครั้งมีแต้มสีม่วงหรือเขียวที่ปลายกลีบ ช่อดอก หลวม ๆ ยาว 3-15 ซม. ก้านดอก 0.2-0.6 ซม. ชั้นกลีบเลี้ยง 0.1-0.25 ซม. ปลาย 4 ซีก ชั้นกลีบดอกรูปแตร หลอดแคบ ยาว 0.8-1.8 ซม. ปลายแยก 4 พู 0.5-1 ซม. กลีบบิดซ้อนในดอกตูม เกสรตัวผู้ 4 อัน ก้านชูอับเรณูบิดเป็นเกลียว เชื่อมติดกับปากหลอดกลีบ ก้านเกสรตัวเมียเรียวและยาวมากอย่างน้อยเป็นสองเท่าของหลอดกลีบ ผล 0.5-0.7 ซม. สีเขียวเป็นมันเปลี่ยนเป็นดำ ผลกลมหรือแบนเล็กน้อยมี 2 พู มีชั้นกลีบเลี้ยงกลมๆ ด้านบน เนื้อผลบาง มีเมล็ดสีน้ำตาล 2 เมล็ดซึ่งด้านหนึ่งโค้ง ด้านหนึ่งแบน พบทั่วไปในป่ากึ่งโล่งแจ้ง คุ่มพอง ที่ได้ใบมีแบคทีเรียที่ช่วยตรึงไนโตรเจนจากอากาศที่คล้ายกัน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก แก้เสมหะในท้อง แก้เสมหะในทรวงอก แก้ฝีในท้อง แก้ไอ เจ็บคอ แก้วัณโรคเปลือกฆ่าแมงคาเรืองเข้าหูใบ ฆ่าพยาธิ แก้ลักกะปิด ดอก แก้โรคตา ลูก แก้วริคสีดวงมูก
ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก้วริคสีดวง

ไผ่น้ำ

ชื่อพันธุ์ไม้ ไผ่น้ำ

ชื่อพื้นเมือง ไผ่น้ำ(อุบลราชธานี เลย) ปลูก(เขมร สุรินทร์) ไผ่น้ำ(ทั่วไป) คมขวาน ฝรั่งเศส โสภ(ภาคกลาง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Vitex glabrata* R.Br

ชื่อวงศ์ VERBENACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พบขึ้นประปรายในป่าเบญจพรรณแล้วทั่วไป ขึ้นตามพื้นที่ลุ่มต่ำ ริมน้ำลำคลอง และตามป่าราบทั่วไป และมีปลูกกันบ้างตามบ้านและเรือสวน เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงประมาณ 10-15 เมตร ใบ สีเขียวเข้ม ผิวใบเกลี้ยง เป็นไม้ผลัดใบ แต่ผลิใบใหม่เร็ว เรือนยอดเป็นรูปทรงกลมรีๆค่อนข้างทึบ เปลือกสีเทาอมน้ำตาล แตกเป็นร่องเล็กๆตามยาวลำต้น ดอก ออกเป็นช่อแบบใบปาล์ม ช่อหนึ่งมี 5 ใบ ใบใหญ่ 3 ใบ ใบเล็ก 2 ใบ ดอกเล็กสีขาวเหลืองอ่อนๆหรือแดงเรื่อๆคล้ายดอกมะเฟือง ออกเป็นช่อโตๆตามปลายกิ่ง ผล รูปกระสวยหรือรูปไข่ โคนขนาดลูกพุทรา ผลแก่สีดำมีเนื้อนุ่ม รสหวาน รับประทานเป็นอาหารได้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร รากและเปลือก รับประทานเป็นยาสมานท้อง แก้ท้องร่วง แก้เด็กอุจจาระเป็นฟอง แก้บิด และเป็นยาเจริญอาหาร เปลือกต้น รสหวานชุ่ม แก้พิษตานทราย แก้หมันเปรี้ยว แก้ท้องเสีย แก้กานขโมย ขับพยาธิไส้เดือนในท้อง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกและราก ต้มผสมน้ำกินแก้มูกเลือด ริดสีดวง ท้องร่วง ท้องเสีย

คนทา

ชื่อพันธุ์ไม้ คนทา

ชื่อพื้นเมือง คนทา, ลีพันคนทา, (ไทยภาคกลาง) จี้, หนามจี้ (ภาคเหนือ) กะลันทา (ไทย) สีเตาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Harrisonia perforate(Blanco)Merr.*

ชื่อวงศ์ *SINAROUBACEAE*

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มมีกิ่งก้านออกไม่เป็นระเบียบมีหนามใหญ่และสั้น ใบ 6-20 ซม. ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อยออกตรงกันข้าม 3-5 คู่ ใบย่อยขนาด 1.3x 0.5-1.5 ซม. ขอบใบเป็นซี่เล็กน้อยด้านล่างเรียบหรือมีขนบางๆ ก้านแผ่เป็นปีกแคบๆ ก้านใบย่อยน้อยกว่า 2 ม.ม. ไม่มีหูใบ ดอก 1.5 ซม. ดอกสมบูรณ์เพศขนาดเล็กออกเป็นกลุ่มในซอกใบด้านบน ๆ หรือปลายกิ่ง กลีบดอก 4-5 กลีบบานออกปลายแหลม ผิวด้านนอกสีแดงเข้มด้านในสีเขียว เกสรตัวเมีย 8-10 อันติดที่ขอบของหมอนรองดอกที่เป็นรูปจาน ก้านชูเกสรตัวเมีย 4-5 อัน ยาว 5-8 ม.ม. ปลายสุดเป็นกลุ่ม ผล 2-2.5 ม.ม. กลมเป็นพู่เล็กน้อยมีเมล็ด 3-5 เมล็ดแบนๆ ขึ้นกระจายตั้งแต่จินตอนได้ลงไปถึงมาเลเชียพบตามที่โล่งในป่าผลัดใบ ป่าละเมาะและป่าเขาหินปูนที่ความสูงใกล้เคียงกับน้ำทะเลจนถึง 900 ม.

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร เปลือกต้นและราก มีรสขมใช้เป็นยาแก้ไข้ แก้โรคทางเดินลำไส้และท้องร่วง สารสกัดจากใบและกิ่งมีฤทธิ์ต้านเชื้อมาลาเลียในหลอดทดลองได้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ตามสรรพคุณยาโบราณกล่าวว่า ราก คนทามีรสขมฝาดแก้ไข้ เส้น ไข้เนื้อและไข้พิษ แพทย์ตามชนบทใช้รากปรุงเป็นยาขับประทานแก้ไข้ทุกชนิดและขับพิษ ไข้หัวให้ออกผื่นได้รวดเร็ว แพทย์ทางจังหวัดลพบุรีใช้เปลือกต้มเคี่ยวเอาน้ำพ่นตาสัตว์ พาหนะแก้ตาเจ็บและกิ่งก้านทำเป็นไม้สีฟันเป็นยารักษาฟัน รากอ่อนและต้นรับประทานแก้ท้องร่วง แก้บิด

ก้อ

ชื่อพื้นฐ่ไม้ ก้อ

ชื่อพื้นเมือง ก้อแล้(เชียงใหม่) ก้อ(ภาคเหนือ ประจวบคีรีขันธ์) ทอ(กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน) นางกลาง
แจ๊ะ มะก้อข่วม มะก้อแดง(ภาคเหนือ) โต้ละ หลู่หล่า(กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน) สีทรง(ปัตตานี) มะโจ๊ก (เชียงราย)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Livistona speciosa* Kurz

ชื่อวงศ์ SPINDACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พบตามป่าดงดิบแล้งและมีการนำมาปลูกตามบ้าน สวน เป็นปาล์มที่มีลักษณะลำ
ต้นเดี่ยว ไม้แตกกิ่งก้านสาขา สูงประมาณ 15-20 เมตร และมีรากเป็นเส้นใยสีน้ำตาล ปกคลุมโคนก้านกาบ
ใบไว้ ใบ เป็นใบประกอบรูปพัด ใบย่อยจะแตกออกจากจุดเดียวกันที่ปลายก้านใบ ส่วนแกนกลางจะสั้น ใบ
ย่อยจะแตกออกเป็นรัศมีแผ่เป็นรัศมีออกไป ทำให้ขอบใบโค้งเป็นรูปเกือบกลมทั้งใบ มีขนาดเส้นผ่าน
ศูนย์กลาง 80-100 ซม. ดอก เป็นดอกช่อแบบ panicle มีขนาดใหญ่ ช่อดอกจะออกจากลำต้นในระหว่างกาบ
ใบ หรือระหว่างชั้นของโคนกาบใบ ช่อดอกมีขนาดยาวประมาณ 50-70 ซม. ช่อดอกจะมีใบประดับ สีน้ำตาล
แดงรองรับ โดยจะเชื่อมติดกันเป็นหลอด ในช่อดอกใหญ่จะมีใบประดับประมาณ 3-5 อัน ดอกย่อยมีขนาด
เล็กประมาณ 2-84 ซม. เป็นดอกสมบูรณ์เพศ ดอกจะอยู่เป็นกลุ่ม ประมาณ 3 ดอก เรียงแบบ spiral บนแขนง
ของช่อดอก ดอกย่อยไม่มีก้านดอก กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นถ้วย ปลายแยก 3 แฉก มีสีเขียวจะเจริญติดไป
กับผล กลีบดอกมี 3 กลีบบริเวณโคนจะเชื่อมติดกับปลายแยก มีสีเหลืองอมชมพู เกสรตัวผู้มี 6 อัน อยู่ล้อม
รังไข่ ยาวประมาณ 1 ม.ม. ที่ฐานของฟีลาเมน จะเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย เกสรตัวเมียมี 1 อัน รังไข่เชื่อมติด
กับฐานรองดอก มี 3 ห้อง 3 carpels แต่ละห้องมี 10 ovule และมี style กับ stigma ขนาดสั้นมาก ผล เป็นแบบ
ผลสดแบบ drupe รูปกลมแกมขนาน มีขนาดยาว 2-3 ซม. กว้าง 1.5-2.0 ซม. ส่วนของ mesocarp จะเป็น
เสี้ยน ผลแก่มีสีม่วงคล้ำ ภายในผลมี 1 เมล็ด สีเทารูปไข่กลับ ขนาดกว้าง 1.0-1.5 ซม. ยาว 1.5-2.0 ซม. จะมี
ส่วนของเปลือกหุ้มเมล็ดเจริญเข้าไปในส่วนของ endosperm มีลักษณะเป็นเนื้อไม้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ผล มีรสชาติเปรี้ยวใช้เป็นยาแก้วิงเวียนศีรษะ หน้ามืดตาลาย เปลือกต้น
มีรสชาติฝาดใช้เป็นยาสมานแผล คือ หวดย่ำและสะเก่นนำมาต้มรวมกันใช้เป็นยาแก้พยาธิ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ผลมีรสเปรี้ยว แก่นคัมเป็นยาบำรุงกำลัง เปลือกพอกคัมสมนา
แผลในกระเพาะมีรสฝาด และเป็นยาระบาย

คอแลน

ชื่อพันธุ์ไม้ คอแลน

ชื่อพื้นเมือง หมักแงว (นครราชสีมา ,สกลนคร)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nephelium hypoleucum* Kurz

ชื่อวงศ์ SAPINDACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ คอแลนเป็นไม้ต้น สูงถึง 36 ม. เปลือกเรียบ หรืออ่อนเป็นสะเก็ดใหญ่ สีน้ำตาลเทา มีร่องระบายอากาศ ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ มีใบย่อย 1-2(-3) คู่ เรียงตรงข้าม บางครั้งเยื้องกัน แผ่นใบย่อยรูปไข่ถึงรูปรี กว้าง 2-10 ซม. ยาว 4-20 ซม. ปลายป้าน ถึงแหลม หรือเรียวแหลม โคนแหลม ถึงป้าน ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ดอก เล็กสีขาว ออกเป็นช่อยาวถึง 12 ซม. ผล รูปกลม ถึงรูปกลมรี กว้าง 1.5-3 ซม. ยาว 2.5-4 ซม. เปลือกเป็นตุ่มยาวคล้ายหนามอ่อนปลายแหลมทั่วทั้งผล เมื่อสุกสีเหลือง สีส้ม หรือสีชมพู เมล็ดมีเยื่อหุ้มคอแลนมีการกระจายพันธุ์ในป่าดิบ ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ ที่ความสูงตั้งแต่ระดับทะเลปานกลางถึง 700 ม. ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ผลแก่เดือนพฤษภาคม-ธันวาคมเยื่อหุ้มเมล็ดรสหวานอมเปรี้ยวกินได้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ผล ใช้พอกรักษาโรคมะเร็งระยะเริ่มต้น ใช้คอแลน ช้างน้ำ และนมสาวต้มผสมกันใช้กับหญิงในเรือนไฟ ขับน้ำคาวปลา สกัคน้ำนม

คำล้น

ชื่อพันธุ์ไม้ กัดล้น Musk Mallow

ชื่อพื้นเมือง คำล้น กัดล้น(ภาคอีสาน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Walsura trichostemon* Miq.

ชื่อวงศ์ MELIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้นกัดล้นเป็น ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบเดี่ยว ทรงกลม ขนาด กว้างราว 12 ซม. ท้องใบมีสีน้ำตาลมีขนเล็กน้อย เกิดตามป่าทั่วไป

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก ร้อนจัดแก้เส้นเอ็นพิการและบำรุงเส้นด้วย ห้ามใช้กับบุคคล ที่เป็นโรคติดเชื้อ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากรายยาพื้นบ้าน ผลหากรับประทานจะเกิดอาการคันตามลำคอ เปลือกคำล้น คำ ไล่ คำพม่า ว่านหัวยัง ต้มผสมกัน ใช้เป็นยาแก้ปวดกระดูก ปวดข้อ

คุณ

ชื่อพันธุ์ไม้ คุณ

ชื่อพื้นเมือง ราชพฤกษ์ คุณ ลมแล้ง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cassia fistula* L.

ชื่อวงศ์ CAESALPIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้นผลัดใบสูงถึง 20 เมตร เรือนยอดแคบและยาว กิ่งก้านเรียวเล็กและห้อยลง เปลือก ค่อนข้างน้ำตาลอ่อนเรียบเกลี้ยง หรือมีรอยแตกเล็กน้อย ใบ 30-40 ซม. ใบย่อย 3-8 คู่ ขนาด 7-12 (17) x 4-8 ซม. รูปไข่ขอบขนาน ใบอ่อนมีขนนุ่มปกคลุม ใบแก่เกลี้ยง ไม่มีต่อม หูใบเล็กหลุดร่วงง่าย ดอก 3.5-5 ซม. สีเหลืองสดเป็นช่อห้อยลง ช่อยาว 20-30 ซม. ดอกออกก่อนจะผลิใบใหม่ เกสรตัวผู้ที่ยาว 3 อัน ขนาด 3 ซม. ก้านเกสรตรงกลางพองออก ที่เหลือยาว 5-10 มม. อับเรณูเกลี้ยง ก้านเกสรตัวเมียและรังไข่ มีขนยาวคล้ายไหม ผล เป็นฝักยาว 20-60 x 1.5-2 ซม. เรียบเกลี้ยงสีดำ มักห้อยลงตรงๆ ฝักไม่แตก แต่จะหลุดร่วงทั้งฝักและแตกออกเป็นชิ้นเล็กๆลงบนดิน เป็นพันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่มีความคงามมาก พบทั่วไปในป่าผลัดใบ และนำมาปลูกกันแพร่หลาย เนื่องจากมีดอกสีเหลืองทองสดใส เป็นไม้ที่โตช้าแต่ให้ดอกไว ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร เนื้อหุ้มเมล็ดแก้ท้องผูก ขับเสมหะ ดอกแก้ไข้ เป็นยาระบาย ขับพยาธิไส้เดือน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากรายยาพื้นบ้าน แพทย์ตามชนบทใช้หัวของคุณ ส่วนที่ใช้เป็นประโยชน์ในทางยา คือฝัก เปลือก ราก ดอก ใบ ชาวฮินดูนิยมใช้กันแพร่หลาย เป็นยาถ่าย รากเป็นยาระบาย มีประโยชน์ในการรักษาไข้และโรคหัวใจ ถ้วยสิ่งโสโครกออกจากร่างกายแก้อาการเซื่องซึม หนักศีรษะและหนักตัว เป็นยาที่ทำให้ชุ่มชื้นในทรวงอก

เครือเขาหลง

ชื่อพันธุ์ไม้ เครือเขาหลง

ชื่อพื้นเมือง พรานหลงป่า เครือเขาหลง เถาวัลย์หลง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Argyreia nervosa* (Burm.f.) Boj

ชื่อวงศ์ CONVOLVULACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้เถาเลื้อย ลำต้น เป็นเถายาวทอดไปตามพื้นดินหรือเลื้อยยึดเกาะสิ่งที่อยู่ข้างเคียงลำต้นเป็นเถากลมสีเขียว เมื่ออายุมากเป็นสีน้ำตาล ใบ ลักษณะคล้ายรูปหัวใจค่อนข้างยาว กว้าง 10-15 เซนติเมตร ยาว 15-25 เซนติเมตร ใบด้านบนมีสีเขียวผิวสากมือเล็กน้อย ใบด้านล่างคล้ายแคระ ดอก มีสีม่วง ขลิบด้วยสีขาว ออกดอกตามซอกใบเหมือนดอกผักนึ่ง ผล ผลอ่อนมีสีเขียว เมล็ด แก่จะมีสีน้ำตาล หรือดำ การขยายพันธุ์ ด้วยเมล็ด และส่วนของเถาลำต้น นิเวศวิทยาและการแพร่กระจาย ขึ้นในป่าผลัดใบ ป่าชื้น

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก ลำต้น คัมเป็นยาเจริญอาหาร

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากรายยาพื้นบ้าน เจริญอาหาร

แคทราย

ชื่อพันธุ์ไม้ แคทราย

ชื่อพื้นเมือง แคก้อง (เชียงใหม่) แคแดง (เพชรบุรี) แคทราย แคฝอย (ภาคเหนือ) แคหันแห (ลำปาง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Stereospermum neuranthum* Kurz

ชื่อวงศ์ BIGNONIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ต้นขนาดเล็ก ถึงขนาดกลาง ผลัดใบสูง 8- 20 เมตร ลำต้นค่อนข้างเปลาตรง เปลือกสีน้ำตาลปนเทาอ่อน เรือนยอดทรงรูปไข่ค่อนข้างทึบ มีขนสีเทาคลุมส่วนอ่อนทั่วไป ใบ เป็นใบประกอบออกตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ ทั้งช่อยาว 18-40 ซม. แต่ละช่อประกอบด้วยใบย่อย รูปมนกว้าง จำนวน 5-7 ใบ ติดตรงข้ามกันเป็นคู่ ใบยอดจะเป็นใบเดี่ยว มีขนาดใหญ่กว่าใบอื่น กว้าง 5-13 ซม. ยาว 11-20 ซม. เนื้อใบหนา มีขนสาๆ ทั้งสองด้าน ดอกโตสีขาวอมเขียวอ่อนออกรวมกันเป็นช่อ ที่เหนือรอยแผลใบและกิ่ง ยาว 5-14 ซม. โคนดอกเป็นรูปถ้วยปากกว้าง ส่วนบนแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอกติดกันเป็นรูปทรงกระบอกยาว 4-6 ซม. ปลายดอกโค้งกลับเป็นกลีบยื่นและเว้าแหว่ง ผิวด้านในจะมีเส้นริ้วสีม่วง เกสรผู้มี 2 คู่ สัน 1 คู่และยาว 1 คู่ ติดอยู่ที่โคนกลีบหลอดด้านในรังไข่ รูปรี ฝัก เป็นแท่งลักษณะเป็นเส้น สีเหลืองตามยาว บิดเบี้ยวเล็กน้อย ยาว 35-50 ซม. พบมากตามป่าเบญจพรรณชื้น และป่าสนที่สูงจากระดับน้ำทะเล 200-1200 เมตร

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ส่วนที่ใช้เป็นสมุนไพร และสรรพคุณ คือราก รสหวานเย็น แก้ไข้ แก้เสมหะ โลหิต และลม เปลือก รสหวานเย็น แก้ท้อง อืดเพื่อใบ รสเย็น รักษาแผล เป็นยาข่วนปาก แก้ไข้ แก้คัน ดอก รสหวานเย็น แก้ไข้ เมล็ด รสหวานเย็น แก้ปวดประสาท ข้อมูลการวิจัยที่สำคัญ สารเคมี คือ tannin ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ยับยั้งเอนไซม์ reverse transcriptase

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ดอกและใบ คั้นกินแก้เบาหวาน ยอดอ่อนเคี้ยวผสมเกลือเป่าใส่ตาแก้ตาเจ็บ

จ๊กจั่น

ชื่อพื้นฐไม้ จ๊กจั่น

ชื่อพื้นเมือง กะเจี๊ยะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Millettia pubinervis*

ชื่อวงศ์ LEGUMINOSAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มใบ สูงถึง 8 ม. ใบ ย่อย 3-4 คู่ ขนาด 5- 7.5 ซม. ก้านใบ 2-4 ม.ม. ใบย่อย ไม่มีหูใบ ดอก 1.5 ซม. สีเหลืองอ่อนหรือขาวออกเขียวเป็นช่อ ยาว 6-10 ซม. กลีบเลี้ยงติดกันยาว 3 ม.ม. สีน้ำตาลออกแดงกลีบดอกไม่มีขน เกสรตัวผู้ยาวเท่ากัน รังไข่มีขน ผลแข็งมีสัน เมล็ดแบน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือก นำไปต้มเป็นยาแก้ไข้แก่นนำไปต้มเป็นยาคลายเส้น ไขข้อ

แจง

ชื่อพันธุ์ไม้ แจง

ชื่อพื้นเมือง แจง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nibuhria Siamensis*

ชื่อวงศ์ CAPPARIDACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก เถาที่พบเห็นจะมีความสูงราว 5-7 เมตร เปลือกต้นมีรอยแตกเป็นเกล็ดเล็ก สีเทาจะออกเขียวเข้ม ใบ เป็นใบประกอบแบบมีใบย่อย 3-5 ใบ แบบใบพัด ใบย่อยรูปทรงรีกว้าง 1-2 ซม. ยาว 5-7 ซม. ใบเนื้อหนา โคนใบย่อยสอบ ปลายเรียวมน ขอบใบเรียบ โคนง่ามก้านเล็กน้อย ดอก ออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง แต่ละช่อจะมีดอกย่อยราว 5-10 ดอก ก้านดอกย่อยยาว 2-5 ซม. ดอกย่อยมีกลีบเลี้ยง 4 กลีบ ปลายกลีบแหลม ดอกบานไม่มีกลีบสีขาวอมเขียวนิกๆ เกสรตัวผู้ 9-12 อันชูอับเรณูเรียวยาว 2-3 ซม. และมีเกสรตัวเมีย 1 อัน ผล รูปทรงกลม มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 ซม. ผลอ่อนสีเขียว พอสุกสีเหลือง ด้านในมี 2-3 เมล็ด ต้นไม้ชนิดนี้ ขยายพันธุ์โดยการใช้เมล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบ นำมาบดให้ละเอียดแล้วใช้สีฟัน ทำให้ฟันทนทาน นอกจากนี้ ราก ยังเป็นยาบำรุงกำลัง แก้ปัสสาวะพิการ ขับปัสสาวะ แก้กระษัย ปวดเมื่อย หากนำรากและใบมาต้มน้ำดื่มแก้คลื่นไส้ หน้ามืด ตาฟาง ไข้จับสั่น

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกต้นและรากนำไปต้มกับฟ้าทะลายโจรใช้แก้ไข้ตัวร้อน

ชะมวง

ชื่อพื้นฐ่ไม้	ชะมวง
ชื่อพื้นเมือง	ชะมวง มวงส้ม หมากรโมก
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Garcinia cowa Roxb.</i>
ชื่อวงศ์	GUTTIFERAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูง 15-30 เมตร ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปวงรีแกมใบหอก กว้าง 2-3.5 ซม. ยาว 7-15 ซม. เนื้อใบหนาและเหนียว ผิวใบเป็นมัน ดอก แยกเพศอยู่คนละต้น ดอกตัวผู้ออกเป็นกระจุก มีดอกย่อยหลายดอก กลีบดอกสีเหลืองหรือชมพูถึงแดง ดอกตัวเมียเป็นดอกเดี่ยว ผล เป็นผลสด รูปค่อนข้างกลม เมื่อสุกสีเหลืองแกมส้มหม่น

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบและผล รสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้กระหายน้ำ ระบายท้อง แก้ไข้ ถัดฟอกเสมหะ แก้ธาตุพิการและใบผสมกับยาชนิดอื่นปรุงเป็นยาขับเลือดเสีย ราก สรรพคุณแก้ไข้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือก ต้มผสมกับเกลือแกง แก้โรครำมะนาด เหงือกบวม แก้ขนนำไปต้มใช้เป็นยาขับเสมหะ แก้ไอ โรคปอด

ชะเอมไทย

ชื่อพันธุ์ไม้ ชะเอมไทย

ชื่อพื้นเมือง ชะเอม, ชะเอมไทย, ส้มป่อย, หวาน, กอกกั้น, อ้อยช้าง (ชุมพร), เซเบียดกาซา (ตรัง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Albizia Myriophyll Benth.*

ชื่อวงศ์ MIMOSEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ชะเอมไทยเป็นไม้เถาขึ้นต้นขนาดกลาง ใบ ใบเล็กละเอียดเป็นฝอยคล้ายพวก ส้มป่อย ต้นหยงหรือกระถิน มีฝักคล้ายคลึงกัน ดอก ดอกเล็กฟูเป็นช่อสีขาวมีหนามตามกิ่งก้านและลำต้น ดอกมีกลิ่นหอม เคยพบขึ้นตามพื้นที่ราบเชิงเขาตำบลบ้านอ่าง จังหวัดจันทบุรี เข้าใจว่าคงจะมีอีกมากใน จังหวัดนี้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ประโยชน์ทางยาตามสรรพคุณโบราณกล่าวว่า ใบ ขับโลหิตระดู ดอก ช่วยย่อยอาหาร ทำให้เสมหะจืดชุ่ม แก้คลื่นไส้อาเจียน เนื้อไม้แก้โรคในคอ แก้ลมแก้เลือดออกตามไรฟัน บำรุงธาตุและกำลัง บำรุงกล้ามเนื้อให้เจริญ ขับเสมหะแก้หน้าลายเหนียว

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้ทำน้ำยาอุทัย มีรสหวาน แก้ไอ ขับเสมหะ เป็นส่วนผสมของ ยาต่างๆ เข้ากับยาอื่นได้ดี เป็นยาครอบจักรวาล แก้อาการปวดหลัง ปวดเอว

ช้่างนำว

ชื่อพันธุไม้ ช้่างนำว

ชื่อพื้นเมือง กระแจะ กำล้งช้่างสาร ขม้นพระค่น ช้่าง โนม้ ช้่าง โหม ตานนกรรด

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ochna integerrima* (Lour.) Merr.

ชื่อวงศ์ OCHNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มถึงไม้ค่นขนาดเล้กสูง 1-8 ม. ลำค่นคดงอมีก้งก้านค้ำ ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ หรือรูปใบหอก กว้าง 7-4 ซม. ยาว 8-20 ซม. ขอบใบหยักคล้ายซี่เลื่อย เนื้อใบเนียนเกลี้ยง เส้นใบละเอียด ดอก สีเหลืองขนาดผ่านศูนย์กลาง 3-4 ซม. ออกเป็นช่อกระจุกสั้นๆตามปลายก้งและง่ามใบใกล้ยอด กลีบรองดอก 5 กลีบ จะคงอยู่และเปลี่ยนเป็นกลีบผลสีแดงคล้ำ กลีบดอก 5-10 กลีบ หลุดร่วงง่าย เกสรผู้จำนวนมาก ผล ค่อนช้่างกลมขนาดประมาณ 1 ซม. สีเขียวเมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีดำผิวมัน มีถิ่นกำเนิดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระจายตามป่าเบญจพรรณและป่าดิบแล้งทั่วไปตั้งแต่ระดับความสูง 300-1200 เมตร. ทนแล้งและทนไฟป่าได้ดี ออกดอกเดือนม.ค.- พ.ค.

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร รากเป็นยาขับพยาธิและฟอกน้ำเหลือง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกและแก่น ค้มค้มใช้กับหญิงในเรือนไฟช่วยขับน้ำคาวปลา ประสานน้ำนม มดลูกเข้าอู่เร็ว ค่นช้่างนำวค้มกับค่นนมสาวใช้รักษาสิว ฝ้า ขับเลือดร้าย ทำลายเลือดเสีย ผอมแห้งแรงน้อย

ชิงชัน

ชื่อพันธุ์ไม้ ชิงชัน

ชื่อพื้นเมือง ชิงชัน ประดู่ชิงชัน (ภาคกลาง), คู่สะแคน (เหนือ) เกิดแดง(เชียงใหม่), ประดู่ ชิงชัน (อีสาน), Black-wood, Rosewood, Tamalin

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dalbergia oliveri* Gamble

ชื่อวงศ์ LEGUMINOSAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นผลัดใบสูง 15 - 25 เมตร เปลือกสีน้ำตาลอมเทาอ่อนเป็นแฉ่น ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกเรียงสลับ ใบย่อยเรียงสลับ แผ่นใบรูปรีแกมรูปไข่ โคนใบและปลายใบมน ท้องใบสีจางกว่าหลังใบ ดอก ดอกขนาดเล็ก สีขาวแกมม่วง ผลเป็นฝักแบน รูปหอก หัวท้ายแหลม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แก่น รสฝาดร้อน บำรุงโลหิตสตรี เปลือก รสฝาด ต้มช้ำล้างเสมานบาดแผล รักษาแผลเรื้อรัง เป็นยาสมานรักษาแผล นำเปลือกที่แห้งแล้วมาบดให้เป็นผงละเอียด จากนั้นนำมาโรยบริเวณที่เป็น ใช้น้ำน้อย ๆ จนกว่าแผลจะหาย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือก ต้มกินขับเหงื่อขับลมและแก้อาการคอแห้งได้ เปลือกชิงชันต้มผสมกับตากวาง แก้โรคบรรจง โรมาติซั่ม แก้ปวดข้อตามกระดูก ชิงชัน ประดู่ และบักฮ่าง แก้โรคไขข้อปวดกระดูก ตามกระดูกตามร่างกาย

แดง

ชื่อพื้นฐไม้ แแดง

ชื่อพื้นเมือง กร้อม (ชาวนน-นครราชสีมา) ควาย (กะเหรี่ยง-เชียงใหม่ กาญจนบุรี) ไคว เพร์ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) แแดง (ทั่วไป) ตะกร้อม (ซอง-จันทบุรี) ปราณ (ส่วย สุรินทร์) ไปรน์ (ศรีสะเกษ) ผ้าน (ละว้า-เชียงใหม่) เพี้ย (กะเหรี่ยง-ตาก) ตะกรอม (เขมร-จันทบุรี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Xylia xylocarpa* Tarb. *Vax kerrii* Nielsen

ชื่อวงศ์ MIMOSACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ผลัดใบ ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่สูงถึง 25 เมตร เมื่อสับเปลือกทิ้งไว้จะได้ชั้นสีแดง ยอดอ่อนมีขนสีเหลืองปกคลุม เปลือกเรียบ สีเทาอมแดง ใบ เป็นช่อแบบขนนก 2 ชั้น แต่ละช่อมีใบย่อย 4-5 คู่ ใบย่อยรูปไข่หรือรูปไข่แกมขอบขนาน ปลายใบแหลมมน ฐานใบมักจะมีขี้ขาว ใบแก่ กลี้ยงหรืออาจจะมีขนประปรายคั่นท้องใบ ดอก เป็นช่อเรียงแน่นบนช่อกลมเดี่ยวๆหรือแตกกิ่งก้านเป็นกลุ่มๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางแต่ละช่อประมาณ 1.4 ซม. ก้านช่อดอกมีขนปกคลุมประปรายดอกย่อยขนาดเล็ก 5 กลีบ สีเหลืองอ่อน เกสรตัวผู้มี 10 อัน แยกกันเป็นอิสระ ผล เป็นฝักแบนรูปขอบขนาน เรียวและโค้งงอที่ส่วนปลาย ยาว 7-10 ซม. สีน้ำตาลอมเทา แข็ง ผิวเรียบ ไม่มีก้าน เมื่อฝักแก่จะแตกออกเป็น 2 ซีก ผนังของฝักที่แตกมักจะม้วนบิดงอ เมล็ดแบน มีจำนวนหลายเมล็ด พบในป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังทั่วไป ถ้าขึ้นบนพื้นที่ดินลึกหรือดินค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เช่น ป่าเบญจพรรณหรือที่ราบใกล้น้ำ มักจะมีลำต้นตรง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร เปลือก สมานธาตุ แก้ก้องร่วง แก่น แก้วางโลหิต แก้โรคกระษัย บำรุงโลหิต แก้ไข้ท้องเสีย ดอก แก้ไข้ บำรุงหัวใจ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือก นำไปแช่น้ำใช้รักษาอาการปากเท้าเปื่อยในวัวและควาย แก่นไม้ นำไปต้มกับแก่นคูนและแก่นจิก ใช้เป็นยาบำรุง

โคไม้รู้ล้ม

ชื่อพันธุ์ไม้ โคไม้รู้ล้ม

ชื่อพื้นเมือง โคไม้รู้ล้ม (กรุงเทพฯ) หญ้าปลาบ หญ้ากาบ หญ้าไถ่นกคุ้ม หนาดมีแคลน หญ้าสามสิบสอง
ราก (แพร่) หญ้าไฟนกคุ้ม หนาดพา (พายัพ) ตะลีโกละ (เกรียง-แม่ฮ่องสอน) หงูเคยโป้ (จีน-แต้จิ๋ว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Elephantopus scaber* Linn.

ชื่อวงศ์ ASTERACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ล้มลุก ลำต้นสั้น ใบเดี่ยว เรียงสลับเป็นวง รูปขอบขนานหรือรูปไข่หอกกลับ กว้าง 2- 6 ซม. ยาว 10 - 25 ซม. มักแผ่ราบไปกับผิวดิน ขอบใบหยักฟันเลื่อย ท้องใบมีขนมากกว่าหลังใบ ดอกช่อ แทงออกจากกลางต้น ก้านช่อแตกแขนงได้ ดอกย่อยขนาดเล็ก กลีบดอกสีม่วง ออกเป็นกระจุกที่ปลายก้านดอก รองรับด้วยใบประดับแข็ง ผลแห้ง ไม้แตก

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ทางแพทย์แผนโบราณว่า บำรุงกำหนด บำรุงกำลัง แก้กษัย บำรุงไตขับปัสสาวะทำให้องคชาติแข็งตัวอยู่เสมอ ๆ นอกจากนี้ยังแก้ไอเจ็บคอ แก้กามโรค ฆ่าพยาธิในลำไส้นำไปผสมกับสะค้าน เถาคันแดง พญาเสือโคร่ง วัวเถลิง กำลักราชสีห์ ฯลฯ ท่านว่าใช้รวมกันคองสุราขาว ใช้ดื่มกินบำรุงกำหนด บำรุงกาม เสริมพลังให้อวัยวะเพศชายแข็งและแรงดี แพทย์ตามชนบททางจังหวัดแพร่ ใช้ทั้งต้นต้มน้ำรับประทาน ต่างน้ำแก้ไข้จับสันติ มีคนนิยมกันมากเรียกว่า หญ้าสามสิบสองราก ทางจังหวัดลานช้างใช้ดื่มรับประทานแก้ไอ สำหรับสตรีที่คลอดบุตรใหม่ๆ บางตำหรับักกล่าวว่าแก้กษัย บำรุงกำลัง ขับปัสสาวะ แก้ไข้ ขับไล่เดือนแก้กามโรค

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ราก นำไปต้มน้ำคองกับเหล้าขาวใช้เป็นยาชูกำลัง สามารถนำรากมาบดเข้ากับน้ำผึ้ง ขมิ้น เถาบอระเพ็ด หญ้าแห้วหมู ย่านางและเขยตาย ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ ทำให้อายุยืนยาว

ทองแตก

ชื่อพื้นฐไม้ ทองแตก

ชื่อพื้นเมือง ทองแต้ ถ่อนดี ทนดี นองป้อม ลอมป้อม

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Baliospermum montanum* (Willd.) Muell. Arg.

ชื่อวงศ์ EUPHORBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1-2 เมตร ยอดอ่อนมีขน ใบเดี่ยว เรียงสลับ ใบที่บริเวณยอดรูปใบหอกหรือรูปวงรี กว้าง 3-4 ซม. ยาว 6-7 ซม. ใบที่บริเวณโคนต้นมักมีขอบหยักเว้าเป็น 3-5 แฉก รูปขอบขนานแกมรูปไข่ กว้าง 7-8 ซม. ยาว 15-18 ซม. ดอกช่อ แยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน หรือบนช่อเดียวกัน ออกที่ซอกใบ ดอกตัวผู้จำนวนมาก อยู่ตอนบนของช่อ ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยงสีเขียว 4-5 กลีบ ดอกตัวเมียออกที่โคนช่อ ไม่มีกลีบดอก ผลแห้ง แตกได้ มี 3 พู

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบแห้ง ใช้ต้มน้ำดื่มเป็นยาถ่าย เมล็ด เป็นยาถ่ายอย่างแรง ราก คั้นน้ำดื่ม หรือฝนน้ำกิน เป็นยาถ่ายที่ไม่รุนแรง ถ่ายลมเป็นพิษ (ผื่นคันหรือตุ่มหนองที่ผิวหนัง) ถ่ายพิษพรรดึก (อาการที่เกิดจากท้องผูก ถ่ายเป็นก้อนแข็งคล้ายขี้แพะ) ถ่ายเสมหะเป็นพิษ (เช่น เสมหะเขียว)

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ผลสุกเหลือง ทำให้ละเอียดผสมกับน้ำมันทาหม ใช้เป็นยาทาหม มีกลิ่นหอม และเป็นยาขับเสมหะ รากทองแตกต้มผสมกับค้างหมากวาด เป็นยาบำรุงกำลัง

ต้องแล้ง

ชื่อพันธุ์ไม้ ต้องแล้ง

ชื่อพื้นเมือง นมน้อย

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Polyalthia evecata* (Pierre) Finet & Gagnep.

ชื่อวงศ์ ANNONACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก มีความสูงประมาณ 0.5-1 เมตร ใบเดี่ยวเรียงสลับรูปขอบขนานหรือรูปวงรี กว้าง 2-4 ซม. ยาว 6-12 ซม. ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ กลีบดอกสีเหลือง ผลเป็นผลกลุ่ม ผลย่อยรูปทรงกลม เมื่อสุกมีสีน้ำตาลแดง เกิดตามที่รกร้างทั่วไป และตามป่าเต็งรัง

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ราก คั้นน้ำคั้นแก้กล้ามเนื้อท้องเกร็ง บำรุงน้ำนม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ราก คั้นกับน้ำ ใช้เป็นยาแก้ไข้ ผลสุก(คั้น) กินบำรุงกำลัง แก้ไข้ตัวร้อน เป็นยาอายุวัฒนะ ทำให้ร่างกายแข็งแรง

ตะโกนา

ชื่อพันธุ์ไม้ ตะโกนา

ชื่อพื้นเมือง โโก(ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ตะโกนา(ทั่วไป) นมจั่ว(นครราชสีมา) มะโก(ภาคเหนือ)
มะถ่านไฟผี(เชียงใหม่)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros rhodocalyx* Kurz

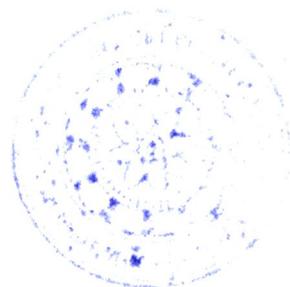
ชื่อวงศ์ EBENACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ในประเทศไทยพบขึ้นทั่วไปตามป่าเบญจพรรณแล้ง ป่าละเมาะและทุ่งนาที่สูงจากระดับน้ำทะเล 40-300 เมตร และมีแพร่หลายในพม่าลาว และเวียดนาม เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงประมาณ 15 เมตร เปลือกดำและแตกเป็นสะเก็ดหนา ๆ กระจุกใบ เป็นชนิดใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ รูปไข่กลับ รูปรีหรือรีแกมมนมนปลายมนเบี้ยวโคนกลายๆและรูปป้อมๆกว้าง 2.5-7 ซม. ยาว 3-12 ซม. โคนใบสอบปลายใบโค้งมนเป็นรูปลิ้ม บางทีก็ป้อมหรือป้าน หยักเว้าเข้าหรือหยักคอคเป็นติ่งสั้น ๆ เนื้อใบบาง บางทีก็ค่อนข้างหนา ด้านบนเกลี้ยงด้านล่างตอนแรกๆพอมิขุ่นมัว เส้นแขนงใบมี 5-8 คู่ เส้นอ่อนคดไปมา พอมองเห็นได้ทางด้านหลังใบและขึ้นเด่นชัดทางท้องใบ เส้นร่างแหพอสังเกตเห็นได้ทั้งสองด้าน เส้นกลางใบมักออกสีแดงเรื่อๆเวลาใบแห้ง ก้านใบยาว 2-7 ม.ม. แรกๆมีขนนุ่ม ดอก ออกเป็นช่อ ช่อดอกเพศผู้และช่อดอกเพศเมียอยู่ต่างต้นกัน ดอกเพศเมียเป็นดอกเดี่ยวกลีบดอก 4 กลีบ ลักษณะคล้ายดอกเพศผู้มีเกสรผู้เทียม 8-10 อัน ดอกเพศผู้ออกเป็นช่อเล็กๆ ช่อหนึ่งๆมีประมาณ 3 ดอก ตางามใบ ทั้งกลีบดอกและกลีบรองกลีบดอกมีอย่างละ 4 กลีบ ก้านดอกยาว ประมาณ 1-2 ม.ม. มีขนนุ่ม กลีบรองกลีบดอกยาวทั้งสิ้น 3-4 ม.ม. โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วยปากกว้าง ด้านนอกมีขนนุ่ม ข้างในมีขนยาวๆแน่น กลีบดอกยาวทั้งสิ้น 8-12 ม.ม. เชื่อมติดกันเป็นรูปเหยือกน้ำหรือรูปป้อมๆปลายแยกเป็นแฉกเล็กๆเกลี้ยงเกลากว้าง 2 ด้าน เกสรตัวผู้มี 14-16 อัน มีขนแข็งแรงแซมรังไข่เทียมมีขนแน่นดอกเพศเมียเป็นดอกเดี่ยวๆตามง่ามใบ ทั้งกลีบดอกและกลีบรองกลีบดอกมีอย่างละ 4 กลีบ ก้านดอกยาว 2-3 ม.ม. มีขนนุ่ม กลีบรองกลีบดอกและกลีบดอกมีลักษณะเหมือนดอกเพศผู้แต่มีขนาดใหญ่กว่า รังไข่ ป้อม มีขนเป็นไหมคลุม ภายในแบ่งเป็น 4 ช่อง แต่ละช่องมีไข่อ่อนหน่วย หลอดท่อรังไข่มีหลอดเดียว มีขนแน่น ปลายหลอดแยกเป็นสองแฉก เกสรผู้เทียมมี 8-10 อัน มีขนแข็งแรงแซม ผลกลมมีขนาด 1.5-2.5 ซม. ผลอ่อนมีสีน้ำตาลแดงคลุม ขนเหล่านี้หลุดง่าย โคนและปลายผลมักบวม กลีบจุกผล

ซี่ออกหรือแบนลู่ไปตามผิวผล ข้างในมีขนสีน้ำตาลแดงและมีขนนุ่มทางด้านนอก พื้นกลีบจีบและขอบกลีบมักเป็นคลื่น เส้นลายกลีบมักสังเกตเห็นได้ชัด ก้านผลสั้นมากยาวประมาณ 2-3 มม. เท่านั้น เมล็ด ถัดตามขวางจะเห็นวาระหว่างเปลือกนอกกับเนื้อขาวๆข้างในนั้นไม่เรียบ

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ตะโกนามีรสเผ็ดร้อนฝาดขม เปลือกและแก่น ใช้เป็นยาบำรุงกำลัง บำรุงกำหนด บำรุงไต บำรุงธาตุ เจริญอาหาร ผล แก้กึ่งอืดเฟ้อ ท้องร่วง ท้องเสีย ท้องเดิน แก้กวม ตกเลือดในสตรี แก้กษัย แก้กฝุเน่าเปื่อย เปลือกถูกเผาให้เป็นถ่าน แชน้ำรับประทานขับอุจจาระและ ขับปัสสาวะ ขับระดู มุคกิด เปลือกแลเนื้อไม้ของต้นตะโกนรับประทานเป็นยาบำรุงธาตุ ทำให้การย่อยอาหารดีขึ้น เปลือกต้มอมแก้ปวดฟัน รำมะนาด ตะโกนา เป็นสมุนไพร แก้ได้สารพัดอย่าง บรูษใดเป็นกามตายด้าน ตะโกนาจัดเข้าในจำพวกยาอายุวัฒนะ บำรุงกาม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือก ต้มใช้เป็นยาอายุวัฒนะ ผลสุกนำไปต้มน้ำเกลือ นำไปแช่ทิ้งไว้ 2-3 คืน สามารถนำมากินได้ เปลือกไม้และแก่นไม้ คองกับเหล้าขาว กินเป็นยาชูกำลังในผู้ชายที่ไม่มีมีแรง ผล มีรสฝาดและขามาก ต้มใส่น้ำเกลือประมาณ 1-2 คืน แล้วตากแห้ง นำมารับประทานจะมีรสมันอร่อย

ตะขบป่า

ชื่อพันธุ์ไม้	ตะขบป่า
ชื่อพื้นเมือง	เบน
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Flacourtia indica</i> (Burm.f.) Merr.
ชื่อวงศ์	FLACOURTIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นขนาดเล็ก แตกกิ่งกระเถิบ มีหนามแข็งทั่วไป ขึ้นได้ตามซอกของผา หิน ลำต้นแฉะแกร็น ผลสุกสีแดงกินได้ รสหวานอมฝาด มีเมล็ดเล็กจำนวนมาก

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใช้ แก่น คัมน์้ำคัมน์้ำ แก้วผัดสำแดง หรือเข้ายากับแก่นมะสัง เบนน้ำ และ หนามแห้ง คัมน์้ำคัมน์้ำ แก้วปวดเมื่อย แก้วคัน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้ แก่น รสฝาดขึ้นคัมน์้ำคัมน์้ำ แก้วท้องร่วง บิดมูกเลือด ขับเหงื่อ ขับพยาธิไส้เดือน แก้วตานขโมย แก้วโรคผิวหนัง ประคอง ผื่นคัน ราก รสหวานฝาดร้อน กินแก้วไตอักเสบ แก้ว ตานขโมย ขับพยาธิไส้เดือน บำรุงน้ำนม แก้วโรคปอดบวม ทั้งต้นหรือราก แก้วโรคผิวหนัง ประคอง ผื่นคันตาม ตัว ลำต้น ผสมหัวเอื้องหมายนา ผักแว่นทั้งต้น หอยขมเป็นๆ 3-4 ตัว แช่ว้ำให้เด็กอาบ แก้วอีสุกอีใส อีดำอีแดง น้ำยางจากต้น ใช้แก้วหิวาตกโรค เปลือก แก้วเสียงแห้ง อมกั้วคอกแก้วเจ็บคอ น้ำยางจากต้นและใบ สด กินเป็นยาลดไข้สำหรับเด็ก แก้วโรคปอดอักเสบ แก้วไอ แก้วบิดและท้องเสีย ช่วยย่อย เปลือก ตำรวมกับ น้ำมัน ใช้ทาถูวนวด แก้วปวดท้อง แก้วคัน นำเปลือกมาแช่หรือขงเป็นยากั้วคอก น้ำคัมน์้ำใบแห้ง กินเป็นยาฝาด สมาน ขับเสมหะ แก้วหืดหอบ หลอดลมอักเสบ แก้วไข้ แก้วไอ แก้วท้องร่วง ขับลม และบำรุงร่างกาย ใบที่ย่างไฟ จนแห้งใช้ชงกินหลังคลอดบุตร เมล็ด ตำพอกแก้วปวดข้อ ผล กิน ได้มีวิตามินซีสูง แก้วอ่อนเพลีย บรรเทา อาการ โรคดีซ่าน ม้ามโต แก้วคลื่นไส้อาเจียน และเป็นยาระบาย

ตะคอง

ชื่อพันธุ์ไม้ ตะคอง

ชื่อพื้นเมือง หนามตะคอง, ตะครอง, หมากกะทันช้าง; มะคันตง, มะหมากมา, หมากมา, หนามคอม, หนามค้อม, หนามตะ, อัง โกรง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Zizyphus cambodiana* Pierre

ชื่อวงศ์ RHAMNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้รอเลื้อย (scandent) หรือไม้พุ่มเตี้ย สูงถึง 10 เมตร กิ่งอ่อนสีน้ำตาลมีขนสีน้ำตาลปกคลุม มีหนาม stipular thorn ที่ข้อ 2 อัน อันหนึ่งหนามตรง มักร่วงหลุดไปก่อน อีกอันหนึ่งแข็งและปลายโค้งลง ต้น แก่สีเทาน้ำตาล ใช้หนามที่โค้งเกี่ยวปีนป่ายต้นพืชข้างเคียงขึ้นที่สูง ใบ ใบเดี่ยว เรียงตัวแบบสลับ ใบยกตัวชันขึ้นเล็กน้อย ใบรูปไข่หรือรูปขอบขนาน โคนใบมนหรือ เบี้ยว (oblique) ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ มีเส้นใบใหญ่ 3 เส้น (nerved) ใบกว้าง 2-6 ซม. ยาว 3-9 ซม. ก้านใบยาว 3-6 ม.ม. โคนก้านใบมีหูใบเปลี่ยนไปเป็นหนาม ยาว 2-5 ม.ม. ก้านใบอ่อนและท้องใบมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ดอก ดอกช่อ cymose เกิดที่ซอกใบ 3-9 ดอก ก้านช่อดอกสั้นๆ 2-3 ม.ม. ก้านดอกย่อยยาว 3-5 ม.ม. เส้นผ่านศูนย์กลางดอกบาน 3-5 ม.ม. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ สีเขียว ติดกันที่ฐานเป็นรูปถ้วยตื้นๆ ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบรูปสามเหลี่ยม กว้าง 1 ม.ม. ยาว 1 ม.ม. ได้กลีบมีขนเล็กน้อย กลีบดอก 5 กลีบ สีขาวอบบาง แยกกัน กลีบรูปไข่มีก้าน เล็ก ๆ (clawed) กลีบกว้าง 0.5 ม.ม. ยาว 1 ม.ม. กลีบติดบนขอบด้วยสลักกับแฉกกลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน ก้านชูอับเรณู ยาว 1 ม.ม. อับเรณูสีเขียวแกมเทา เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ half-inferior รอบรังไข่มีต่อมน้ำหวาน เป็นวงแหวนเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 ม.ม. รังไข่รูปโคมเส้นผ่านศูนย์กลาง 1 ม.ม. สีเขียว ผิวเรียบ ก้านเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเป็นตุ่ม 2 พูเล็กๆ ออวูล 1 อัน basal placentation ผลและเมล็ด ผลสดแบบ drupe รูปกลมหรือรี ผิวเรียบ เส้นผ่านศูนย์กลาง 10-20 ม.ม. ผลแก่จัดสีน้ำตาล-ดำ เนื้อผลแข็ง จำนวน 1 เมล็ด รูปรีวงกลมเส้นผ่านศูนย์กลาง 10-15 ม.ม.

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือก เนื้อไม้ ราก เป็นยารักษาโรคมะเร็ง ตับ เบาหวาน

ดับเต้าตัน

ชื่อพันธุ์ไม้ ดับเต้าตัน

ชื่อพื้นเมือง มะไฟผี (เชียงใหม่); เอื้องกวาง (เหนือ, ตะวันออกเฉียงเหนือ); มะโกป่า (แพร่); จันทกวาง, เรือนกวาง, ลิ่นกวาง (ปราจีนบุรี); ดับเต้าหลวง, มะพลับคง (ราชบุรี); มะมั่ง (นครราชสีมา) แสคกวาง, มาเมียง, กากะเลา (ตะวันออกเฉียงเหนือ); ดับเต้าใหญ่ (ชัยภูมิ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros ehretioides* Wall.

ชื่อวงศ์ EBENACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นขนาดกลางสูง 10-15 เมตร เปลือกสีน้ำตาลปนเทา ใบ เป็นใบเดี่ยวเรียวยาว สลับกัน แผ่นใบแผ่รูปขอบขนานหรือมน กว้าง 7- 23 ซม. ยาว 10-23 ซม. โคนใบกลมขอบใบเรียบ เนื้อใบเกลี้ยงและหนา ก้านใบยาวประมาณ 1 ซม. ดอก มีดอกเพศผู้และดอกเพศเมียอยู่ต่างต้นกัน ดอกเพศผู้อยู่รวมกันเป็นช่อเล็ก ๆ ตามกิ่งเหนือง่ามใบ ช่อหนึ่ง มักมี 3 ดอก โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย กลีบดอก 4 กลีบ ยาว 3-4 ม.ม. เกสรผู้มี 20-30 อัน ดอกเพศเมียเป็นดอกเดี่ยวๆหรือเป็นช่อดอกสั้น ช่อละ 3-5 ดอก ก้านดอกยาว 1 ซม. ลักษณะเหมือนดอกเพศผู้แต่ใหญ่กว่า รังไข่รูปป้อมกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 1-2 ซม. ส่วนบนมีกลีบรองดอกติดอยู่ชัดเจน ผลแก่แห้งเปลี่ยนเป็นสีดำ ขึ้นตามป่าเต็งรังหรือป่าเบญจพรรณแล้งทั่ว ๆ ไป ที่ระดับความสูงจากน้ำทะเล 100-450 เมตร

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ยาพื้นบ้านล้านนาใช้ เปลือกต้น ผสมสมุนไพรตำรับที่ 26 คั้นน้ำดื่มรักษาโรคทางเดินปัสสาวะ ใบและเปลือกต้น ผสมสมุนไพรตำรับที่ 27 บดผสมเป็นผง ละลายน้ำร้อนดื่มรักษาเมื่งในตับ ตำรายาไทยมักใช้ร่วมกับดับเต้าน้อย เรียกว่าดับเต้าทั้งสอง แก่นและราก คั้นหรือฝนกินแก้ไข้ แก้พิษทั้งปวง ยาพื้นบ้าน ใช้เปลือกต้น ผสมสมุนไพรตำรับที่ 28 คั้นน้ำดื่ม แก้ผดผื่นแดง แก่น 2 กำมือ คั้นน้ำให้สตรีหลังคลอดดื่มวันละ 3 - 4 ครั้ง ตลอดช่วงที่อยู่ไฟ ช่วยบำรุงเลือด ราก ผสมสมุนไพรตำรับที่ 29 คั้นน้ำดื่ม แก้อาเจียนเป็นเลือดและถ่ายเป็นเลือด ผล ตำผสมน้ำใช้บ่อปลา

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก่นไม้ นำไปบดเป็นผงผสมกับต้นไช้เดิน ใช้เป็นยาขับเสมหะ แก่นดับเต้าตัน+กระเจียน(ต้ม) ใช้ขับเสมหะ

ตำก้าน้อย

ชื่อพื้นฐ่ไม้ ตำก้าน้อย กะคังใบ

ชื่อพื้นเมือง คะนางใบ ช้างเงิน ทองจ้วม ทองค้อม บังบายคั้น

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Leea rubra* Craib

ชื่อวงศ์ LEEACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่ม สูง 1-2 เมตร ลำค้ำและกิ่งก้านเป็นเหลี่ยม 8-10 เหลี่ยม ใบประกอบแบบขนนกก้านใบมักจะแผ่เป็นกาบหุ้มกิ่งใบย่อยเป็นจำนวนมาก รูปไข่ รูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปรี กว้าง 2-3.5 เซนติเมตร ยาว 6-8 เซนติเมตร ปลายแหลม โคนมนหรือแหลม ขอบจักเป็นซี่เล็ก ๆ ดอก สีแดงเข้ม ออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง ก้านช่อดอกยาวเป็นเหลี่ยม ดอกขนาดเล็กเป็นจำนวนมากอัดกันแน่นกลีบดอกปลายแยกเป็น 5 แฉก ผล ค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร มี 3 พูเมื่อแก่สีดำ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก แก้ไข้ แก้บิด ขับเหงื่อ เป็นยาระงับความร้อน แก้ครั้นเนื้อครั้นตัว ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้ระดูขาว แก้ฝีแดง และฝีกระด้างบาย รักษาคุคทะราด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -แก้ไข้

ตานกกรด

ชื่อพันธุ์ไม้ ตานกกรด

ชื่อพื้นเมือง ไข่เน่าคง ส้าน โดยแต่ มะส้าน มะ โคน ส้านแคว้ง ส้านใบเล็ก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dillenia ovata* Wall.

ชื่อวงศ์ DILLENIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นสูงได้ถึง 30 เมตร ใบ เป็นใบเดี่ยว รูปไข่กลับหรือรูปรี กว้าง 7-12 ซม. ยาว 10-20 ซม. โคนและปลายใบมน เส้นใบเรียงขนานกันชัดเจน ดอก สีเหลืองขนานใหญ่ออกเดี่ยวที่ปลายยอด ขนาด 8- 12 ซม. กลีบรองดอกสีเขียว ติดคงทน กลีบดอก 5 กลีบ กว้าง 4-6 ซม. ยาว 7 ซม. หลอดรังไข่ เกสรผู้จำนวนมาก เรียงเป็นสองวง ผล เป็นผลสด ลักษณะเป็นกาบอบวน้ำ ห่อกันเป็นทรงกลม ขนาด 5-6 ซม. พบขึ้นกระจายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศไทยพบทุกภาคตามป่าดิบแล้ง ป่าผลัดใบ ป่าเต็งรังและทุ่งหญ้า ที่ระดับใกล้น้ำทะเล จนถึงระดับความสูง 1200 เมตร

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้ตานกกรดผสมตาไก่ ส้มกุ่มน้อย และส้มกุ่มใหญ่ ต้มรับประทานเป็นยาบำรุงกำลังได้

ตัวเกลี้ยง

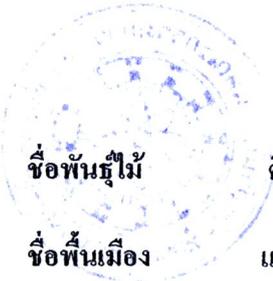
ชื่อพันธุ์ไม้	ตัวเกลี้ยง
ชื่อพื้นเมือง	กุ่มจ่องบ้าง ขี้ตัว ตัวใบเลื่อม แต้ว
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cratoxylum cochinchinense</i>
ชื่อวงศ์	CLUSIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ต้น ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ ผลัดใบ สูง 8 - 15(-30)ม. ลำต้นค่อนข้างเปลาตรง เรือนยอด เป็นรูปกรวยคว่ำ กิ่งอ่อนเกลี้ยง และปลายกิ่งมักกลายสภาพเป็นหนามแข็งอยู่ตามลำต้นและกิ่งใหญ่ เปลือกนอก สีเทาเรียบหรือแตกเป็นร่องและเป็นสะเก็ดไปตามยาวของลำต้น เปลือกในสีเหลืองอ่อนจะมีน้ำยางเหนียว ๆ สีเหลืองอมแดง ชิมอกรักมาเมื่อถูกคัตใบ ใบเดี่ยว ติดตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ ทรงใบรูปรีหรือรูปหอก กว้าง 2 - 3.5 ซม. ยาว 4.5 - 10 ซม. โคนและปลายใบสอบ บางที่ปลายใบมน ส่วนโคนใบสอบเรียว เนื้อใบบาง เกลี้ยงและมีต่อมใส ๆ กระจายทั่วไป เส้นแขนงใบ มี 8 - 10 คู่ ปลายเส้นจะโค้งจรดกับเส้นถัดขึ้นไปก่อนถึงขอบใบ เส้นใบย่อยแบบเส้นร่างแหจะเห็นชัดทางด้านหลังใบ ส่วนทางท้องใบมักมีสีเขียว นวล ๆ ใบอ่อนจะออกสีชมพูเรื่อ ๆ ใบแก่ เมื่อแก่จัดก่อนผลัดใบจะมีสีแสดหรือสีแดงอิฐ ขอบใบเรียบ ก้านใบค่อนข้างสั้น ยาวไม่เกิน 5 ม.ม. ดอก ออกเป็นดอกเดี่ยว ๆ หรือเป็นกระจุก ๆ ละ 2 - 5 ดอก ตามง่ามใบเหนือรอยแผลใบและตามปลายกิ่ง ทั้งกลีบรองกลีบดอกและกลีบดอกมีอย่างละ 5 กลีบ แต่ละกลีบเป็นอิสระแก่กัน เกสรผู้มีมากและรวมกันเป็นกลุ่มสามกลุ่ม รังไข่ รูปรี เกลี้ยง ๆ ภายในแบ่งเป็น 3 ช่อง แต่ละช่องมีไข่อ่อนมาก หลอดรังไข่มีสามหลอด ดอก สีส้มหรือแดงเข้มแกมขาว มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ผล ผลแห้ง รูปรี ๆ แข็ง เกลี้ยงเป็นมัน พอแก่จะแตกออกเป็น 3 เสี่ยง เมล็ดรูปขอบขนานเล็ก ๆ มีปีกรูปมนบาง ๆ ทางด้านบนหนึ่งปีก กลีบขั้วจากผลจะหุ้มติดผลประมาณ 2/3 ของความยาวผล ผลแก่สีน้ำตาลดำ เมล็ด จำนวนมาก ระยะเวลาในการออกดอกและเป็นผล ออกดอกตลอดปี และมักมีดอกและผลในเวลาเดียวกันการขยายพันธุ์ นิยมใช้เมล็ดเพาะกล้า

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ส่วนที่ใช้เป็นสมุนไพรและมีสรรพคุณคือ ต้นและราก ผสมลำต้น กำแพงเจ็ดชั้น ต้มน้ำดื่มแก้กระษัยเส้น เป็นยาระบาย ใบอ่อนและยอดอ่อน รับประทานระบายท้องอ่อน ๆ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -แก้กษัย

ตัวส้ม

ชื่อพื้นฐ่ไม้

ตัวส้ม

ชื่อพื้นเมือง

แต้ว (ไทย, ตัวขน (กลางและราชสีมา), ตัวแดง ตัวยาง ตัวเลือด (เหนือ), ตัวหิน (ลำปาง) กุยจ๋องเช่า (กะเหรี่ยงลำปาง), เต่า (เลย, ตัวขาว (กรุงเทพฯ), ตัวส้ม (นครราชสีมา), ผักตัว (อุบลราชธานี มหาสารคาม – อีสาน

ชื่อวิทยาศาสตร์

Gratoxylum tomosurn (Jack) Dyer ssp. *pruniflorum* (Kurz.) Gogelin

ชื่อวงศ์

GUTTIFERAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นที่มีขนาดเล็กถึงขนาดกลางสูง 8 – 15 เมตร เรือนยอดเป็นพุ่มกลม กิ่งอ่อนมีขนนุ่มทั่วไป เปลือกน้ำตาลไหม้แตกเป็นสะเก็ด เปลือกในสีน้ำตาลแกมเหลือง และมีน้ำยางสีเหลืองปนแดงซึมออกมา ใบ ใบมนแกมรูปไข่กลับและรูปขอบขนานกว้าง 2 – 5 เซนติเมตร ยาว 3 – 13 เซนติเมตร ออกเป็นคู่ ๆ ตรงกันข้าม ใบมีขนนุ่มหนาแน่น ดอก สีชมพูอ่อนถึงสีแดงกลิ่นหอมอ่อน ๆ ออกเป็นดอก ผล รูปทรงรีขนาดกว้าง 1 เซนติเมตร ยาว 2 เซนติเมตร มีสีขาวนวลติดตามผิว เมื่อแก่จัดจะแตกออกเป็นสามแฉกมีเมล็ดสีน้ำตาล

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบอ่อนและยอดอ่อน รับประทานสดช่วยระบายท้อง รากและใบ ใช้ต้มกินแก้ปวดท้อง เปลือกและใบ ตำผสมกับน้ำมันมะพร้าวทาแก้โรคผิวหนัง น้ำยางจากลำต้น ใช้รักษาบาดแผลและทาแก้ผ้าเท้าแตก ด้านเป็นพืชอาหาร ส่วนที่ใช้เป็นอาหารคือ ยอดอ่อน ใบอ่อน และดอก รับประทานเป็นผัก กับอาหารประเภทส้มตำ ลาบ น้ำตก และอาหารประเภทยำต่าง ๆ หรือใส่ต้มยำต่าง ๆ เพื่อปรุงให้มีรสเปรี้ยวแทนมะนาว แต่นิยมรับประทานน้อยกว่าตัวขาว เพราะตัวขนมีรสชาติขมหรือฝาดกว่าตัวขาว

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้ยางจากลำต้นมาทาแผล และทาแก้ส้นเท้าแตกได้

ตีนตั้ง

ชื่อพันธุ์ไม้	ตีนตั้ง
ชื่อพื้นเมือง	บุหงาใหญ่ หรือ พืพวนน้อย
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Uvaria rufa</i> Blume
ชื่อวงศ์	ANNONACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง เลื้อยได้ไกล > 5 ม. ใบรูปรี ปลายใบแหลม มีขนสั้นด้านล่างของใบ ดอก ออกดอกเป็นช่อสั้นๆ ตามกิ่ง ตรงข้ามใบ กลีบดอกมี 6 - 7 กลีบ สีออกแดงในวันแรก และจะสีเข้มขึ้นในวันต่อไป ดอกขนาด 1 - 1.5 ซม. มีกลิ่นหอมอ่อนๆ ช่วงเช้าและเย็น ออกดอกช่วงต้นปี - กลางปี เวลาออกดอกเต็มกิ่ง

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร แก่นและราก คั้นน้ำคั้น แก้ไข้ สลับใช้ซ้ำ เนื่องจากกินของแสลง ราก แก้ผอมแห้ง สำหรับสตรีที่อยู่ไฟไม่ได้ หลังการคลอดบุตรและช่วยบำรุงน้ำนม ผล ตำผสมน้ำทา แก้เม็ด ผดผื่นคัน ผลสุกรับประทานมีรสหวาน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากรายพื้นบ้าน ส่วนหัวและราก ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ ผลสุกมีสีแดงกินได้ ราก เอามาฝนรวมกับปูนเคี้ยวหมากเป็นยาแก้หัวฟီး

ตีนนก

ชื่อพันธุ์ไม้	ตีนนก
ชื่อพื้นเมือง	ตีนนก สะกูดี้ สะคูณี่ ขี้มอด ตาโหลน แฮ่น แหนแดง ประคำจี้ควาย เป็ยแคร์
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Terminalia calanansanai</i> Rolfe
ชื่อวงศ์	COMBRETACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ผลัดใบ สูงถึง 17 ม. เปลือกต้นสีน้ำตาลอมเทาบาง แตกเล็กน้อยและลอกออก ใบ ประกอบ 3 ใบย่อย (น้อยที่จะเป็น unifoliate) ใบย่อย 7-25x 2.5-8.5 ซม. ขอบใบเรียบ หรือมีซี่หยักคั่นๆ ประปราย ยอดอ่อนมีขน คล้ายกำมะหยี่ ใบแก่ข้างแต่แข็ง ด้านล่างมีขนสั้น นุ่มสีน้ำตาล มักจะมีต่อมสีขาวเป็นมัน ใบย่อยไม่มีก้านใบ ก้านใบร่วม 5-10 ซม. เป็นปีกกว้าง มากกว่า 1 ซม. ทั้งในต้นที่โตเต็มที่ ดอก 0.4-0.6 ซม. สีขาวและมีสีคราม เป็นช่อแคบที่ปลายกิ่ง และช่อใบบนๆ ยาวถึง 30 ซม. ก้านดอกสั้นมีขนหนา แบ่งเป็นกลุ่มแน่น ปกคลุมบวกลบ 7 ม.ม. ชันกลีบเลี้ยง 2-3 ม.ม. มีขนคล้ายกำมะหยี่ ผล ม่วงเข้มถึงดำ กลม มีแผงขนสีน้ำตาลอมแดงที่ปลาย และที่ฐาน มีชันกลีบเลี้ยงติดอยู่ พบทั่วไปในป่ากึ่งโล่งแจ้ง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกและเนื้อไม้ ต้มกับเกลือจระเม็ด นำเปลือกมาผสมกับ ตานาและตานกรวด ต้มรับประทาน หรืออาจต้มผสมเกลืออมไว้ แก้ปวดฟัน และเหงือกบวมได้

ตีนเป็ด

ชื่อพันธุ์ไม้ ตีนเป็ด

ชื่อพื้นเมือง พญาสัตบรรณ, ตีนเป็ด, ตีนเป็ดต้น, สัตบัน, (ไทยภาคกลาง) หัสบัน, (กาญจนบุรี) จะบัน, (เขมร กะปิน) บะชาปูแล (ปัตตานี), ปูลา (มลายู)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Alstonia scholaris* var. *scholaris*

ชื่อวงศ์ APOCYNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มใบระยะสั้น สูงถึง 20(40) ม. เรือนยอดเป็นชั้น ๆ ลำต้นยาวและตรง บางครั้งที่ฐานจะเป็นร่อง เปลือกต้นสีน้ำตาลอมครีมเกลี้ยง เปลือกชั้นในมีน้ำยางสีขาว ใบ 5-32x1.5-8 ซม. ออกเป็นวง ๆ ละ 4-8 ใบ คล้ายนิ้วมือ ใบแก่เรียบเกลี้ยง ด้านล่างสีเขียวเข้มกว่าเส้นใบข้างตรงและขนานกัน 20-40 คู่ เส้นใบย่อยเห็นชัดจากด้านบน ก้านใบ 0.7-1.8 ซม. มักจะเป็นรอยแผลของหูใบชัดเจนระหว่างคู่ใบ ดอก สีขาวหรือสีเขียวอมเหลืองช่อดอกแตกแขนงออกที่ปลายกิ่งก้าน ช่อยาว 3- 13 ซม. ก้านช่อมีขนละเอียด ก้านดอก 1 ม.ม. กลีบเลี้ยง 1-2 ม.ม. หลอดกลีบดอก 5-10 ม.ม. พูกลีบ 1.7-1.5 ม.ม. ช่อนทับไปทางซ้ายในดอกตูม เกสรตัวผู้ติดกับส่วนบนของหลอดกลีบไม้โผล่พ้นออกมาอับเรณูปลายแหลม 1-2 ม.ม. หลอดกลีบดอก 5-10 ม.ม. พูกลีบ 1.7-1.5 ม.ม. ช่อนทับไปทางซ้ายในดอกตูม เกสรตัวผู้ติดกับส่วนบนของหลอดกลีบไม้โผล่พ้นออกมาอับเรณูปลายแหลม 1-2 ม.ม. ก้านเกสรตัวเมีย 3-5 ม.ม. รังไข่มีขน หมอมนรองดอกเล็กมากหรือไม่มี ผล 21-56x0.2-0.3 ม.ม. ออกเป็นคู่ เกี้ยง แตกออกได้เป็น 2 ส่วน เมล็ด รูปขอบขนาน ขนาด 4-7.5 ม.ม. มีขนปลายทั้ง 2 ด้านป้านหรือกลม พบทั่วไปในป่าผลัดใบ ป่าดิบ และตามแนวชายป่า มักจะเป็นไม้ปลูกที่คล้ายกันอีก 3 ชนิดที่ใบเรียงเป็นวงๆ ละ 3-4 ใบ ปลายใบทั้งสองข้างสอบ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ตามสารพฤกษยาโบราณกล่าวว่า ใบ แก้ไข้หวัด ดอก แก้โลหิตพิการ ใช้ตัวร้อนและไข้เหนือ เปลือก แก้ไข้เพื่อตีพิการ กะพี้ ขับโลหิตให้ตก ราก ขับผายลม ในหนังสือผลเกิดจากป่าไทยกล่าวว่าเมล็ดเป็นพิษแพทย์ตามชนบทใช้เปลือกต้นรับประทาน แก้บิด ขับไส้เดือน แก้ไข้หวัด หลอดลมอักเสบ สมานลำไส้ ในไทยเภสัชกล่าวว่าใช้เป็นยาบำรุงต่างๆไป ในอาการของไข้มาเลเรียและโรคท้องเดินเรื้อรัง ใช้มากในอินเดีย การใช้เป็นยาขง (1 ใน 20) ขนาดรับประทานมีอยู่ละ 15-30 ซม. และทิงเจอร์ (1 ใน 8) มีอยู่ละ 2 ถึง 4 ซม.

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือก ต้มผสมกับเกลือเกลือ แก้ปวดฟัน

ดูบหมอบ

ชื่อพื้นฐ่ไม้ เปราะเดือน ดูบหมอบ

ชื่อพื้นเมือง เปราะป่า

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Kaempferia marginata* Carey

ชื่อวงศ์ MEMECYLACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ สูง 3 - 5 ซม. เหง้าใต้ดินสั้น ราก ออกเป็นกระจุก ใบ เดี่ยว เรียงสลับ แนบไปกับพื้นดิน มักมี 2 ใบ รูปวงรีหรือรูปไข่ กว้าง 5 - 12 ซม. ยาว 8 - 14 ซม. ขอบใบสีม่วงไม่มีก้านใบ ดอกช่อคล้ายช่อกระจุกแน่น ออกที่ซอกใบ ดอกย่อย 6 - 8 ดอก ใบประดับสีขาวแกมเขียว รูปใบหอก เกสรตัวผู้ที่เป็นหมันรูปไข่กลับแกมรูปกลม สีขาว ส่วนที่แผ่เป็นแผ่นคล้ายกลีบดอกสีม่วง ด้านข้างเป็นแถบรูปไข่กลับแกมรูปกลม สีขาว ผลรูปไข่ สีขาว แตกเป็น 3 พู ผลทรงรูปไข่สีน้ำตาล

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใช้เหง้าใต้ดิน ตำพอก แก้อาการอักเสบ เนื่องจากแมลงกัดต่อย หรือผสมใบขนาดใหญ่ คั้นน้ำคั้นแก้แอมพาต

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก้แมลงกัดต่อย

คูนกา

ชื่อพันธุ์ไม้ คูนกา

ชื่อพื้นเมือง คูนกาต้น, คูนกาขาว, ตั่ง, ตั่งต้น, (เหนือ), กัลลิวแซ, กัลลือ (แม่ฮ่องสอน), ปลูกเวียก(เขมร)
ชื่อกา มะตั่ง มะตั่งต้น มะตั่งหมาก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Strychnos nux-blanda* A.W. Hill.

ชื่อวงศ์ STRYCHNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้น สูงถึง 10 เมตร เปลือกลำต้นผิวเรียบถึงมีร่องเล็กๆตามยาวลำต้น ต้นแก่ สีเทา-ดำ กิ่งอ่อนมีปล้องค่อนข้างยาวสีเหลือง-เทา ใบ ใบเดี่ยว เรียงตัวแบบตรงข้าม ก้านใบยาว 5-10 ม.ม. ไม่มีขนปกคลุม ใบรูปไข่กว้าง หรือรูปรี หรือ เกือบจะกลม มีเส้นใบจากฐานใบ 5 เส้น โคนใบมนหรือเว้าเข้าเล็กน้อย ปลายมนหรือแหลมเล็กน้อย ใบกว้าง 5-8 ซม. ยาว 5-10 ซม. ดอก ดอกช่อ cymose เกิดที่ปลายกิ่ง ก้านดอกยาว 10-20 ซม. จำนวนดอกย่อยอาจได้ถึง 50 ดอกต่อ 1 ช่อ ก้านดอกย่อยยาว 1.5-3.0 ม.ม. โคนก้าน มี ใบประดับ 1 อัน รูป linear ปลายแหลม กว้าง 0.3-0.5 ม.ม. ยาว 2-3 ม.ม. เส้นผ่านศูนย์กลางฐานรองดอก 2-2.5 ม.ม. กลีบเลี้ยง 5 กลีบ สีเขียว ติดกันเล็กน้อยที่ฐาน ปลายแยกเป็น 5 พู กลีบยาว 1-1.5 ม.ม. กลีบเลี้ยงไม่ร่วง กลีบดอก 5 กลีบ สีเขียวแกมเหลือง กลีบติดกันเป็นหลอดขอบขนานแบบ salverform เส้นผ่านศูนย์กลางหลอด 2-2.5 ม.ม. หลอดยาว 8-10 ม.ม. ตอนปลายหลอดแยกกันเป็น 5 กลีบ กว้าง 1-1.2 ม.ม. ยาว 2.5- 3.0 ม.ม. เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดบนกลีบดอก (epipetalous) เรียงสลับกับกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมาก อับเรณูยาว 2- 2.5 ม.ม. อยู่ตรงตำแหน่งรอยแยกของกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ superior ovary สีเขียว รูปโดม เส้นผ่าศูนย์กลาง 0.5 ม.ม. ก้านเกสร 1 อัน สีขาวยาว 10-13 ม.ม. ยอดเกสรเป็นตุ่ม สีเขียวอ่อน ผลและเมล็ด ไม่พบ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบ รสเมาเบื่อ ตำพอกแก้ฟกบวม เปลือกต้น รสเมาเบื่อ ฝนกับสุราปิดแผลและรับประทาน แก้พิษงู แก่น รสเมาเบื่อ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดตามข้อ แก้พิษงู ราก รสเมาเบื่อ แก้ไข้มาลาเรีย ฝนกับสุรากันและทาแก้พิษงู เมล็ด ใช้น้อยเป็นยาขม เจริญอาหาร, กระตุ้นประสาท ไข่สันหลัง เป็นยาเบื่อหนู

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือก เป็นยาอายุวัฒนะ หรือนำมาบดเป็นผงผสมน้ำผึ้งทำเป็น
ยาลูกกลอนได้ ใช้เปลือกและแก่นต้มร่วมกับบอระเพ็ด รับประทานเป็นยาถอนพิษได้ เปลือก แก่น และราก
ผสมกับบอระเพ็ดและน้ำตาล นำมาต้มรวมกันทิ้งไว้ประมาณ 15 วัน จะมีรสชาติคล้ายแอลกอฮอล์

ถ่อน

ชื่อพันธุ์ไม้	ถ่อน
ชื่อพื้นเมือง	ถ่อน, ทิ้งถ่อน
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Albizia procera</i> (Roxb.) Benth.
ชื่อวงศ์	FABACEAE (MIMOSACEAE)

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้น สูงถึง 20 เมตร กิ่งอ่อนมีขนปกคลุมเล็กน้อย ต้นแก่สีเทา-น้ำตาล เปลือกมีรอย ดำงสีน้ำตาลกระจาย ใบ ใบประกอบ bipinnate เรียงตัวแบบสลับ ก้านใบรวม rachis ยาว 20-40 ซม. เหนือโคนก้าน 1-1.5 ซม. มีต่อมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-3 มม. ยาว 4-6 มม. บนก้าน rachis ที่ตำแหน่งเกิด pinnae คู่ที่ 1 และ 2-3 คู่จาก ปลายก้าน มีต่อมรูปร่างกลมมน เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 มม. ก้านใบมีขนปกคลุมเล็กน้อย pinnae เกิดเป็นคู่แบบ ตรงข้ามกัน จำนวน 3-5 คู่ ก้านใบรวม rachilla ยาว 10-20 ซม. ใบย่อยเรียงตัวแบบ opposite จำนวน 5-12 คู่ ก้านใบ ย่อยยาว 0.5-1 มม. ใบย่อยรูปไข่กลับ รูปขอบขนาน หรือรูปรี ฐานใบมนหรือ oblique ปลายใบมนหรือเว้าเข้าเล็กน้อย ผิวหลังใบเรียบ ท้องใบมีขนสั้นๆปกคลุม ขอบใบเรียบ ใบกว้าง 1.0-2.0 ซม. ยาว 1.5-3.5 ซม. ดอก ดอกช่อ panicle of globose head เกิดที่ซอกใบใกล้ๆ ปลายกิ่ง หรือปลายกิ่ง ก้านช่อรวม ยาว 20-30 ซม. ก้านมีขนปกคลุมเล็กน้อย ช่อ head เกิดเป็นกลุ่มบนก้านช่อรวม กลุ่มละ 2-5 ช่อ ก้านช่อ head ยาว 1-2 ซม. แต่ละช่อมีดอกย่อยจำนวน 15-25 ดอก ดอกย่อย ไม่มีก้านดอกย่อยหรือมีสั้นมาก กลีบเลี้ยง 5 กลีบติดกันเป็นรูป ถ้วยยาวประมาณ 2-3 มม. สีเขียวผิวเรียบ ขอบถ้วยแยกเป็น 5 แฉก รูปสามเหลี่ยมยาวประมาณ 0.8-1 มม. กลีบดอก 5 กลีบ สีขาวแกมเหลืองอ่อน ติดกันเป็นหลอดยาวประมาณ 4-5 มม. ผิวเรียบ ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปไข่ปลายแหลม ยาว 1.5-2 มม. ปลายกลีบมีขนเล็กๆ เกสรเพศผู้ จำนวนมาก โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดล้อมรอบเกสร เพศเมีย หลอดยาว 2-3 มม. ก้านชูอับเรณูสีเหลืองอ่อนปลายก้านสีเขียวอ่อน ยาว 1-1.5 ซม. อับเรณูสีขาวแกมเหลือง เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังไข่ superior ovary สีเขียวลักษณะแบน ผิวเรียบ ก้านเกสรเป็นเส้นสีเหลืองอ่อน ยอดเกสรเพศเมียเป็นคุ่มเล็กๆ marginal placentation ผลและเมล็ด ผลแห้ง legume สีน้ำตาล ผลแบนรูปขอบขนานกว้าง 2-3 ซม. ยาว 10-20 ซม. เมล็ด แบน สีน้ำตาล รูปรี กว้าง 4 มม. ยาว 6-8 มม.

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แก้วเจ็บเอว แก้วเจ็บหลัง แก้วเส้นตึง แก้วท้องอืด แก้วน้ำเหลืองเสีย แก้วธาตุพิการ เจริญอาหาร ขับผายลมแก้วท้องร่วง แก้วโรคผิวหนัง แก้วบิด แก้วลมกระษัย ฆ่าพยาธิ แก้วโรคเรื้อน ทาฝีชะล้างบาดแผล

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก้วบิด ถ่ายพยาธิ

เถาวัลย์เปรียง

ชื่อพันธุ์ไม้ เถาวัลย์เปรียง

ชื่อพื้นเมือง เครือเขาหนัง เครือตาปลา พานไสน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Derris scandens* Benth.

ชื่อวงศ์ FABACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้เถาเลื้อยกิ่งเหนียว ทนทาน กิ่งแตกเถายืดยาวอย่างรวดเร็ว ชอบอากาศเย็น แต่แสงแดดจัด ทนแล้งได้ดี ปลูกในที่แล้งดอกจะดก แต่จะมีขนาดเล็กกว่าปลูกในที่ชุ่มชื้น ถิ่นกำเนิด ตะวันออกของอินเดีย มาเลเซีย จีน และทางตอนเหนือของทวีปออสเตรเลีย ลักษณะ ไม้เถาเลื้อย เนื้อแข็งขนาดใหญ่ เลื้อยได้ไกลถึง 20 เมตร ใบ ใบประกอบด้วยใบย่อย 7-9 ใบ รูปรีแกมขอบขนาน ใบหนา แข็ง สีเขียวเข้มเป็นมัน ดอก ออกเป็นช่อห้อย ตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ดอกจำนวนมาก มี 5 กลีบ คล้ายดอก ถั่ว สีชมพูอ่อนเกือบขาว ออกดอกพร้อมกันทั้งต้น ฤดูออกดอก กันยายน-พฤศจิกายน กลิ่นหอมอ่อนๆตั้งแต่ ตอนเย็น สภาพปลูก ดินทั่วไป แสงแดดจัด ขยายพันธุ์ เพาะเมล็ด หรือแยกไหลได้ดิน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ตามตำรายาไทย เถาใช้คั่วขงน้ำกิน เพื่อขับปัสสาวะ แก้บิด แก้หวัด แก้ปวดเมื่อย รากเป็นยาฆ่าแมลง นอกจากนี้ ยังพบว่า ในเถามีสารที่มีฤทธิ์เช่นเดียวกับฮอร์โมนเพศหญิง จึงควรระวัง ถ้าจะกินติดต่อกันเป็นเวลานาน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เถาวัลย์เปรียง เถาย่านาง แก่นตะโกนา และเมล็ดข่อย คั้นน้ำ 3 : 1 เคี้ยวให้เหลือ 1 ใน 3 ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ปวดเมื่อย บำรุงในเม็ดเลือด ยอดอ่อนนำมารับประทานได้ ช่วยบำรุงร่างกายและแก้ไข้

ไทรหิน

ชื่อพันธุ์ไม้ ไทรหิน

ชื่อพื้นเมือง ไทรย้อยใบทู่ ไทรเขา ไทรระยอง ไทรย้อย ไทรหิน

ชื่อวงศ์ MORACEAE

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ficus microcarpa* Linn.f.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ต้นไม้ยืนต้นสูง 15-20 เมตร ไม้ผลัดใบ เรือนยอดทรงกลมแผ่กว้าง เปลือกต้นสีน้ำตาล กิ่งก้านห้อยย้อยลง มีรากอากาศห้อยย้อย ใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กลับ กว้าง 2-5 เซนติเมตร ยาว 5-11 เซนติเมตร โคนใบสอบ ปลายใบทู่ แผ่นใบค่อนข้างหนาเป็นมัน สีเขียวเข้ม เส้นกลางใบเห็นชัด แต่เส้นแขนงใบไม่ค่อยชัดเจน ขอบใบเรียบ ดอก ดอกช่อ ออกตามซอกใบ ขนาดเล็กอยู่ภายในฐานรองดอก ซึ่งโอบล้อมเป็นทรงกลมมองคล้ายผล ไม่มีกลีบดอก ดอกเป็นแบบแยกเพศ ผลทรงกลม ไม่มีก้านผล ผลออกเป็นคู่ ติดกันอยู่ตรงซอกใบ ผล มีสีเขียวอ่อน แก่เป็นสีเหลือง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก แก้บวม แก้ฝีพุพอง แก้นิว รากอากาศ แก้ขัดเบา ใต้พิการ เปลือกต้น สมานแผล ท้องเดิน แก้บวม ทาแผลฟกช้ำ ดอก แก้ท้องเสีย แก้บวม ผล แก้ท้องเสีย แก้ฝีพุพอง ยาง ฆ่าพยาธิ ไล่บาดแผล แก้มะเร็ง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากรายยาพื้นบ้าน -แก้ท้องเสีย ขับปัสสาวะ

นมวัว

ชื่อพันธุ์ไม้ นมวัว

ชื่อพื้นเมือง นมวัว

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Anomianthus dulcis (Dunal) J Sinclair*

ชื่อวงศ์ ANNONACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มรอเลื้อย สูง 2 - 10 เมตร ใบเดี่ยว รูปขอบขนานแกมไข่กลับ กว้าง 2.5 - 7.5 ซม. ยาว 7 -18 ซม. ท้องใบมีขนรูปดาวหนาแน่น ดอกเดี่ยวหรือดอกเป็นกระจุก 2- 4 ดอก ที่ซอกใบ กลีบดอกสีเหลืองหม่นหรือดอกสีส้ม กลิ่นหอม ผลกลุ่ม ผลย่อยรูปทรงกลม รูปกระสวย หรือ รูปทรงกระบอก สีส้มเปลี่ยน เป็นสีแดง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ลำต้นหรือราก ต้มน้ำดื่ม บำรุงน้ำนมขณะอยู่ไฟ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน บำรุงน้ำนม

บัวบก

ชื่อพื้นฐไม้ บัวบก

ชื่อพื้นเมือง ผักหนอก ผักแว่น ปะหนะ เอชาเคาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Centella asiatica* (Linn.) Urban.

ชื่อวงศ์ UMBELLIFERAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้เลื้อยจำพวกผัก พืชล้มลุกเลื้อยตามพื้นดิน ที่ขึ้นและโดยทั่วไป ใบสีเขียวเข้ม บัวบกเป็นไม้ใบกลม ริมเป็นจัก โดประมาณ 1-2 นิ้ว ใบและรากจะแตกออกตามข้อ ผิวใบด้านเรียบ ด้านล่างมีขนสั้น ๆ ดอกเป็นดอกช่อคล้ายร่มออกจากข้อมี 2-3 ช่อ ช่อละ 3-4 ดอก แต่ละดอกมีกลีบดอก 5 กลีบ สีม่วงอมแดง โดยเรียงสลับกับเกสรตัวผู้เล็กน้อยและหอม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบสด มีรสหอมหวาน ขมเล็กน้อย ขนาดและวิธีใช้ ใช้ใบบัวบกสด 1 กำมือ หรือ 3-5 กรัมล้างให้สะอาด ต้มให้ละเอียด เติมน้ำเล็กน้อย คั้นน้ำขโสมทาบริเวณที่เป็นแผลให้ชุ่ม ตลอดเวลาในระยะแรก หรือจะใช้พอกแผลก็ได้ ต่อจากนั้นทาวันละ 3-4 ครั้ง จนกว่าจะหาย ทั้งต้นและใบ เป็นยาบำรุงหัวใจ แก้อ่อนเพลีย เมื่อยล้า ขับปัสสาวะ แก้อ่อนเสียว และอาการเริ่มเป็นบิด ผู้ที่ดื่มสุรามากๆ รู้สึกอ่อนเพลียอิดโรยในตอนเช้า เมื่อได้ดื่มน้ำบัวบกนี้ ทำให้ใจคอเบิกบานและชุ่มชื้นแข็งแรงขึ้น คนจีนมักเชื่อคนที่พลัดตกหกล้ม ถูกกระแทกของแข็งจนฟกช้ำดำเขียว รับประทานบัวบกจะทำให้เลือดกระจายหายฟกช้ำได้ดี

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน หัว รับประทานบำรุงหัวใจ บำรุงโลหิต และใช้เป็นยาแก้หน้ามืด ตาลายได้

บัวตันโคย

ชื่อพันธุ์ไม้ บัวตันโคย

ชื่อพื้นเมือง แผ่นดินเย็น ว่านพระอินทร์ บัวบกป่า

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Nervilia aragoana* Gaudich

ชื่อวงศ์ ORCHIDACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ กล้วยไม้ดิน มีหัวใต้ดิน ใบ แผ่นกว้าง 1 ใบ รูปหัวใจหรือเกือบกลม ขนาด 6-12 ซม. แผ่นใบมีรอยพับจีบคล้ายพัด ปลายใบแหลม บางครั้ง มีแถบสีน้ำตาลประเป็นแนวโค้งกลางใบ ดอก ออกเป็นช่อตั้งตรง ยาว 10-20 ซม. สีเขียวอ่อนทั้งดอก ขนาดบานเต็มที่กว้าง 2 ซม. กลีบปาก มีแฉกข้างรูปสามเหลี่ยม กลางกลีบมีขนจำนวนมาก และมีเส้นสีน้ำตาลพาด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน หัว ใช้รับประทานเป็นยาบำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ

ประดู่

ชื่อพันธุ์ไม้ ประดู่

ชื่อพื้นเมือง คูบ้าน (ภาคเหนือ) ประดู่บ้าน ประดู่ลาย อังสนา (ภาคกลาง)
สะโน (มาเลย์-นราธิวาส)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Pterocapus indicus* Willd.

ชื่อวงศ์ PAPILIONACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ผลัดใบขนาดใหญ่สูงถึง 20 เมตร เปลือกนอกสีน้ำตาลเทา หนา แตกหยาบๆ เป็นร่องลึกเรื้อนยอดรูปคล้ายทรงกระบอก ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 7-13 ใบ ใบย่อยรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ผิวใบเกลี้ยง โคนใบกว้าง มันทลม และเรียวไปทางปลายใบ ดอก ออกเป็นช่อ ตามซอกใบ โคนกิ่ง กว้าง 1-1.5 ซม. ผล เป็นแผ่นกลมแบน มีปีกโดยรอบ มีเมล็ดเดี่ยวอยู่กึ่งกลางผล ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6-10 ซม. เมื่อแก่จะเป็นสีน้ำตาล พบในป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรังทั่วไป ยกเว้นภาคใต้ ในระดับความสูงจากน้ำทะเล 100-600 เมตร

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แก่น ใช้บำรุงโลหิต แก้กษัย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -บำรุงโลหิต

ปลาไหลเผือก

ชื่อพื้นฐ่ไม้ ปลาไหลเผือก

ชื่อพื้นเมือง กรุงเทพฯ ะนาง ะนาง ะริง ะบาด ะยิกไม้ถึง ไหลเผือก เอียนคอน เพี้ยก สอ แะ
พื้นชั้น ตุงสอ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Eurycoma lingifolia* Jack.

ชื่อวงศ์ SIMARUBACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ปลาไหลเผือกเป็นไม้พุ่มขนาดย่อมลำต้นตั้งตรงก้านใบแตกจากลำต้นตอนยอด
ใบโตและลักษณะคล้ายใบขี้เหล็กหรือใบแจ้กลายใบแหลมกึ่งก้านไม่ค่อยมี ต้นสูงประมาณ 7-8 ฟุต เป็นไม้
ลงราก รากใหญ่สีขาว ไม้นี้มักจะมีตัวหนอนเจาะกินรากทั้งขณะที่อยู่ในดินและตากแห้งแล้ว

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ในแพทย์ตำบลดกล่าวว่ารากปลาไหลเผือกผสมจัด เบื่อเมาเล็กน้อย
ถ่ายสีในท้อง ถ่ายพิษต่างๆแพทย์ตามชนบทใช้รากเป็นยาแก้ไข้ คัดไข้ทุกชนิด ใช้กันทุกจังหวัดแม้แต่ใน
กรุงเทพฯเอง แพทย์ทางจังหวัดหนองคายใช้รากรับประทานแก้วัณโรค ในระยะบวมขึ้น

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก้เบื่อเมา

เป้ง

ชื่อพันธุ์ไม้ เป้ง

ชื่อพื้นเมือง เป้ง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phoenix paludosa*

ชื่อวงศ์ PALMAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป้งพบมากในพื้นที่เลนแฉ่ง และพื้นดินเลนสูง มีน้ำทะเลท่วมถึงบางครั้งบางคราวหรือที่เรียกว่าป่าชิงทรง ลำต้นสีเหลืองอมน้ำตาลถึงน้ำตาล ใ้หน้ใบเล็กแคบยาวเรียวยาวทำนองเดียวกับใบจาก สีเขียวปนเหลือง ตามก้านใบมีหนามแหลม สำหรับยอดอ่อนใช้เป็นอาหารได้ ลักษณะเด่นอยู่ที่ลักษณะของต้น และใบซึ่งเป็นสีเขียวอ่อนอมเหลืองและก้านใบมีหนามแหลมเป้งพบมากในพื้นที่ดินเลนแฉ่ง และพื้นดินเลนสูงที่น้ำทะเลท่วมถึง บางครั้งบางคราว ลำต้นสีเหลืองอมน้ำตาล ถึงน้ำตาลไหม้ ใบมีขนาดเล็กเรียวยาว สีเขียวปนเหลืองตามก้านใบมีหนามแหลมสำหรับยอดอ่อนใช้เป็นอาหารได้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน นำรากและหัวมาคั้นกับคั้นหว่ายงา ใช้รับประทานแก้โรคเบาหวานได้

เปล้าน้อย

ชื่อพื้นฐไม้ เปล้าน้อย

ชื่อพื้นเมือง เปล้าท่าโพ (ภาคตะวันออกเฉียงใต้)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Croton sublyratus* Kurz

ชื่อวงศ์ EUPHORBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่ม หรือ ไม้ยืนต้น สูง 1 - 4 เมตร ผลัดใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับรูปใบหอกกลับ กว้าง 4 - 6 ซม. ยาว 10 - 15 ซม. ดอกช่อ ออกที่ซอกใบบริเวณปลายกิ่ง และที่ปลายกิ่ง ดอกช่อย่อยขนาดเล็ก แยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน กลีบดอกสีนวล ผลแห้ง แตกได้มี 3 พู

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร เปลือก, ใบ - รักษาโรคท้องเสีย บำรุงโลหิตประจำเดือน ใบเปล้าน้อยที่ปลูกในประเทศไทย มีสาร plannotol ซึ่งมีฤทธิ์ สมานแผลในกระเพาะอาหารดีมาก แต่ต้องสกัด และทำเป็นยาเม็ด ปัจจุบัน บริษัทยาจากประเทศญี่ปุ่นจดสิทธิบัตร การผลิตจำหน่ายทั่วโลก นับมูลค่าหลายพันล้านบาทต่อปี นับเป็นกรณีตัวอย่าง การสูญเสียอันยิ่งใหญ่ของคนไทย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้เป็นยาแก้โรคลมพิษ เป็นผดผื่นคัน

เปล้าใหญ่

ชื่อพันธุ์ไม้ เปล้าใหญ่

ชื่อพื้นเมือง เปล้าน้อยหรือเปล้าตัวผู้, เปล้าใหญ่หรือเปล้าตัวเมีย, (ไทยภาคกลาง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Croton oblongifolium* Roxb.

ชื่อวงศ์ EUPSORBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มผลัดใบหรือไม้ต้นขนาดเล็กสูงถึง 12 ม. กิ่งก้านแตกเป็นวงรอบ เปลือกต้นสีน้ำตาลเทาบางเรียบหรือมีรอยแตกเล็กน้อย เปลือกชั้นในสีออกแดง ใบ 10-30 x 4-10 ซม. ขอบใบมีซี่หยักชิดกันแต่ไม่สม่ำเสมอ ใบอ่อนสีน้ำตาลออกชมพูมีเกล็ดเล็กๆ สีเหลือง ใบแก่สีเขียวหม่นด้านบนเกลี้ยงด้านล่างเกลี้ยงหรือมีขนเล็กน้อย เส้นใบข้าง 13-19 คู่ ก้านใบ 1-7 ซม. ด้านบนพองออกมีต่อมกลมๆ 1 คู่ ดอก 0.7 ซม. สีขาวออกเขียวมีกลิ่นเล็กน้อย ช่อดอกแคบ ยาวถึง 36 ซม. เป็นดอกตัวผู้ทั้งหมดหรือดอกตัวเมียอยู่ใต้ดอกตัวผู้ ก้านดอกรวมมีเกล็ดหนาแน่นอ่อนๆ เปลี่ยนเป็นเรียบเกลี้ยงก้านดอกย่อย 2-5 ซม. มีเกล็ดหนาแน่นดอกตัวผู้กลีบเลี้ยงรูปไข่ 3 ม.ม. กลีบดอก 3 ม.ม. 10-12 อัน อับเรณูสีเหลืองดอกตัวเมียมีกลีบเลี้ยงที่มีเกล็ดขนเล็กๆ ปกคลุม กลีบดอก 2 ม.ม. (บางครั้งไม่มี) ปลายเกสรตัวเมีย 3 อัน 3-4 ม.ม. ผล 0.6-0.8 ซม. ผลกลมมีร่องหรือ 3(2) พู เหนียวมีเกล็ดเล็กๆ ห่างๆ ก้านผล 3-5 ม.ม. พบทั่วไปทั่วภาคเหนือในที่โล่งแจ้งและป่าชั้นสองและในที่กึ่งโล่งแจ้งระดับ 650 ม.

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ประโยชน์ทางยา ตามสรรพคุณยาโบราณกล่าวว่า เปล้าทั้งสองนี้บำรุงธาตุ ดอกแก้พยาธิ ลูกคองสุรากินขับโลหิตระดูในเรือนไฟ เปลือกและกะพี้ช่วยย่อยอาหารแก้เลือดร้อน แก่นขับเลือดหนองให้ตกและขับไล่เดือน รากขับผายลมแพทย์ในชนบทใช้รากมีรสร้อนและเมาเย็นเล็กน้อยแก่น้ำเหลืองเสียแก้โรคผิวหนังคันคัน แก้โรคเรื้อน มะเร็ง คุทราด กระจายลม ทำให้น้ำเหลืองแห้งทางมหาสารคามใช้ต้มน้ำอาบ แก่ฝิ่นคันตามตัว ในสรรพคุณแผลงกล่าวว่า แก่ลมจุกเสียด บำรุงกำลัง แก้กระหาย แก้เสมหะและลม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก่ฝิ่นคัน

ผักขี้หิด

ชื่อพันธุ์ไม้ ผักขี้หิด

ชื่อพื้นเมือง กระโปรงทอง (ใต้) ละพูบาปี (มลายู-นราธิวาส-ปัตตานี) เครือขนดาข้าง (ศรีสะเกษ) คำลิ่งฝรั่ง (ชลบุรี) เถาสิงโต เถาเงาะ (ชัยนาท) ผักแคบฝรั่ง (เหนือ) หนุ่ยารกข้าง (พังงา) ผักขี้หิด หนุ่ยาดลกบาศ รกเล่งจุก้วย เล่งทุงจูกู (จีน) กะทกรก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Passiflora foeida* L.

ชื่อวงศ์ PASSIFLORACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ต้นไม้ เป็นเถาเลื้อยเนื้ออ่อน อายุฤดูเดียวหรือหลายปี มีระบบรากแก้ว มีมือเกาะและเลื้อยพัน ต้นไม้อื่น ๆ หรือต้องอิงอาศัย ยาวมากกว่า 5 ม. มีขนอ่อนสีขาวคลุมทั่วต้นผิวเครือสีเขียวมีขนคลุมเช่นกัน ใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปใบมองดูคล้ายใบคำลิ่ง โดยมีแผ่นใบเว้าเป็น 3 แฉก ต่างกันมากที่มีขนสีขาวนุ่มทั่วใบ และใบไม้เป็นมัน ใบอ่อน สีเขียวอ่อน ใบแก่ สีเขียวเข้มและเหลืองก่อนร่วงหล่น โคนใบเว้ารูปหัวใจ ปลายแฉก 3 แฉก สองแฉกกลางอาจแหลมหรือมน ส่วนแฉกปลายแหลม เป็นรูปใบที่สวยงาม เส้นแขนงใบแยกจากจุดเดียวกัน 5 เส้น โดยมีเส้นที่ 1 - 2 และ 4 - 5 เป็นเส้นแขนงใบแฉกกลางสองแฉก เส้นที่ 3 เป็นเส้นกลางใบหลัก ปลายเส้นจรดปลายแหลมของใบ เส้นแขนงใบย่อยแบบขั้นบันได เป็นระเบียบสวยงามตีปลายเส้นไม่จรดขอบใบ เส้นใบทั้งหมดเห็นได้ชัดเจนทั้งสองด้าน ขอบใบหยักเป็นคลื่นเล็กน้อยมีขนสั้นคลุม ก้านใบมีขนอ่อนคลุม ยาว 3 - 6 ซม. โคนก้านใบมีหูใบเล็ก ๆ ติดอยู่ มือเกาะปลายมันแน่นยาว 4 - 6 ซม. ใบเหม็นเขียวแรง ดอก ดอกเดี่ยว ตามง่ามใบ ขนาดดอก 2.5 - 3.5 ซม. กลีบรองกลีบดอกมีลักษณะเป็นร่างแหสีเขียว 3 กลีบ กลีบดอกชั้นนอก สีขาว จำนวน 8 - 10 กลีบปลายมน กลีบไม่เรียบนัย มีกะบังรอบเป็นเส้นฝอยสีขาว โคนสีม่วงเรียงกันเป็นรัศมีจำนวนมาก ดอก สีขาว เกสรผู้มี 5 อัน ออกเป็นรัศมี อับละออง เกสรผู้สี่เหลี่ยม และเกสรเมีย 3 อัน สีเขียวอ่อน ทับซ้อนอยู่เหนือเกสรผู้ ผล ผลค่อนข้างกลม ขนาด 2 - 4 ซม. กลีบเลี้ยงเจริญเป็นร่างแหคล้ายมีขนคลุมผล เมื่ออ่อนสีเขียว ผลแก่ เมื่อสุกแล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอมส้ม แก้วจะแตกออกเป็นสามซีก เมล็ดมีเนื้อหุ้มหุ้มเมล็ดลักษณะคล้ายเมล็ดแมงลักแช่น้ำรสหวานปะแล่ม ๆ ทุกส่วนของพืชนี้เมื่อขยี้หรือทำให้ช้ำ จะมีกลิ่นเหม็นเขียว

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ใช้ได้เกือบทุกส่วนและมีสรรพคุณคือ ราก แก้ไข้จับสั่น แก้ไข้ ถ่ายพยาธิ เถา รักษาอาการโรค เปลือก เป็นยาชูกำลังทำให้ผลเน่าเปื่อยแห้ง ใบ รสเมาเบื่อ แก้หวัด คัดจมูก แก้ปวดศีรษะ รักษาแผลแก้หิด แก้หิด แก้คัน ผล รสหวานเย็น ทำให้อาเจียน บำรุงปอด แก้ปวด แก้บาดแผล เมล็ด แก้เด็กท้องขึ้นอืดเพื่อทำให้ผายลม ทั้งต้น รสเมาเบื่อ ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ แก้ไอ แก้อาการบวมไม่รู้สาเหตุ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ราก ใช้เป็นยาระบาย

ผักหวานป่า

ชื่อพันธุ์ไม้	ผักหวาน
ชื่อพื้นเมือง	ผักหวาน ผักหวานป่า
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Nelientha suavis</i> Pierre
ชื่อวงศ์	OPILIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้นขนาดเล็กสูง 6-15 เมตร ผลัดใบแตกยอดอ่อนประมาณเดือน ก.พ. เนื้อไม้แข็ง กิ่งก้านเกลี้ยงผิวเปลือกเรียบ กิ่งอ่อนสีเขียวเข้ม และจะเปลี่ยนเป็นสีเทาอ่อนเมื่อน้ำตาลเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น ใบ เป็นใบเดี่ยวออกสลับกัน ลักษณะใบรูปมนถึงรูปไข่ ปลายใบมนทู่หรือบางครั้งปลายใบแหลม ไม่มีขน ขนานใบยาวประมาณ 6-12 ซม. กว้างประมาณ 2.5-5 ซม. ก้านใบยาว 1-3 ซม. ใบอ่อนสีเขียวอ่อนและจะเปลี่ยนเป็นสีเขียวเข้มเมื่ออายุมากขึ้น ดอก ออกเป็นช่อแบบช่อรวมส่วนใหญ่อยู่เป็นกลุ่มๆ ออกจากลำต้นหรือกิ่ง หรือออกเป็นช่อเดี่ยวๆ จากกิ่งและตามง่ามใบ ก้านแขนงช่อดอกยาวได้ถึง 15 ซม. แต่ถ้าติดผลแล้วจะยาวได้ถึง 20 ซม. มีใบประดับรูปไข่ปลายใบแหลมยาวประมาณ 0.5 ม.ม. ดอกตัวเมียและดอกตัวผู้อยู่คนละต้น ดอกตัวผู้มักติดดอกสีเขียวอ่อนยาวประมาณ 1.5 ม.ม. รูปขอบขนานปลายแหลมอับเรณูสีเหลือง ผลเป็นผลเดี่ยวมีเนื้อมากขึ้น mesocarp มีน้ำใสดุๆ ขนาดผลยาวประมาณ 2.5- 3 ซม. กว้างประมาณ 1.5 -1.7 ซม. ผลอ่อนสีเขียวและผลแก่สีเหลืองส้มหรือเหลืองแดง ก้านผลย่อยยาวประมาณ 3-5 ม.ม. ระยะเวลาการออกดอกและติดผล ออกดอกประมาณเดือน ธ.ค. -มี.ค. ผลสุกประมาณเดือน เม.ย.-มิ.ย.

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แพทย์ตามชนบทใช้รากรับประทานเป็นยาเย็นสงบพิษแก้พิษร้อน กระสับกระส่าย น้ำดีพิการ แก้เชื่อมมั่ว

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ยาเย็น

ฝอยทอง

ชื่อพันธุ์ไม้ ฝอยทอง

ชื่อพื้นเมือง เชียง(เลย)เครือเขาคำ(กำแพงเพชร)ผักไหม(อุตรธานี)ฝอยไหม(นครราชสีมา) สายไหม (มุกดาหาร)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cuscuta chinensis* Lamk.

ชื่อวงศ์ CONVOLVULACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นพืชพวงกาฝากขึ้นเกาะต้นไม้อื่น ลำต้น เป็นเส้นกลมยาวอ่อนนุ่มแตกกิ่งก้านมากที่สุดเลื้อยเกาะคูดกินน้ำเลี้ยงจากต้นไม้อื่น ใบ มีลักษณะเป็นเกล็ดรูปสามเหลี่ยมเล็ก ๆ ดอก ออกเป็นช่อสีขาวมีกลิ่นหอมตอนเช้า ดอกย่อย ไม่มีก้านมี กลีบเลี้ยงเล็กกลมรี กลีบดอกติดกันรูปถ้วยยาวประมาณ 2 มิลลิเมตร ส่วนปลายแยกเป็นกลีบเล็กๆ 5 กลีบลักษณะกลมมนเกสรตัวผู้มี 5 อันอับเรณูกลมรีรังไข่มี 2 ห้อง แต่ละห้องมีไข่อ่อน 2 เม็ดมีก้านเกสรตัวเมียสั้น ๆ 2 อัน ปลายเป็นคัมผลกลมแบนเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มิลลิเมตร สีเทามีก้านเกสรตัวเมียเหลือติดอยู่ภายในมีเมล็ด 2-4 เม็ด ลักษณะกลมรีหรือกลมแบนมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 มิลลิเมตรสีเหลืองออกเทาพบตั้งแต่อัฟกานิสถาน, อินเดีย, ศรีลังกา, จีน, มาเลเซีย, จนถึงอินโดนีเซียในประเทศไทยมักพบตามป่าหินปูนและชายป่าโปร่งตามพุ่มไม้ในที่ชุ่มชื้นทั่วไป

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ต้น ช่วยขับน้ำหุ้มเลือด แก้พิษอาเจียนเป็นเลือด ไอเป็นเลือด อูจจาระเป็นเลือดแผลเรื้อรัง ฝ้าผดผื่นจากอากาศร้อน เมล็ด บำรุงตับไตบำรุงพลังทำให้ตาสว่างแก้ปวดเอวขาแก่ กระจาย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้เหง้าและรากคัมรับประทานถอนพิษไข้ได้ ใช้เถาฝอยทอง คัมรวมกับต้นสามใบต่อก้านและใบโพธิ์ นำมารับประทานแก้หวัด แก้โรคนุสวัต และแก้ปวดแสบปวดร้อนได้

พลับพล

ชื่อพันธุ์ไม้ พลับพล

ชื่ออื่น -

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Microcos tomentosa*

ชื่อวงศ์ TILIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มขนาดกลางสูงประมาณ 20-30 เมตร ใบหนาไม่ผลัดใบ เปลือกต้นสีน้ำตาล

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกถอนพิษพวกกินของผิดสำแดง

พลูช้าง

ชื่อพันธุ์ไม้ พลูช้าง

ชื่อพื้นเมือง -

ชื่อวงศ์ ARACEAE

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Scindapsus officinalis* Schott

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มเลื้อยพัน ลำต้นหนา ฉ่ำน้ำ ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ รูปวงรีแกมรูปไข่ หรือรูปคล้ายโล่ กว้าง 6 - 10 ซม. ยาว 12 - 16 ซม. สีเขียวเข้มเป็นมัน ก้านใบแผ่เป็นครีบกว้าง ดอกช่อเชิงลด มีกาบ รูปทรงกระบอก ออกที่ซอกใบและปลายยอด กาบรูปขอบขนาน ปลายเป็นจะงอย ด้านนอกสีเขียว ด้านในสีเหลือง ผลสดรูปไข่

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใช้ใบ คั้นน้ำให้เด็กกิน แก้ซาง ทั้งต้น แฉ่ำน้ำขาวข้าว อาบบ่อยๆ แก้บวม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใบเขียวหนาเป็นยาเย็น เกิดในป่าดิบ แก้วร้อนใน กระจายน้ำ ใช้ ส่วนรากแก้วร้อนใน แก้ไข้

พังกี

ชื่อพันธุ์ไม้	พังกี
ชื่อพื้นเมือง	ปังคี
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Croton crassifolius</i>
ชื่อวงศ์	EUPHORBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มขนาดเล็กสูง 20-30 ซม. ใบ เป็นใบเดี่ยวรูปไข่แกมรูปหอกกว้าง 3-5 ซม. ยาว 6-10 ซม. โคนใบมนปลายใบแหลม แผ่นใบสากคาย ขอบใบจักตื้น ก้านใบยาว 2-3 ซม. ดอก สีขาวนวล ออกเป็นช่อที่ปลายยอด แยกเพศอยู่บนช่อเดียวกัน ดอกเพศผู้ขนาด 8 ม.ม. ขอบกลีบมีขนนุ่ม เกสรผู้จำนวน 15-25 อัน ดอกเพศเมียคล้ายดอกเพศผู้แต่กลีบดอกจะสั้นกว่า ก้านชูเกสรยาวเรียว ปลายแยกเป็นสองแฉก รังไข่มีขนปกคลุมแน่น ผล ค่อนข้างกลม ขนาด 1 ซม. มี 3 พู มีขนปกคลุมแน่น เมื่อแก่จะแตก เมล็ดกลมแกมรี กว้าง 3-4 ม.ม. ยาว 7-8 ม.ม. พบทางตอนใต้ของประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามป่าเบญจพรรณ ที่ระดับความสูง 300-400 เมตร ออกดอกและติดผลเดือน พ.ค.-ก.ค.

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก แก้กูกเสียดและแก้ท้องอืด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน นำรากมาฝนหรือทุบหรืออาจต้มผสมกับนางหวานและดาไ้รับประทานแก้กูกเสียด แน่นท้อง และขับลมได้

พิทวน

ชื่อพันธุ์ไม้ พิทวน

ชื่อพื้นเมือง นมควาย

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Uvaria rufa* Bl.

ชื่อวงศ์ ANNONACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่มรอเลื้อยมีความสูง 5 เมตร กิ่งอ่อนมีขนละเอียดสีน้ำตาลแดง ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปวงรีหรือ รูปไข่ควมใบมีขนสีน้ำตาลแดงทั้งสองด้าน กว้าง 2.5-3.5 ซม. ยาว 4.5-10 ซม. ดอก จะออกเป็นกระจุก 2-3 ดอก ที่กิ่งก้าน กลีบดอกสีแดงเข้ม กลิ่นหอม ผล เป็นผลกลุ่ม รูปไข่หรือ รูปไข่กลับ เมื่อสุกมีสีแดงสด

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร แก่นและราก คั้นคั้น แก้ไข้ซ้ำ ไข้กลับ เนื่องจากกินของแสลง

ราก แก้ผอมแห้งแรงน้อย สำหรับสตรี ที่อยู่ไฟไม่ได้หลังคลอดบุตรและช่วยบำรุงน้ำนม ผล ตำผสม

กับน้ำ ทาแก้เมื่ดผดผื่นคัน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ตัดเอาเถา 1 คืบ ตากแดด แล้วนำมาต้มน้ำรับประทานแก้ต่อมลูกหมากโต อาการจะดีขึ้นภายใน 7 วัน และก็จะหายขาดไปในที่สุด

พุทรา

ชื่อพันธุ์ไม้ พุทรา

ชื่อพื้นเมือง ทั่วไป เรียก พุทรา ภาคเหนือ เรียก มะดันหลวง, มะท้อง, มะคอง, มะดันต้นภาคอีสาน
เรียก หมากทัน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Zizyphus mauritiana* Lamk.

ชื่อวงศ์ RHAMNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พุทราเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบกลมโตขนาด 1 นิ้ว ตามต้นและกิ่งก้านมีหนาม
ออกดอกเป็นช่อเหลืองเล็ก ๆ มีกลิ่นเหม็นมาก ผลกลม บางชนิดผลกลมปลายแหลมคล้ายผลละมุดไทย บาง
ชนิดมีรสหวานสนิท บางชนิดก็เปรี้ยวและฝาด โดยมากที่เกิดเองในป่ามีรสเปรี้ยว ฝาด

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร เปลือกต้น, ใบ รสฝาดอมเปรี้ยว แก้อาการจุกเสียด แก้อท้องเสีย แก่
ท้องร่วง แก้อาเจียน ผลดิบ รสฝาด แก้ไข้ ผลสุก รสหวานฝาดเปรี้ยว ขับเสมหะ แก้ไอ เป็นยาระบาย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกแก่นนำมาต้ม แก้โรคเบื่อเมา

มะกอกเกลี้อน

ชื่อพันธุ์ไม้ มะกอกเกลี้อน

ชื่อพื้นเมือง กอกกัน(ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ซาลัก(เขมร) มะกอกเกลี้อน(ราชบุรี)มะกอกเลือด (ภาคใต้) มะเก็ม(ภาคเหนือ) มะเลื่อม(พิษณุโลก จันทบุรี) มักเลื่อม(จันทบุรี) โมกเลื่อม(ปราจีนบุรี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Canarium subulatum* guill

ชื่อวงศ์ BURSERCEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นสูง 15-20 เมตร เลือกลี้น้ำตาลเมื่อสับดูจะมีกลิ่นหอมแรง และมียางสีขาว ตามกิ่งมีแผลใบเห็นเด่นชัด มักพบในป่ากึ่งโล่งที่มีไม้ ตามป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าดิบเขาที่ระดับความสูง 300-1,200 เมตร ออกดอกเดือน มี.ค.-พ.ค. ติดผลเดือนพ.ค.-ต.ค. เป็นไม้ผลัดใบ ใบ แบบขนนกชั้นเดียวปลายคี่ เรียงแบบสลับเวียนใบย่อย 2-5 คู่ เรียงแบบตรงข้ามรูปไข่หรือรูปไข่กลับยาว 12-18 ซม. กว้าง 7-9 ซม. ด้านบนมีขนประปรายที่เส้นกลางใบและขอบใบ ด้านล่างมีขนสั้น ๆ ทั่วไป ส่วนโคนใบของใบย่อยคู่ล่างสุดไม่เบี้ยว โคนใบย่อยคู่อื่นมักเบี้ยว ขอบใบหยักแบบซี่เลื่อยคี่ ๆ มีขนเป็นกระจุกเล็ก ๆ ตามรอยหยัก เส้นใบนูนเด่นชัดทางด้านล่าง มีหูใบที่หลุดร่วงง่าย ปลายใบแหลมถึง ดอก ออกเป็นช่อตามง่ามใบ ช่อดอกแบบช่อกระจายออกตามกิ่ง ช่อดอกเพศผู้และเพศเมียแยกกัน ช่อดอกเพศผู้ยาว 7-25 ซม. กลีบเลี้ยงมีโคนเชื่อมติดกันปลายแยกเป็น 3 กลีบ สีเขียว กลีบดอก 3 กลีบ สีเหลือง เกสรตัวผู้มี 6 อัน โคนเชื่อมกันเป็นหลอดฐานรองดอกมีขน ก้านเกสรเพศเมียเป็นแท่งมีขนยอดเกสรเพศเมียเป็นก้อนกลมผลสีเขียวรูปไข่ ปลายแหลมยาว 2.5-3.5 ซม. ผล เมล็ดเดี่ยวแข็งรูปไข่กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 2.7-3.5 ซม. มีขน

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ยางทาแก้คันและเป็นเครื่องหอม ผลรับประทานได้ แก้ไอ ขับเสมหะ ชาวเขาเผ่ามั่วใช้ ทั้งต้น คั้นน้ำอาบ บำรุงร่างกายให้มีกำลัง แข็งแรง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน นำเปลือกมาแช่น้ำใช้ล้างตาแก้โรคตาแดง ตาเจ็บ น้ำขังในลำต้นใช้ทาแก้ตาแดง เป็น ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ เนื้อไม้ใช้ทำเครื่องเรือนได้

มะกอกน้ำ

ชื่อพันธุ์ไม้ มะกอกน้ำ

ชื่อพื้นเมือง มะกอกน้ำ สารภีน้ำ (ภาคกลาง) สมอพิพาย(ระยอง)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Ellaecarpus hygrophilus* Kurz

ชื่อวงศ์ ELAEOCARPACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ต้นเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง แตกกิ่งก้านสาขาเป็น พุ่มกลม ใบ เป็นใบเดี่ยว ขนาดเล็กรูปไข่ มีสีเขียวเส้นใบสีขาว ใบแก่จัดมีสีแดงส้มร่วงหล่น ดอก ออกช่อสั้น ๆ ดอกมีขนาดเล็ก สีขาว ผล รูปร่างกลมแหลมหัวแหลมท้าย คล้ายลูกกาน้ำที่ใช้เป็นเครื่องขบเคี้ยว ผิวผลเรียบ สีเขียวอมเทา ภายในมี เมล็ด 1 เมล็ด แข็งมาก สีน้ำตาลแดง ๆ รูปร่างแหลมหัวแหลมท้าย เนื้อผลแก่จัด รสเปรี้ยว อมฝาด

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ผล รสฝาดเปรี้ยวหวาน ทำให้ชุ่มคอ แก้ร้อนในกระหายน้ำ เปลือกต้น รสฝืด ชงน้ำดื่มฟอกโลหิตหลังคลอด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ฟอกเลือด

มะกา

ชื่อพันธุ์ไม้ มะกาดิน

ชื่อพื้นเมือง มะกา, มัดกา(ภาคกลาง), มาดกา(โคราช), ตำเล้าดิน(หนองคาย)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Bridelia Bermanica*, HOOK.F.

ชื่อวงศ์ EUPHORBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ มะกาเป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบ กลมโตขนาดใบกระท่อม ออกดอกสีเหลืองเล็กตามก้านใบ มีเมล็ดกลม ๆ เท้าผลเถาต้น มีขึ้นตามป่าดิบและปลูกตามบ้านเรือนเรียกสวน เพื่อไว้ใช้ทำยา

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบ มะการับประทานเป็นยาถ่ายเสมหะและโลหิต ชักลมเบื้องสูงให้ต่ำลง ใช้ใบที่ตายหนึ่งมวนยาสูบแก้เสมหะ ในลำคอตีมาก ใช้ใบมะกาเป็นยาถ่ายใช้ ถ่ายพิษตานซางเด็ก ใบมะกาสด ใช้ห่อ และทำให้คลื่นเหียนก่อนใช้ต้องบั้งไฟพอกรอบจึงใช้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้รากผสมกับมะหาดสูงและมะหาดต่ำ ต้มรับประทานแก้โรคตาลงโมยในเด็กได้ ใบรวมกับใบหนาด ใบเปล้า และพิมเสน ทำเป็นยาตั้งลูกประคบ

มะขาม

ชื่อพันธุ์ไม้ มะขาม

ชื่อพื้นเมือง ตะลูป(ชาวนน-นครราชสีมา)ม่องโคลิ่ง(กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี) มอคเล ลำมอเกล
(กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) อำเบียด (เขมร-สุรินทร์)ชื่อวิทยาศาสตร์ *Tamarindus* Linn

ชื่อวงศ์ LEGUMINOSAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ มะขามเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่แตกกิ่งก้านสาขามาก เปลือกต้นไม่มีหนาม เปลือกขรุขระและหนาสีน้ำตาลอ่อน ใบ ประกอบเป็นใบเล็กจะออกตามก้านใบเป็นใบคู่ประมาณ 10-18 คู่ ใบย่อยเป็นรูปขอบขนานปลายใบและ โคนใบมน กว้าง 2.5 มล. กลีบดอก เป็นสี่เหลี่องและมีจุดประสีแดงอยู่กลางดอก ผล เป็นฝักยาวรูปร่างยาวหรือโค้งยาว 3-20 ซม. กว้าง 1-2 ซม. ฝักอ่อนมีเปลือกสีเขียวอมน้ำตาลเกรียม เนื้อในติดกับเปลือก เมื่อแก่ฝักเปลี่ยนเป็นฝักแข็งกรอบหักง่ายสีน้ำตาล เนื้อในกลายเป็นสีน้ำตาลเข้ม เนื้อมะขามมีรสเปรี้ยวและหวาน

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ดอก ใบและฝักอ่อนปรุงเป็นอาหารกินแก้ร้อน ในฤดูร้อน แก้อาการเบื่ออาหารและอาหารไม่ย่อยในฤดูร้อน น้ำคั้นจากใบ ใช้แก้อาหารไม่ย่อยและปัสสาวะลำบาก น้ำคั้นจากใบ ให้เด็กกินขับพยาธิ และมีประโยชน์ในคนเป็นโรคศิษาน ใบสด ใช้พอกบริเวณหัวเข่า หรือข้อพับทั้งหลายที่บวมอักเสบ หรือที่เจ็บขัดยอก ฝี ตาเจ็บ และแผลหิด ใบแห้ง บดเป็นผงใช้โรยบนแผลเน่าเปื่อยเรื้อรัง และใช้ผสมน้ำเป็นยาแก้ปวด ใบมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อแบคทีเรียได้เปลือกต้น ฝาดสมานเป็นยาบำรุงและแก้ไข้เมลิ็ด ที่ต้มสุกแล้วตำพอกฝีได้ดี เมลิ็ดเพาะ ให้งอกอย่างถ่วงอกหรือลูกเหริยงส่วนที่งอกใช้แกงส้มกินได้ และเนื้อในเมลิ็ดปั่นคั้นใช้ลงแป้งเพื่อให้ผ้าแข็ง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน มะขามเปียกนำมาขัดผิวรักษาโรคทางผิวหนัง เช่น กลากเกลื้อน ได้ ใบเป็นยาประคบหรือนำมาคั้นน้ำอาบเพื่อแก้ปวดลมพิษผื่นคัน ราก เปลือกและแก่นรักษาอาการวิงเวียนศีรษะ หน้ามืด เปลือกและเนื้อไม้คั้นให้สตรีที่อยู่ในเรือนไฟกินเพื่อประสานน้ำนม(เพิ่มน้ำนม)

มะขามป้อม

ชื่อพันธุ์ไม้ มะขามป้อม

ชื่อพื้นเมือง กันโศด(เขมร จันทบุรี) กำทอด(ราชบุรี) มะขามป้อม(ทั่วไป) มั่งลู๋ กันโศด กำหวด (ราชบุรี) สันยาสำ(กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Phyllanthus emblica* Linn

ชื่อวงศ์ EUPHORBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง พบทั่วไปในที่แห้งแล้งที่กิ่งโค้งงอแทงหนามค่อไปป่า เป็นไม้ต้นสูง 3-8 เมตร เปลือกสีเขียวอมเทา ใบ ใบเดี่ยวเรียงแบบสลับ ใบเล็กเป็นฝอยคล้ายใบเสียด ก้านใบยาว ยอดปลายใบสีแดงเรื่อๆ รูปขอบขนานหรือรูปไข่แกมขอบขนานยาว 1-1.5 ซม. กว้าง 0.3-0.6 ซม. ปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ช่อดอกขนาดเล็กออกตามซอกใบทางด้านใต้ใบดอกแยกเพศภายในช่อดอกมีดอกเพศผู้จำนวนมากและมีดอกเพศเมีย1ดอกหรือมากกว่า ดอกเพศผู้มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ เกสรเพศผู้มี 3 อันเชื่อมติดกันเล็กน้อย ดอกเพศเมียมีกลีบเลี้ยง 6 กลีบยอดเกสรแยกเป็น 3 แฉกแต่ละแฉกแยกเป็น 2 แฉก ผล ผลกลมอู๋มน้ำ สีเขียวอ่อนๆ ถูกแบ่งออกเป็น 3 พู มีรสเปรี้ยวฝาดขมระคนกัน ทำให้ชุ่มคอ ขับน้ำลายออกมาก เมื่อรับประทานน้ำตามจะรู้สึกมีรสหวาน ใซ้อมเมื่ออยากน้ำเมื่อกระหายน้ำเวลาเดินป่าหรือเดินทางไกล มีเมล็ดแข็ง ผลอ่อนสีเขียวอ่อน ผลแก่สีเขียวอมเหลือง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-3 ซม. มี ขึ้นตามป่าราบทั่วไปในประเทศไทย เป็นไม้ที่ขึ้นงายไม่เลือกดินฟ้าอากาศ

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ผลอ่อนทำให้เนื้อหนังสมบูรณ์ ผลแก่แก้ไข้เจือลม ใช้ผลสดจิ้มเกลือแก้ไอ ได้ดีหรือคั้นน้ำคั้นกินแก้หวัด ขับเสมหะ เจ็บคอ เลือดออกตามไรฟัน ใซ้ทำยาระบาย ยาฝาดสมาน ไล่จับปัสสาวะ บำรุงหัวใจ ฟอกเลือด ใบ น้ำคั้นใบใซ้อาบลดไข้ ใบสดใซ้คั้นชำระแผล และอาการผื่นคัน ราก น้ำคั้นรากกินเป็นยาลดไข้ ฟอกเลือด รากสดตำพอกแก้พิษสัตว์ต๋อยไซ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ผลเป็นยาระบาย ทำให้ชุ่มคอแก้ร้อนใน ขับเสมหะ เปลือกรสฝาดสมนาแผลในกระเพาะ ถ้าใส้ หรือนำเปลือกมาคั้นให้หญิงที่อยู่ในเรือนไฟกิน

มะค่าแต้

ชื่อพื้นฐไม้ มะค่าแต้

ชื่อพื้นเมือง กรอกกือส (เขมร พระตะบอง) ก่อเก๊ะ ก้าเกาะ(เขมร สุรินทร์) กอกกือ(ชาวมบน นครราชสีมา) แต้(ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มะค่าแต้(ทั่วไป) มะค่าหนาม(ภาคกลาง ภาคเหนือ) มะค่าหยุม (ภาคเหนือ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Sindora siamensis* Teijsm. Ex Miq.

ชื่อวงศ์ CEASALPINIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ผลัดใบหรือกึ่งผลัดใบสูงถึง10-15 เมตร ลำต้นอ้วนและสั้นกิ่งก้านใหญ่แผ่กว้างเรื้อนยกกลม เปลือกต้นสีน้ำตาลแก่ มีรอยแตกเล็กน้อยและหลุดลอกเมื่อต้นแก่ เปลือกชั้นในสีชมพู เป็นเยื่อใย ใบ 15-25 ซม. ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนกใบย่อย 3-4 คู่ เหนียว ผิวด้านบนมีขนหยาบเล็ก ด้านล่างมีขนอ่อนนุ่ม เส้นใบข้างตรง จรดขอบใบคู่ล่างสุดมีต่อมเล็ก ๆ ใกล้เคียงฐานใบ มีหูใบโค้งหลุดร่วงง่าย ดอก สีเหลืองแกมแดง ออกเป็นช่อยาว 10-25 ซม. 0.5-0.7 ซม. สีเหลือง เขียว เป็นช่อที่ปลายกิ่งและช่อใบบนๆยาว 10-20 ซม. กลีบเลี้ยงหนา 4 กลีบ ก้านดอกย่อยยาว 0.2-0.4 ซม. กลีบรองดอกรูปไข่กว้าง ปลายกลีบมีหนามขนาดเล็ก กลีบดอกยาว 7 ม.ม. มีขนสีน้ำตาลทองหนาแน่นและมีหนามอ่อนสั้น ๆ ประปรายที่ผิวด้านนอกกลีบดอก 1 กลีบ สีเขียวออกเหลือง หรือชมพูช่อนอยู่ในส่วนของกลีบเลี้ยงกลีบล่างสุดที่โค้งงอ เกสรตัวผู้ 9 อัน อีก 1 อันเป็นหมันที่ไม่เป็นหมันจะมีรอยต่อที่ฐาน มี 2 อันที่ยาวกว่าอันอื่นๆ ยาว 1.8-2.3 ซม. เกสรตัวเมียโค้งอรงไขมีขนและหนามอ่อนนุ่มปกคลุม ผล เป็นฝักเดี่ยวสีดำ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4.5-10 ซม. สีเขียวแก่รูปร่างกลมและแบนปลายโค้งงอผิวผลมีหนามที่จับแล้วเหนียวหนามยาว 3-5 ม.ม. เมล็ดสีดำ ขนาด 1.5-2 ซม. มี 1-3 เมล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ยาสมานแผล

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก่นต้มนกินเป็นยาอายุรณะ ทำให้เจริญอาหาร

มะค่าโมง

ชื่อพันธุ์ไม้ มะค่าโมง

ชื่อพื้นเมือง เขง , เบง (เขมร-สุรินทร์) บิน, บิง (บอง-จันทบุรี) ปีน(ชาวนน-นครราชสีมา)
 มะค่าโมง , มะค่าใหญ่ (ภาคกลาง) มะค่าหลวง , มะค่าหัวคำ (ภาคเหนือ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Afzeli xylocarib craib*

ชื่อวงศ์ APOCYNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูง30-40 เมตร เรือนยอดเป็น ไม้พุ่มแผ่กว้าง ต้นแก่มี กิ่ง ฟูมฟูม มีฝักใหญ่แข็งแรง ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคู่ เรียงสลับกัน ช่อรวมยาว 18-30 ซม. ใบย่อยมี 6-10 ใบ แผ่นใบรูปไข่แกมขอบขนาน ขนาด 2.5-4-9 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ ปลายใบมนมักเว้าตื้น ๆ ตรง กลาง โคนใบมนหรือตัดดอกช่อแบบเชิงซ้อนเกิดที่ปลายกิ่ง ดอก กลีบดอกมี 5 กลีบ 1 กลีบสีแดงอมชมพู รูปร่างเหมือนช้อน อีก4กลีบสีเขียวอ่อน ผล เป็นฝักหนาประมาณ 3-4 เซนติเมตร เปลือกแข็งมาก เมื่อแก่ แตกเป็น 2 ซีกตามยาว เมล็ด สีดำผิวมัน รูปขอบขนาน มี 5-9 เมล็ด ส่วนฐานของเมล็ดมีเยื่อหนารูปถ้วยสี เหลืองห่อหุ้ม มะค่าโมงเป็นพืชพื้นเมืองของไทย กระจายอยู่ในป่าเขตอบอุ่นหรือป่าเบญจพรรณยกเว้นภาคใต้ จัดเป็นไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ ระยะเวลาออกดอกตั้งแต่เดือนมีนาคม-เมษายน ชาวไทยภูเขาบางเผ่าใช้เมล็ด มะค่าโมงเป็นสมุนไพร คนไทยสมัยโบราณเรียกว่า ฟันพระฤๅษี เนื่องจากมีลักษณะคล้ายฟัน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ยาสมานแผล

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -สมานแผล

มะเคื่อปอง

ชื่อพันธุ์ไม้	มะเคื่อปอง
ชื่อพื้นเมือง	เคื่อปล้อง เคื่อปอง
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ficus hispida</i> L.f.
ชื่อวงศ์	MORACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นสูง 5-7 เมตร เปลือกสีเทาหรือน้ำตาลค่อนข้างดำกึ่งอ่อนกลวงใบเดี่ยว เรียงแบบตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรีหรือรูปขอบขนานยาว 10-30 ซม. กว้าง 5-15 ซม. ปลายใบแหลม หรือ เรียวแหลม ฐานใบมน ขอบใบหยักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนมีขนสาก ผิวใบด้านล่างมีขนนุ่ม ช่อดอกแยกเพศ ประกอบด้วยช่อดอกขนาดเล็กอัดกันแน่นบนฐานรองดอกที่เจริญหุ้มดอกทั้งหมดไว้ภายใน ผลออกเป็นกลุ่ม ตามซอกใบและลำต้น ช่อดอกอ่อนเป็นสีเขียวและเปลี่ยนเป็นเหลือง ช่อดอกเพศเมียรูปร่างกลมมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 ซม. ก้านช่อดอกยาว 2-5 ซม. ผิวมีขนสั้นหนาแน่น ภายในประกอบด้วยดอกเพศเมียช่อดอก กอรูปร่างกลมเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-4 ซม. ผิวมีขนสั้นหนาแน่นภายในประกอบด้วยดอกเพศผู้และดอก กอล

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร รสฝาดเฝื่อน กล่อมเสมหะ แก้ท้องเสีย แก้ประดงเม็ดผื่นคันตามผิวหนัง แก้ฝี แก้พิษในกระดูก ยาพื้นบ้านนาใช้ ใบ คั้นน้ำดื่ม รักษาอาการม้ามโต มีไข้ หนาวสั่น ปัสสาวะเป็นเลือด หรือเหลืองจัด ผสมสมุนไพรตำรับที่ 32 ใส่ถ้วย เติมน้ำ เอาขางเผาไฟให้แดงแช่ลงไป คั้นน้ำที่ได้ แก้วชงปาก เมื่อย ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง มูเซอใช้ ราก ลำต้น เหง้า คั้นน้ำดื่ม กระตุ้นการหลั่งน้ำนม แก้วหัวัด เปลือกต้น คั้น กับกล้วยน้ำว้าเอาผ้าชุบน้ำพันรอบตัว แก้วอาการบวมทั้งตัว

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ราก เป็นยาบำรุงหัวใจ

มะตูม

ชื่อพันธุ์ไม้

มะตูม

ชื่อพื้นเมือง

กะทันตาเถร คู่มดั่ง ตูม(ปัดคานี) พะ โนงค์ (เขมร) มะตูม(ภาคกลาง ภาคใต้) มะปิ่น (ภาคเหนือ) มะปี่ซ่า(กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Aegle marnelos (L.) Corr

ชื่อวงศ์

RUTACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ มะตูมเป็นไม้ขนาดกลางสูงถึง 15 เมตร ตามลำต้นและกิ่งมีหนามแข็งแหลมคม อยู่มากรมาย เรือนยอดกลม เปลือกลำต้น เรียบ สีน้ำตาล ใบ เป็นใบประกอบชนิดมีใบย่อย3 ใบออกเวียนเป็น เกดียวรอบกิ่ง ใบย่อยรูปไข่หรือรูปหอกแกมรูปไข่ปลายเรียวแหลมกว้าง 1.75-7.5 ซม. ยาว 4-13.5 ซม. ขอบ ใบหยักเป็นใบเลื่อยฐานใบมน ก้านใบยาว ใบมีกลิ่นหอม หากนำใบส่งแฉะจะเห็นเนื้อใบมีต่อมน้ำมันเป็น จุดใส ๆ กระจายอยู่ ดอก เป็นดอกช่อ ออกตรงปลายกิ่งหรือชอกใบ ดอกย่อยสีขาวหรือขาวปนเขียวมีกลิ่น หอมไกล กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 4-5 กลีบ เกสรตัวผู้มีหลายอันเกสรตัวเมียมี1อัน ผล เป็นรูปไข่หรือรูป กลมเปลือกผลจะหนาแข็งผลอ่อนจะมีเปลือกสีเขียวเมื่อแก่จะกลายเป็นสีเขียวอมเหลือง ภายในผลมีเนื้อสี ส้มปนเหลืองเนื้อนี้มีเมล็ดจำนวนมากแทรกอยู่ในเนื้อผล

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ตามสรรพคุณกล่าวว่า ผลมะตูมอ่อนๆใช้เป็นยาบำรุงธาตุให้เจริญ อาหารขับลมผาย มะตูมแก่แก้เสมหะ แลลม บำรุงธาตุไฟ ย่อยอาหารให้ละเอียด มะตูมสุกแก้ลมเสียดแทงใน ท้อง แก้มูกเลือดบำรุงธาตุไฟให้ย่อยอาหาร(กระตุ้นลำไส้ให้บีบตัว) แก้กระหายน้ำ ขับลมผาย ใบอ่อน รับประทานเป็นผักได้ ตามตำรายาไสยศาสตร์ถือว่า ใบมะตูมเป็นใบไม้ที่กันเสนียดจัญไรกันภูตผีปีศาจได้ ส่วน รากคั่วให้เหลืองแล้วดองเหล้าดับกลิ่นคิมกั้งมะตูมแก่ทั้งลูกขูดผิวให้หมดทุบพอร้าว ๆ ต้มกับน้ำใส่น้ำตาล รสหอม ขับลมผายบำรุงธาตุให้ดี เรียกว่าน้ำ อชบาล มะตูมสุกเนื้อในรับประทานหวานหอม แต่ระวังเมล็ด ระวังมียางเหนียวหุ้มเมล็ดขม หนึ่งมะตูมนี้เคยพบทางราชบุรี พันธุ์นี้ไม่ค่อยมีมากนักมักใช้กันในทางยา โดยตรง ที่เรียกกันว่ามะตูมนี้เคยเกรียวกราวกันมาครั้งหนึ่งแล้วนั่นคือมะตูมนี้กล่าวว่าเป็นยาอายุวัฒนะ ขับ ลมผาย เจริญอาหาร บำรุงกำลัง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน มะตูมเป็นยาบำรุงหัวใจ แก้อ่อนในกระหายน้ำ เปลือกและลูก อ่อนผ่านคากแห้ง บำรุงธาตุเจริญอาหาร ผลสุกต้มเอาเมล็ด ออกกินเนื้อได้รสหวานหอมทำให้สดชื่น

มะพลับคอง

ชื่อพันธุ์ไม้ ต้นเต้าคั่น

ชื่อพื้นเมือง มะไฟผี (เชียงใหม่); เอื่อนกวาง (เหนือ, ตะวันออกเฉียงเหนือ); มะโกป่า (แพร่); จั่นกวาง, เรือนกวาง, ลั่นกวาง (ปราจีนบุรี); ต้นเต้าหลวง, มะพลับคอง (ราชบุรี); มะมั่ง (นครราชสีมา) แสดกวาง, มาเมียง, กากะเลา (ตะวันออกเฉียงเหนือ); ต้นเต้าใหญ่ (ชัยภูมิ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros ehretioides* Wall.

ชื่อวงศ์ EBENACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้น ผลัดใบ สูงได้ถึง 15 เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ถึงรูปวงรี กว้าง 7 - 23 ซม. ยาว 10 - 28 ซม. ผิวใบด้านล่างมีขน ดอกแยกเพศ อยู่คนละต้น ดอกตัวผู้เป็นดอกช่อ ดอกตัวเมียเป็นดอกเดี่ยว กลีบดอกสีขาว รูปคนโท ด้านนอกมีขน ด้านในเรียบ ผลสด รูปไข่ ไม่แตก มีกลีบเลี้ยงติดอยู่

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ยาพื้นบ้านล้านนาใช้เปลือกต้น ผสมสมุนไพรรักษาโรคที่ 26 คัมน์น้ำคัมรักษาโรคทางเดินปัสสาวะ ใบและเปลือกต้น ผสมสมุนไพรรักษาโรคที่ 27 บดผสมเป็นผง ละลายน้ำร้อนคัมรักษามะเร็งในตับ ตำรายาไทยมักใช้ร่วมกับต้นเต้าคั่นน้อย เรียกว่าต้นเต้าทั้งสอง แก่นและราก คัมหรือฝนกิน แก้ไข้ แก้พิษทั้งปวง ยาพื้นบ้าน ใช้เปลือกต้น ผสมสมุนไพรรักษาโรคที่ 28 คัมน์น้ำคัม แก้มืดลำแดง แก่น 2 กำมือ คัมน์น้ำให้สตรีหลังคลอดคัมวันละ 3 - 4 ครั้ง คลองช่วงที่อยู่ไฟ ช่วยบำรุงเลือด ราก ผสมสมุนไพรรักษาโรคที่ 29 คัมน์น้ำคัม แก้อาเจียนเป็นเลือดและถ่ายเป็นเลือด ผล ตำสมุนไพรรักษาโรคที่ 29

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เป็นยาบำรุงสมอง โดยนำเปลือกเนื้อ ไม้มาคัมกับพวก มะกา และไข่เค็ม

มะพอก

ชื่อพันธุ์ไม้ มะพอก

ชื่อพื้นเมือง พอก (อุบลราชธานี), กระท้อนลอก (ตราด), จัด, จัด (ลำปาง); มะพอก, ประดงเลือด, ประดงไฟ (ราชบุรี), หมักมือ (เหนือ), หมักมอก (พิษณุโลก), หมากรอก (ประจวบคีรีขันธ์), ตะเลาะ, ตะโลก, ท่าลอก, ประดงเลือด, มะมือ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Parinari anamense* Hance

ชื่อวงศ์ ROSACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลำต้น ไม้ต้น สูง 10-20 เมตร ลำต้นเปลือกสีน้ำตาลแตกเป็นร่อง กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ใบ ใบรูปรีหรือรูปไข่ กว้าง 3-6.5 เซนติเมตร ยาว 4-10 เซนติเมตร ปลายใบมนหรือแหลม โคนใบ กลมหรือรูปหัวใจตื้นๆขอบใบเรียบ แผ่นใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนนุ่ม สีขาวหนาแน่น เส้นใบ 12-13 คู่ ชัดเจนทั้งสองด้าน ดอก ดอกเป็นช่อแบบ panicle ออกที่ปลายกิ่ง มีขนหนาแน่น ดอกขนาดเล็ก ฐานแบบ hypanthium หนา ปลายแยกเป็นกลีบเลี้ยง กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว เกสรเพศผู้ 6-15 อัน สมบูรณ์ 6-7 อัน รังไข่มีขน สีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ผล ผลรูปรางไม้แน่นอ่อนมักเป็นรูปกลม รีหรือเกือบกลม เมื่อแก่สีน้ำตาลผิวมีจุดสีขาวหรือเทาทั่วไป

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร แก่นต้มน้ำดื่มรักษาโรคประดง ผื่นคัน แก่นต้มน้ำดื่มและอาบแก้ประดง ผื่นคัน เปลือกต้นแก้ไข้ใน ปวดบวม เนื้อผลและเมล็ดรับประทานได้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกเนื้อไม้ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ประดง(อาการปวดต่างๆ)และผื่นคัน

มะม่วง

ชื่อพันธุ์ไม้ มะม่วง

ชื่อพื้นเมือง ขู (กะเหรี่ยง-กาญจนบุรี), โคนกแฉะ (ละว้า-กาญจนบุรี), เจาะซ้อก, ซ้อก(ซอง-จันทบุรี), ไตรรัก(ชาวนน-นครราชสีมา), เปา (มลายู-ภาคใต้), แเป(ละว้า-ศรีเชียงใหม่), มะม่วง-มะม่วงบ้าน (ทั่วไป), มะม่วงสวน(ภาคกลาง), สะเคาะ ส่าเคาะส่า (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน), สะวาย (เขมร), หมักโม่ง (ชาน-ภาคเหนือ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Manifera indica* Linn.

วงศ์ ANACARDIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ไม้ผลัดใบสูงประมาณ 10-40 เมตร ทรงต้นสูงจาก โคนต้นถึงกิ่งแรกสั้น เรือนยอดโปร่ง เมื่อดำต้นแก่จึงมีกิ่งขนาดใหญ่ขึ้น เปลือกเรียบสีน้ำตาลปนสีเทาอ่อน ๆ กิ่งก้านสาขาเป็นพุ่มกลมกว้าง ๆ แน่นทึบกิ่งอ่อนเกลี้ยง ใบมีเส้นใบเล็กและห่าง ๆ ก้านก้าน ดอก มีขนาดเล็กน้อยกสีเขียวและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบยาว 4 ม.ม. ดอกตัวผู้มีเกสรขนาดเท่ากัน 5 อัน มีเพียง 1 อันที่ไม่เป็นหมันหมอนรองดอก 5 พู ผล 7.5-20 ซม. ผลป้านผิวเรียบชั้นหุ้มเมล็ดแข็งมีผิวเป็นเส้นใย มะม่วงพันธุ์ที่ปลูกตามบ้านทั่วไปเข้าใจว่าเป็นพรรณไม้ของพม่าและอินเดีย ไม้ที่ปลูกมักจะมีลำต้นสั้นแตกกิ่งก้านสาขา มากและกิ่งห้อยลงขณะที่พันธุ์พื้นเมืองมีลำต้นตรงและยาว

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร แก้กท้องร่วง สมานลำไส้ รักษาบาดแผลกาฝากของต้นมะม่วง ชาชนบทนำมาต้มรับประทานเป็นน้ำชา เชื่อว่าลดความดันโลหิตสูงได้

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน สมานลำไส้

มะม่วงหาวแมงวัน

ชื่อพันธุ์ไม้ มะม่วงหาวแมงวัน

ชื่อพื้นเมือง มะม่วงแมงวัน(ลำปาง) มะม่วงหาวแมงวัน(นครราชสีมา ราชบุรี) รักหมู(ภาคใต้) ห้วแมงวัน(สุโขทัย) ฮักผู้ ฮักหมู(ภาคเหนือ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Mangifera latifolai roxb*

ชื่อวงศ์ ANACARDIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นไม่ผลัดใบพบทั่วไปในที่กึ่งโล่งแจ้ง ขนาดกลาง สูง 5-15 เมตร กิ่งก้านอ่อนมีขนสีน้ำตาลแดง กิ่งแก่ผิวเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับที่ปลายกิ่ง รูปรีแกมรูปขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ ปลายใบมน โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ กว้าง 2.5-8 ซม. ยาว 6-17 ซม. ก้านใบยาว ดอกช่อ ออกตามปลายกิ่ง สีขาวหรือสีเหลืองอ่อน กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอกมี 5 กลีบ เกสรเพศผู้มี 10 อัน ผลเดี่ยวขนาดเล็ก รูปร่างค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5-1 ซม. ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีดำ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกเนื้อไม้ต้มกินเป็นยารักษาโรคดีซ่าน มะเร็งตับ

มะเฒ่า

ชื่อพันธุ์ไม้	มะเฒ่า
ชื่อพื้นเมือง	มะเฒ่าควาย, มะเฒ่าคง
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Antidesma volutinum</i> Tulas
ชื่อวงศ์	EUPHORBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม ต้นสูง 5-10 เมตร ลำต้น เดี่ยว เนื้อไม้แข็ง กิ่งแขนงแตกเป็นพุ่ม ทรงกลม ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ เป็นรูปรีแกมขอบขนาน หรือรูปรีแกมรูปไข่ ปลายและโคนใบแหลม ผิวใบเรียบ ทั้ง 2 ด้าน เป็นสีเขียวสด เวลาใบดกจะหนาแน่นให้ร่มเงาดี ดอก เป็นสีขาวอมเหลือง ขนาดเล็ก ออกเป็นช่อกระจุกยาวตามซอกใบและปลายกิ่ง แต่ละช่อประกอบด้วยดอกย่อยจำนวนมาก หลังดอกร่วงจะติดผล ผล กลม ขนาดเล็กหนาแน่นตามแกนช่อดอก ลักษณะ ผลฉ่ำน้ำ ผลอ่อนสีเขียวอมขาว พอสุกจะเป็นสีแดงแกมม่วง หรือม่วงเข้ม ขึ้นอยู่กับระยะความแก่และสุก

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ต้นและราก รสจืด ขับปัสสาวะ แก้กระษัย บำรุง ใจ แก้มตุ๊กพิการ แก้ตกขาว แก้เส้นเอ็นพิการ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้มตุ๊กอีกเสบช้าบวม ขับโลหิตและน้ำคาวปลา

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน รากและเหง้า คั้นกินเป็นยาระบายลมในท้องและกินช่วยคลายเครียดได้

มะเมื่อย

ชื่อพันธุ์ไม้ มะเมื่อย

ชื่อพื้นเมือง ม่วย (เขียงราย, อุบลราชธานี) มะม่วย (เขียงใหม่) เถาเมื่อย (สุโขทัย) แสนม่วย (เลย)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gnetum montanum* Markgr.

ชื่อวงศ์ GNETACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้เถาเนื้อแข็งเลื้อยพันขนาดใหญ่ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ถึงรูปไข่แกมขอบขนาน กว้าง 4 - 7 ซม. ยาว 9 - 14 ซม. เนื้อใบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ดอก ช่อเชิงลด ออกที่ปลายกิ่ง และลำต้น ดอกย่อยจำนวนมาก แดกแขนงมาก แยกเพศ ดอกตัวผู้มีได้ถึง 20 ดอกต่อช่อ ดอกตัวเมียมี 5 - 7 ดอกต่อช่อ ผลสด รูปกระสวย สีแดงเมื่อแก่

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ยาพื้นบ้านล้านนาใช้ ลำต้น ผสมลำต้นเถาเอ็นอ่อน คั้นน้ำคั้น แก้วปวดเมื่อย เปลือกต้น คั้นน้ำคั้น แก้วบวมพอง ชาวเขาเผ่าอาก้อใช้ ใบ คั้นน้ำ ชะล้างแผลสด แผลเปื่อยอักเสบ ฝีหนอง คุ่ม ช่วยให้เลือดไหลเวียนได้ดี

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก้วปวดเมื่อย

มะหาด

ชื่อพันธุ์ไม้ มะหาด

ชื่อพื้นเมือง กาแย, ตาแป, ตาแปง, มะหาดใบใหญ่, หาด

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Artocarpus lakoocha* Roxb.

ชื่อวงศ์ MORACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 30 เมตร ทรงพุ่มแผ่กว้าง ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปขอบขนาน หรือรูปวงรี กว้าง 8-10 ซม. ยาว 10-20 ซม. หลังใบเป็นมันสีเขียวเข้ม ท้องใบสาก ดอกช่อ ออกที่ซอกใบ ล่อนข้างกลม แยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ผลเป็นผลรวม สีเหลือง ผิวขรุขระ มีขนนุ่ม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แก่นมะหาด ใช้เตรียมเป็นผงปวกหาดใช้แก่นมะหาดสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ ต้มคั้นกับน้ำจนเกิดฟอง ช้อนฟอง ใส่ในผ้าขาวบาง ทำให้สะเด็ดน้ำ แล้วนำมาตากให้แห้ง นำมาบดจะได้ ผงสีเหลืองเรียกว่า "ปวกหาด" ใช้ผงปวกหาด 1 - 2 ช้อนชา ประมาณ 3 - 5 กรัม ผสมกับน้ำสุกที่เย็นแล้ว หรือผสมน้ำมะนาวลงไปด้วย รับประทานก่อนอาหารเช้า หลังรับประทานยาไปแล้ว 2 ชั่วโมง ให้ รับประทานดีเกลือตาม เพื่อถ่ายตัวพยาธิออกมาใช้สำหรับถ่ายพยาธิตัวตืด และพยาธิไส้เดือน ได้ผลดี บาง รายถ้าแพ้ผงปวกหาด จะมีอาการผื่นคันขึ้นที่หน้า ผิวหนังจะแดงคัน ตาแดง อาจมีไข้ร่วมด้วย อาการเหล่านี้ จะหายไปเองใน 1 - 2 วัน กองวิจัยทางแพทย์ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ รายงานว่า ไม่มีพิษเฉียบพลัน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เปลือกเนื้อไม้ ต้มกินเป็นยาฆ่าและถ่ายพยาธิ

โมก

ชื่อพันธุ์ไม้ โมก

ชื่อพื้นเมือง โมกบ้าน, หลักป่า, ปัดจงวา

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Wrightia religiosa* Benth. Ex Kurz

ชื่อวงศ์ APOCYNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ต้นสูง 2-5 เมตร แตกกิ่งต่ำใกล้ผิวดินเป็นลำต้นจำนวนมาก โมกลามีจำนวนกิ่งมากกว่าโมกซ้อน เปลือกสีน้ำตาล กิ่งเปราะ มีจุดประสีขาวทั่วไป ทุกส่วนมีน้ำยางสีขาว ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม ใบรูปรีหรือรูปหอก ปลายใบแหลม ดอก ช่อดอกสีขาว ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ช่อละ 2-8 ดอก ช่อดอกห้อย ก้านดอกเรียวเล็ก กลีบเลี้ยงสั้นมาก สีเขียวอ่อนปลายแยกเป็น 5 แฉก แต่ละแฉกรูปมน โคนกลีบดอกรูปมนเล็กน้อย ปลายแยกเป็น 5 กลีบ กลีบรูปไข่ โมกลามีกลีบดอกชั้นเดียว โมกซ้อนมีกลีบดอกเรียงซ้อนหลายชั้น กลิ่นหอมเย็น ออกดอกพร้อมกันทั้งต้นตลอดปี ช่วงที่มดดอกมากในเดือน กุมภาพันธ์-มีนาคม ผล โมกลามีผลเป็นฝักคู่ ปลายค้ำเข้าหากัน ยาว 10-15 เซนติเมตร เมื่อแก่แตกเป็น 2 ซีก เมล็ดจำนวนมาก มีปุยสีขาวเป็นกระจุกที่ปลาย ปลิวตามลม มีเมล็ดแก่ตลอดปี

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร รากใช้ปรุงยารักษาโรคผิวหนังจำพวกโรคเรื้อน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -โรคผิวหนัง

โมกมัน

ชื่อพันธุ์ไม้ โมกมัน

ชื่อพื้นเมือง แทนแก (กะเหรี่ยงแม่ฮ่องสอน) มุกน้อย มุกมัน (น่าน) โมกน้อย (ทั่วไป) มักมัน (สุราษฎร์ธานี) เส่ทือ แน่แก โมกใหญ่

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Wrightia arborea* (Dennst.) Mabb.

ชื่อวงศ์ APOCYNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ผลัดพุ่มใบหรือไม้ต้น สูงถึง 20 ม. ใบ 7.5-14x2.5-6.5 ซม. ออกตรงกันข้ามในระนาบ ใบแก่อย่างน้อยด้านล่างมีขนสั้นๆ มักจะมีต่อมระหว่างซอกเส้นใบ ก้านใบ 0.2-0.7 ซม. มีขน ดอก 1.5-2.5 ซม. สีขาวบางครั้งจะมีแต้มสีเหลืองหรือเขียว ช่อดอก (cyme) ออกที่ปลายกิ่งก้านช่อดอกยาว 3.5-7 ซม. ก้านดอก 0.5-1.1 ซม. กลีบเลี้ยง 0.1-0.3 ซม. มีขนและมีต่อม 5 ต่อมน้ำตาลในหลอดกลีบดอก 0.3-0.7 ซม. พูกลีบ 0.8-1.5 ซม. ช่อดอกไปทางซ้ายมีขนทั้ง 2 ด้านมีเกสรตัวผู้ 10 เกสร ปลายแยก 2-3 พู (corona) เกสรตัวผู้ 5-7 มม. อับเรณูรูปลูกศรจรดเป็นรูปกรวยรอบก้านเกสรตัวเมีย รังไข่เกลี้ยงไม่มีหมอนรองดอก ผล 9-3.4x0.6-1.8 ซม. สีน้ำตาล มีรูอากาศเป็นจุดสีครีม (lenticel) ผลเกลี้ยงรูปทรงกระบอก แคมมีร่องตื้นๆ ทั้ง 2 ด้าน เมล็ด 1.5 ซม. ด้านหนึ่งมีแผงขนยาวซึ่งชี้ไปที่แผงฐานของผลพบทั่วไปในป่าผลัดใบที่คล้ายกัน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก รสร้อน ขับลม แก้ลมสันดาน แก้ลงท้อง แก้ฝีเปื่อยพัง แก้บวม แก้ตัวพยาธิ แก้ตกโลหิต แก้โรคลมที่เกิดกับตัว แก้โรคผิวหนังจำพวกโรคเรื้อน เปลือก รสขมร้อนฝาดเมา ทำให้ธาตุปกติ แก้โรคคุดทะราด แก้โรคไต ฆ่าเชื้อคุดทะราด แก้ท้องร่วง ฆ่าเชื้อ รำมะนาด แก้ฝีเปื่อยพัง แก้บวม แก้ตัวพยาธิ แก้ตกโลหิต ฆ่าพยาธิผิวหนัง แก้เสมหะ แก้จุกเสียด แก้กำเดา แก้โลหิต แก้บิด แก้แน่น รสขมร้อน ขับโลหิตเสีย แก้ลมสันดาน แก้เลือดร้อนอันคั่งอยู่ในท้องให้ตก แก้โรคร้ายในท้อง แก้โลหิตร้าย ขับเลือด กะพี้ รสขม บำรุงอุจจาระ แก้ศุภิการ ใบ รสเย็น ขับเหงื่อคนไข้ในโรคท้องมาน แก้ น้ำเหลือง ขับน้ำเหลืองสำหรับคนท้องมาน แก้ท้องมาน แก้ศุภิการดอก รสจืด เป็นยาระบาย ทำลายพรรดึก แก้ลงท้อง แก้ฝีเปื่อยพัง แก้บวม แก้ตัวพยาธิ แก้ตกโลหิตผล รสเมา แก้โรครำมะนาด ฆ่าแมงที่กินฟัน แก้หิด แก้ลมลำประจวร แก้ตกมูก แก้ลงท้อง แก้ฝีเปื่อยพัง แก้บวม แก้ตัวพยาธิ แก้ตกโลหิต แก้มูกเลือด ฆ่าพยาธิฟัน ยางจากต้น แก้บิดมูกเลือด ยางจากต้น รสฝาด แก้บิด มูกเลือด ไม่ระบุส่วนที่ใช้ แก้โลหิต แก้เสมหะ แก้ฝออันเปื่อยพัง แก้จุกเสียด แก้เลือดเสลด สุมฝี แก้บวม แก้บิด แก้กำเดา แก้หิด แก้ลงท้อง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เป็นพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณ แก้ดีพิการ ขับน้ำเหลือง รักษาโรค
ไต ทำธาตุให้ปกติ

โมกหลวง

ชื่อพันธุ์ไม้ โมกหลวง

ชื่อพื้นเมือง โมกหลวง, โมกใหญ่(ไทยภาคกลาง), มุก, มุกหลวง, มุกมันหลวง, (พายัพ), หนามเนื้อ(ชาน
พายัพ), พุทธรักษา(เพชรบุรี), มุกขาว(เลย), มุกมันน้อย(ลาว)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Holarrhena pubescens*

ชื่อวงศ์ APOCYNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มผลัดใบหรือไม้ต้น สูงถึง 15 ม. เปลือกต้นสีเทาอ่อนถึงน้ำตาล หลุดออกเป็น
แผ่นกลมๆ ไม่เท่ากันเปลือกชั้นในสีซีดใบ 10-27 x 4-12 ซม. ออกตรงข้ามในระนาบปลายใบสอบแคบถึง
ปลายแหลม ฐานกว้างใบแก้มบาง เส้นใบข้าง 10-16 คู่ ไม่มีต่อมก้านใบ 0.2-0.6 ซม. ดอก 2.5-3.5 ซม. สีขาว
หรือเหลืองอ่อน บางครั้งจะมีแต้มสีชมพู กลิ่นหอม ช่อดอกห้อยลง ช่อยาว 4-11 ซม. ก้านดอก 0.6-1.7 ซม.
กลีบเลี้ยง 2-4 ม.ม. แฉกและแหลม ด้านนอกมีขนต่อมประปราย ด้านในหลอดกลีบดอก 0.8-1.4(1.8) ซม. พู
กลีบ 1-2 ซม. ปลายกลม กลีบซ้อนทับไปทางขวา เกสรตัวผู้ติดใกล้ฐานรองกลีบก้านชูเกสรสั้น มีขนที่ฐาน
อับเรณูแคบแหลม ก้านเกสรตัวเมีย 1.8-2.5 ซม. ไม้มีหมอนรองดอก ผล 18-43x0.3-0.8 ซม. รูปกระบอกแคบ
ห้อยเป็นคู่โค้ง ผลแห้งแตกด้านเดียว เมล็ด 13-17 ม.ม. เกือบเต็มมีแผงขนยาวเป็นสองเท่าของเมล็ดแผงขนชี้
ไปทางยอดของผลพบทั่วไปในป่ากึ่งโล่งแจ้งดอกจำนวนมากจะเปลี่ยนรูปเป็นโครงสร้างมนรี ขนาด 5 x 2
ซม. (gall) ซึ่งมักจะเข้าใจผิดว่าเป็นผลที่คล้ายกัน *H. curtisii* ไม้พุ่มสูงถึง 3 ม. ใบ 3-12.5 ซม. ค่อนข้างหนา
และเหนียว ปลายป้านหรือกลมมักจะมีติ่ง ก้านใบ 0.1-0.3 ซม. ดอกออกที่ปลายกิ่งก้าน หลอดกลีบดอก 0.9-
2.2 ซม. พูกลีบยาวกว่า ผล 7-30 ซม. ชูตั้งขึ้นอย่างน้อยขณะเป็นผลอ่อน เมล็ดมีขนละเอียด พบตามที่โล่งเปิด
ระดับต่ำกว่า 500 ม.

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ในแพทย์ตำบลกล่าวว่า เปลือกโมกหลวงเป็นยาบำรุงธาตุ แพทย์ตาม
ชนบทใช้เปลือกต้นโมกหลวงรับประทานเป็นยาแก้บิดแก้เสมหะเป็นพิษได้ดีในหนังสือผลจากป่าไทย
กล่าวว่าเปลือกต้นแก้บิดในขณะที่ยาขนานอื่นไม่ให้ผลขนานนี้เคยให้ผล โรงงานเภสัชกรรมของกรม
วิทยาศาสตร์เคยทำเปลือกโมกหลวงเป็นเม็ดจำหน่ายเป็นยาแก้บิดมาแล้ว

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -แก้บิด

ยอป่า

ชื่อพื้นฐ่ไม้ ยอป่า

ชื่อพื้นเมือง ยอป่า(ไทย,อีสาน,ใต้) สลักป่า, สลักหลวง(พายัพ) อุ่มลูกคูนัง(สระบุรี)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Morinda tomentosa*

ชื่อวงศ์ RUBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ผลัดใบเป็นพุ่มหรือไม้ขนาดเล็ก สูงถึง 8 ม. ทรงพุ่มมีกิ่งก้านไม่เป็นระเบียบ ลำต้นต้นคดงอ เปลือกต้นสีน้ำตาลมีร่องแตกตามยาว ใบ 10-21x5-9 ซม. รูปไข่ใบแก่งบางมีขนนุ่มทั้ง 2 ด้าน ด้านล่างสีอ่อนกว่ามีต่อมจุดดำๆกระจายบนผิวล่างเส้นใบข้าง 8-10 คู่ เส้นใบย่อยสานเป็นร่างแหเห็นชัดเจน ก้านใบ 0.6-2 ซม. หูใบ 3-5 ม.ม. รูปสามเหลี่ยมปลายมักเป็นแฉกและเชื่อมกันเป็นแผ่นร่วงหลุดง่าย ดอก 2 ซม. สีขาวบริสุทธิ์ช่อดอกกลมหลวมๆอยู่ตรงข้ามกับใบ 1 ใบ หรือหลายๆช่อที่ปลายกิ่ง หลอดกลีบเลี้ยง ด้านบนแบน เชื่อมติดกับดอกข้างเคียงที่ฐาน หลอดกลีบดอกรูปกรวย ปลายแยก 5(6) พวยาวครึ่งหนึ่งของ หลอดกลีบมีขนอ่อนนุ่มทั้ง 2 ด้านเกสรตัวผู้สั้น 5-6 อัน ติดที่ปากหลอดไม้ไผ่ล่อออกมาด้านเกสรตัวเมียยาว กว่าหลอดกลีบ ปลายแยก 2 แฉก รังไข่มีหมอนรองดอกชัดเจน ผล เชื่อมติดกันเป็นกลุ่มผิวขรุขระ ขนาด 1.5-3 ซม. ขนาด 1.5-3 ซม. สีเขียวเปลี่ยนเป็นสีขาวมีเนื้อชุ่มน้ำแต่ละผลย่อยมีเมล็ดแข็ง 1 เมล็ด (pyrene) ก้าน ผลยาวถึง 4 ซม. พบทั่วไปในป่ากึ่งโล่งแจ้ง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แพทย์ตามชนบทใช้ใช้แก่นต้มนวดศีรษะรับประทานเป็นยาสำหรับขับ เลือดและน้ำคาวปลาของสตรีที่เพิ่งคลอดบุตรใหม่ๆให้แห้งและป้องกันเลือดทำหรือแก้บาดทะยักปากมดลูก ได้ด้วยถ้าตามปกติเป็นยาขับขับฟอกโลหิตระดูแก้จุกเสียดแน่นเพื่อขับผายลมดี

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -ขับเลือด

ลั่นทม

ชื่อพันธุ์ไม้ ลั่นทม

ชื่อพื้นเมือง ลั่นทม, จำปาลาว, (ไทยภาคกลาง) เดิมจำไป(เขมร) จำปาขาว (ไทยลานช้าง) จำปาหอม, จำปาดอกหอม (ภาคเหนือ)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Plumeria acuminata* Art.

ชื่อวงศ์ APOCYNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงขนาดกลาง ใบยาวใหญ่ปลายใบแหลมคล้ายหูกระจง หรืออว ใบแข็งหนาเส้นใบถี่ มียางมากดอกงามโตขนาดดอกจำปา มีห้กกลีบบานคล้ายปากแตรมีสีขาวอมเหลือง แลบบแดง งามนำดูแต่ไม่หอม ชาวบ้านมักใช้ทำอุบะพวงมาลัยกันมาก มีขึ้นตามป่าบนเขาตามจังหวัดต่าง ๆ เป็นไม้ปลูกง่ายทนทานต่อดินฟ้าอากาศ คล้ายพวกปาล์ม มีปลูกกันบ้างตามวัดและตามสวนดอกไม้ ต้นไม้นี้ต้องมีอายุหลายสิบปีจึงจะมีแก่นคล้ายสลัดได

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ในแพทย์ตำบลดกล่าววว่า แก่นลั่นทมถ่ายเสมหะและโลหิต ถ่ายพิษทั้งปวง แพทย์ตามชนบท ใช้แก่นเป็นยาถ่ายโลหิตสตรีและถ่ายพิษกามโรค ลั่นทมมีหลายชนิดแต่ที่ใช้เป็นยากันก็แต่เฉพาะลั่นทมไทยเท่านั้น ปลายใบมน ใบสีเขียวสด จนเกือบดำดอกมีต่างๆกัน สีเหลือง สีแดง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ต้น ใช้ปรุงเป็นยารักษาโรคคล้ำใส่พิการของม่า ใบ ใบ-แห้งชงน้ำร้อนดื่มรักษาโรคหอบหืด ใบสดลนไฟประคบร้อนแก้ปวดบวม เปลือก ราก เป็นยารักษาโรคหนองใน ยาถ่าย แก้โรคไขข้ออักเสบ ขับลม เปลือกต้น คัมเป็นยาถ่าย ขับระดู แก้ไข้ แก้โรคโกโนเรีย หรือผสมกับน้ำมันมะพร้าว-ข้าว-มันเนยเป็นยาแก้ท้องเดิน ยาถ่าย ขับปัสสาวะ ดอก ใช้ทำรูปใช้ผสมกับพลูเป็นยาแก้ไข้ แก้ไข้มาลาเรีย เนื้อไม้ เป็นยาแก้ไข้ ยาถ่ายขับพยาธิ ยางจากต้น เป็นยาถ่าย รักษาโรคไขข้ออักเสบ ใช้ผสมกับไม้จันทน์และการบูรเป็นยาแก้คัน แก้ปวดฟัน

โศคนงแดง

ชื่อพันธุ์ไม้ โศคนงแดง

ชื่อพื้นเมือง ทะนง รักทะนง นางแซง โศคนงแดง ทะนงแดง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Trigonostemon reidioides* (Kurz) Craib

ชื่อวงศ์ EUPHORBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 0.5-1.5 ม. ใบ เป็นใบเดี่ยวรูปหอกกว้าง 2-4 ซม. ยาว 7-12 ซม. โคนใบกลมมนปลายใบแหลมขอบใบเรียบผิวใบด้านล่างมีขนนุ่ม ก้านใบยาว 10-15 ม.ม. ดอก สีขาวถึงม่วงเข้มมี 5 กลีบออกเป็นช่อแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน ดอกเพศผู้ กลีบดอกรูปไข่กลับฐานรองดอกขอบเป็นคลื่น เกสรผู้ 3 อัน ดอกเพศเมีย กลีบดอกรูปไข่ปลายมน ฐานรองดอกขอบเรียบ ดอกขนาด 6-12 ม.ม. ผล ค่อนข้างกลมมี 3 พู ขนาด 1-1.4 ซม. มีขนสีน้ำตาลเทาแน่นก้านผลยาว 1.5 ซม. ผลแห้งแตกได้ เมล็ดค่อนข้างกลมยาว 5-6 ม.ม. สีเหลือง ผิวเรียบ พบทั่วไปในป่าเบญจพรรณแล้งที่ระดับความสูงไม่เกิน 450 ม.

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก เป็นยาไทยโบราณฝนกินให้อาเจียนหรือใช้ถอนพิษสำหรับคนที่ถูกยาเบื่อ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ราก แก้พิษงู ทำให้อาเจียนเพื่อถอนพิษคนกินยาเบื่อ เม้าพิษเห็ดหรือหอย แก้เสมหะเป็นพิษ แก้หืด แก้ฟกช้ำ เคล็ดบวม เป็นยาระบาย

ส้มลม

ชื่อพันธุ์ไม้	ส้มลม
ชื่อพื้นเมือง	ส้มลม
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Aganonerion polymorphum</i> Pierre ex Spire.
ชื่อวงศ์	APOCYNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้เลื้อย ทุกส่วนมีน้ำยางขาว และเหนียว ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่หรือขอบขนาน ปลายใบเรียวแหลมหรือแหลม โคนใบมนหรือแหลม ขอบใบเรียบ กว้าง 2-4 ซม. ยาว 4-6 ซม. ดอกช่อ ออกที่ปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ กลีบดอกมี 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันสีขาวอมเขียว ปลายแยกสีแดงหรือชมพู ผลเป็นฝักคู่ (ผลกลุ่ม) สีเขียว ผลแก่ สีน้ำตาล ผลแห้งจะแตก เมล็ดสีน้ำตาล มีขนสีขาว

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ใบและผลส้มลมมีรสเปรี้ยว สามารถรับประทานเป็นผักสด กับน้ำพริก ปั่น หรือแฉ่ว ตำรายาพื้นบ้านอีสานจะใช้ส่วนของรากต้มน้ำดื่มมีสรรพคุณช่วยรักษาอาการกล้ามเนื้อท้องเกร็ง ช่วยขับลม หรือเข้าตำรับยารวมกับสมุนไพรอื่นๆ ต้มน้ำดื่ม รักษาอาการปวดเมื่อย และรักษาอาการปัสสาวะขัดได้ หรือใช้รากส้มลม รวมกับรากต้นไก่อใหญ่ เป็นยาต้มต้มน้ำรักษาโรคมา้มโต ส่วนเมล็ดจะมีขนยาว สีขาว มีลักษณะอ่อนนุ่ม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ขับลม

สมอไทย

ชื่อพันธุ์ไม้	สมอไทย
ชื่อพื้นเมือง	สมออัทยา(กลาง) มะนะะ(พายัพ) ม่าแม่(กะเหรี่ยง-เชียงใหม่) หมากแม่ะ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Terminalia chebula</i> RETZ., VAR., chebula
ชื่อวงศ์	COMBRETACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ถึงขนาดใหญ่ สูงประมาณ 20-30 เมตร ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับกันไปตามข้อต้น ใบรูปไข่ ปลายใบแหลม โคนใบมนหรือสอบ ขอบใบเรียบ และพื้นใบมีสีเขียว ใบยาวประมาณ 2.5-6 นิ้ว ก้านใบยาว ดอก ออกเป็นช่อใหญ่ ดอกขนาดเล็ก ช่อหนึ่งมีจำนวนมาก สีสวล มีกลิ่นหอม ผล เป็นรูปไข่ หรือค่อนข้างกลม มีสัน 5 สัน ผลยาว 2.5-4 ซม. มีสีเขียวอมเหลือง หรืออาจมีสีแดงปนภายในผลมี 1 เมล็ด เมล็ดมีลักษณะแข็ง

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร ทั้งต้น เป็นยาขับเสมหะ แก้อาหารเสียวคอ เสียวหน้าอก แก้ท้องผูก เป็นยาฝาดสมาน ดอกเป็นยารักษาโรคบิด ผล บดละเอียด โรยแผลเรื้อรัง ผลอ่อน เป็นยาระบาย ผลแก่ เป็นยาฝาดสมาน แก้ลมจุกเสียด และเจริญอาหาร เปลือก เป็นยาบำรุงหัวใจ ขับน้ำเหลืองสี ขับปัสสาวะ เนื้อหุ้มเมล็ด แก้ท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ โรคท้องมาน ดับม้ามโต อาเจียน อากาโรส อีกร โรคหืด และท้องร่วง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -ขับเสมหะ ขับปัสสาวะ

สาบเสือ

ชื่อพื้นฐ่ไม้ สาบเสือ

ชื่อพื้นเมือง ชำผักคราด ไร่ปลูกอ ชีโพกวย เซโพกวย เซโพกวย บ่อไล่ บ้านร้าง เบญจมาศ ผักคราด
ฝรั่งรุกที่ ฝรั่งเหาะ พาหัง เพาะจีแพนทน มั่งกระต่าย ยี่สุนเดือน รำเคย เส้โพกวย หญ้าคำพัง หญ้าคงร้าง
หญ้าดอกขาว หญ้าฝรั่งเศส หญ้าพระศิริ ไอยสวรรค์ หญ้าเมืองวายหญ้าเมืองฮ้าง หญ้าลีมเมืองหญ้าเล้าฮ้าง
หญ้าเหม็น หนองเส็งเปรง หมากหลง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Eupatorium odoratum* linn

ชื่อวงศ์ COMPOSITAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1-2 เมตร อายุหลายปีใบเป็นใบเดี่ยวออกตรงข้ามเป็นคู่ รูป
ขอบขนานแกมสามเหลี่ยม กว้าง 3-7 ซม. ยาว 6-12 ซม. ขอบใบหยัก ดอกสีขาวถึงม่วงอ่อน ออกดอกเป็นช่อ
ที่ปลายกิ่ง ลักษณะเป็นก้อนขนาด 4-8 ม.ม. ดอกย่อยจำนวนมาก รอบนอกเป็นดอกเพศเมีย มีก้านชูเกสรยาว
ค้ำในเป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบดอกเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรผู้สั้น 5 อันอยู่ภายในหลอดดอก
เมล็ดขนาดเล็ก รูปกระสวยแบน ส่วนปลายมีขนยาวสีขาว ช่วยในการกระจายพันธุ์โดยลม เป็นพืชพื้นเดิม
ของทวีปอเมริกากลางและอเมริกาใต้ ปัจจุบันพบทั่วไปในเขตร้อนตามพื้นที่เปิดหรือบริเวณป่าที่ถูกทำลาย
ตั้งแต่ระดับน้ำทะเลจนถึงความสูง 1500 ม. ออกดอกและติดผลช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร น้ำคั้นสกัดจากใบและต้น มีฤทธิ์กระตุ้นการบีบตัวของลำไส้เล็กที่แยก
ออกจากตัวของหนูตะเภา แต่ลดการบีบตัวของลำไส้เล็กที่แยกออกจากตัวของกระต่าย น้ำคั้นสกัดและผลึก
สารที่สกัดได้จากต้นนี้ ไม่มีผลอย่างเด่นชัดต่อมดลูกที่แยกออกจากตัวของกระต่าย หากนำไปฉีดเข้าช่องท้อง
ของหนูเล็ก พบมีความเป็นพิษเพียงเล็กน้อย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ก้านและใบ รสขม ฉุนเล็กน้อย ใช้ฆ่าแมลง ห้ามเลือดแก้แผลที่
แมลงบางชนิดกัดแล้วเลือดไหลไม่หยุด ใช้ใบสดตำพอกปากแผล หรือ อาจใช้ใบสดค้ำกับปูนกินหมากพอก
แผลห้ามเลือดได้หรือใช้ใบสดขยี้ปิดปากแผลเลือดออกเล็กน้อยได้

แสมสาร

ชื่อพันธุ์ไม้

ไม้แสมสาร

ชื่อพื้นเมือง

ขี้เหล็กคันช้าง ขี้เหล็กแพะ ขี้เหล็กป่า ขี้เหล็กโลก กะบัด การะบัด ขี้เหล็กสาร ไงซาน
แสมสาร, ขี้เหล็กคันช้าง, ขี้เหล็กป่า, ขี้เหล็กแพะ, ขี้เหล็กโลก, ขี้เหล็กสาร, กะบัด, กะบัด, การบัด, ไงซาน

ชื่อวิทยาศาสตร์

Cassia garrettiana

ชื่อวงศ์

LEGUMINOSAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ยืนต้น สูงถึง 10 ม. ใบย่อย 6-9 คู่ ขนาด 5-9 ซม.รูปไข่ปลายใบยาวไม่มีต่อม ใบแก่เกลี้ยงหรือเกือบเกลี้ยงหูใบหลุดร่วง ใวดอกสีเหลืองสด ช่อดอกแคบออกที่ปลายกิ่งยาว 9-20 ซม.กลีบดอก 1.5-1.8 ซม.เกสรตัวผู้ 2 อันยาวกว่าที่เหลือ ผล 15-22x2-4 ซม.ฝักแบนและมักบิดเป็นเกลียว ก้านผล 3 ซม.เป็นไม้ท้องถิ่นทางภาคเหนือขึ้นกระจัดกระจายในป่าผลัดใบบางครั้งนำมาปลูก

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก ฟอกโลหิต ใบ ขับพยาธิ เป็นยาถ่าย รักษางูสวัด บำบัดโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว รักษาแผลสด และแผลแห้ง ดอก เป็นยาถ่าย ขับพยาธิ รักษางูสวัด บำบัดโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว แก่น แก้ม แก้วปัสสาวะพิการ แก้งูสวัด บำบัดโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว ขับพยาธิ ขับเสมหะ แก้มในกระดูก ถ่ายโลหิต ถ่ายโลหิตระดู ถ่ายเสมหะ แก้กษัย ทำให้เส้นหย่อน เป็นยาระบาย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เป็นยาระบาย ลดอุณหภูมิของร่างกาย แก้อาเจียน แก้กามเดา แก้วเสมหะ เจริญไฟธาตุ แก้อาเจียนระดูเสีย บำรุงโลหิต แก้กษัย ขับปัสสาวะ แก้วไตพิการ ดับพิษโลหิต

หนอนตายหยาก

ชื่อพื้นฐ่ไม้	หนอนตายหยาก
ชื่อพื้นเมือง	กะเพียด
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Stemona tuberosa</i> Lour.
ชื่อวงศ์	STEMONACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้เลื้อย ใบ เป็นใบเดี่ยวออกสลับกันรูปใบคล้ายใบพลู กว้าง 4-6 ซม.ยาว 6-10 ซม.แผ่นใบเป็นคลื่นมีปลายใบแหลมโคนใบเว้าเส้นใบขนานเด่นชัด ดอก เป็นดอกเดี่ยวออกที่ซอกใบ กลีบดอกค้ำนอกสีเขียว ค้ำในสีแดง ผล เป็นผลแห้งแตกได้ ลำต้นบนดินจะโทรมช่วงฤดูแล้ง พอฤดูฝนจะงอกใหม่พร้อมทั้งออกดอก ลำต้นใต้ดินมีรากออกเป็นพวงหลายสิบรากลักษณะเป็นรูปกระสวยออกเป็นกระจุกคล้ายกระชาย ขึ้นอยู่ตามป่าเบญจพรรณทั่วไป

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ราก ตำละเอียดแช่น้ำมันมะพร้าวใช้ฉีดฆ่าแมลง ตำใส่น้ำข้าวทาแผลเน่าเปื่อยในวัว ควาย ตำใส่น้ำมันพืชใช้ใส่ผสมฆ่าเหารักษาหิดในพม่าใช้เป็นยาฆ่าแมลง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -ยาฆ่าแมลง

หนามเล็บแมว

ชื่อพันธุ์ไม้ หนามเล็บแมว

ชื่อพื้นเมือง กะเทว, กะเทั่วแดง (เลย); แก้วตาไว, แก้วมือไว (ภาคกลาง); ชีแเร็ก (ราชบุรี); เค้นเทว (ภาคตะวันออกเฉียงใต้); เชนเทว, ทับเพียว (นครราชสีมา); หนามเล็บแมว, หนามเหยง (ตาก)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Zizyphus oenoplia* var. *brunoniana* Tardieu Mill

ชื่อวงศ์ RHAMNACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่ม ขนาดเล็ก อายุหลายปี แตกกิ่งก้านมาก ต้นตั้งสูง 63.75-100.97 เซนติเมตร ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางลำต้น 7.37-11.05 มิลลิเมตร ลำต้นเหนียว สีเขียวอมน้ำตาล มีขนสีขาว ยาวประมาณ 1 มิลลิเมตร ปกคลุมหนาแน่น ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ (odd-pinnate) เรียงตรงข้ามกัน (opposite) ใบเป็นแบบรูปขอบขนานแกมรูปไข่ (ovate-oblong) โคนใบกลม ปลายใบเว้ามนุ่ม (retuse) มีติ่งขนาดใบยาว 1.9-2.5 เซนติเมตร กว้าง 0.9-1.3 เซนติเมตร หน้าใบ หลังใบมีขนละเอียดสั้น ๆ สีขาวปกคลุมหนาแน่น ใบสีเขียว ผิวใบนุ่ม เส้นกลางใบ (mid rib) เล็กยาวจาก โคนถึงปลายใบ เส้นใบ (vein) เรียงตัวแบบโค้งจรดกัน (anastomosing) เส้นใบด้านหลังมองด้วยตาเปล่าไม่ชัดเจน ขอบใบเรียบ (entire) หูใบ (stipule) แบบรูปเข็มแหลม (filiform) สีม่วงอมแดง ยาวประมาณ 1-2 มิลลิเมตร ก้านใบรวมยาว 4.22-5.92 เซนติเมตร ก้านใบย่อยยาว 1-2 มิลลิเมตร และมีขนคลุม ออกดอกเดือน มิถุนายน-มีนาคม ช่อดอกขนาดเล็กออกที่ตาข้างแบบช่อกระจุก (raceme) มีจำนวนมาก ช่อดอกยาว 1.14-1.8 เซนติเมตร ช่อดอกย่อยยาว 0.4-0.6 เซนติเมตร มี 8-26 ดอกต่อช่อ ก้านช่อดอกสั้นมาก ยาว 0.05-0.2 เซนติเมตร ดอกรูปดอกถั่ว กลีบกลาง (standard) สีเขียวอมแดง กลีบคู่ข้าง (wing) สีชมพูอมส้ม กลีบคู่ล่าง (keel) สีเขียว ฝักรูปทรงกระบอกกลม มี 10-21 ฝักต่อช่อ ฝักยาว 2.36-2.8 เซนติเมตร กว้าง 0.18-0.26 เซนติเมตร ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แพทย์ตามชนบทในจังหวัดสกลนคร ใช้รากและเปลือกต้มรับประทานเป็นยาขับระดูขาว ขับปัสสาวะ แก้มดลูกพิการ แก้ฝีมุดกิง ฝีมโนมดลูก แก้เบาหวาน ผลของเล็บแมวกินได้มีรสเปรี้ยวอมหวานมีสรรพคุณทางสมุนไพรทำให้ชุ่มคอ แก้เสมหะ ภูมิปัญญาพื้นบ้านจำแนกเล็บแมวไว้เป็น 2 ชนิดคือเล็บแมวตัวผู้และเล็บแมวตัวเมีย โดยใช้ลักษณะของหนามที่แตกต่างกันเป็นตัวจำแนก เล็บแมวผู้นิยมนำมาใช้เป็นสมุนไพรมากกว่าเล็บแมวตัวเมีย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ราก ต้มผสมกับพวกหนามคอง แก้โรคตับ มะเร็งตับ ดีซ่าน

หนามวัวช้าง

ชื่อพันธุ์ไม้	หนามวัวช้าง
ชื่อพื้นเมือง	หนามเกี่ยวไก่ หนามเล็บแมว ทางนกกี วัวช้าง ฝัไห้วคาด
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Capparis sepiaria</i> Linn.
ชื่อวงศ์	CAPPARACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลักษณะทั่วไป ไม้พุ่มเลื้อยขึ้นเป็นกอ สูง 2-4 เมตร กิ่งก้านสีเขียว มีหนามแข็ง โคนใบ เป็นใบเดี่ยว รูปไข่กว้างแกมรีขนาดกว้าง 2-4 ซม. ยาว 4-8 ซม. โคนและปลายใบมน แผ่นใบสีเขียวเข้มเนื้อใบค่อนข้างหนา ดอกสีขาว ออกเป็นช่อคล้ายร่มตามซอกใบใกล้ยอด ดอกย่อยมี 9-17 ดอก ก้านดอกเรียวยาว ยาว 2-3 ซม. กลีบรองดอกสีเขียวรูปรี กลีบดอก 4 กลีบ รูปขอบขนานหลุดร่วงง่าย เกสรผู้ยาวมีจำนวนมาก ผลสีเขียว เมื่อแก่สีม่วงดำ ขนาด 8-10 มม. เมล็ดมี 1 เมล็ด ในประเทศไทยพบทุกภาคออกดอกและติดผลช่วงเดือนธันวาคม-สิงหาคม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ทั้งต้นเป็นยาแก้ไข้และขับน้ำเหลืองเสีย

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -แก้ไข้

หมากดุก

ชื่อพันธุ์ไม้	มะดุก
ชื่อพื้นเมือง	หมากดุก
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Siphonodon celastrineus</i> Griff
ชื่อวงศ์	CAPPARACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นสูง 20 - 35 เมตร หน่อใบร่วงง่าย ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงสลับรูปขอบขนานหรือขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 2.5 - 9 ซม. ยาว 4 - 23 ซม. ปลายแหลม โคนใบสอบแคบเป็นลิ้ม หรือกลม ขอบใบจักเป็นซี่ฟันตื้นๆ พบน้อยที่ขอบใบเรียบ ดอก ช่อออกเป็นกระจุกตามง่ามใบ มี 2 - 3 ดอก ดอกสีขาวครีม หรือมีจุดสีน้ำตาลแดงกลีบเลี้ยงและกลีบดอก กลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยก ช้อนทับกัน รูปไต หรือเกือบกลม กลีบดอกมี 5 กลีบ รูปไข่ ปลายมน เกสรเพศผู้มี 5 อัน ก้านเกสรเพศผู้แบน เชื่อมติดกันครึ่งหนึ่งหรือใกล้ๆ โคน ผล รูปรีกว้าง หรือรูปกลม สีเขียว หรือสีเขียวอมเหลือง

ประโยชน์ทางยาสมุนไพรจากเอกสาร สมุนไพรพื้นบ้านใช้รากแก้พิษฝีภายใน หรือเข้าตำรับยา ช่วยบำรุงกระดูกค้ำพิช

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ค้ำพิชร้อน

หนามแท่ง

ชื่อพื้นฐ่ไม้ หนามแท่ง

ชื่อพื้นเมือง เคน หนามแท่ง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Catunaregam spathulifolia* Tirveng.

วงศ์ RUBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็กย้อมลำต้นกิ่งก้าน เป็นทรงกระบอกแตกกิ่งเกือบจะขนานกับพื้น ตาม กิ่งก้านของต้นจะมีหนามแหลมยาว ซึ่งยาวประมาณ 3-6 ซม. ออกเป็นคู่ ๆ ตรงข้ามกัน ใบมนรูปไข่กลับ มีขนปกคลุมตลอดทั้งใบเมื่อต้นสูงได้ประมาณ 2 เมตร ลำต้นจะบิดงอ ยอดรูปปลายตัด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ผลแก่นำมาทุบพอแหลกใช้ซักผ้า ทำความสะอาดร่างกาย และสระผมได้ นอกจากนี้ น้ำจากการแช่ผลหนามแท่งยังใช้เบื่อปลาได้ด้วย เชื่อว่าช่วยดูดสารพิษจากอาหารได้ ในทางสมุนไพร ทั้งต้น ปรุงเป็นยารักษาโรคเบาหวาน แก้โรคมะเร็งต่างๆเช่น มะเร็งในตับ มะเร็งในกระดูก แก้วณ โรค

หมากหม้อ

ชื่อพันธุ์ไม้ หมากหม้อ

ชื่อพื้นเมือง หม้อ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Rothmania wittii* (Craib) Bremek.

ชื่อวงศ์ RUBIACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ต้นขนาดเล็กมีความสูงประมาณ 4-10 เมตร ใบ เป็นชนิดใบเดี่ยว เรียงกันแบบตรงข้าม ใบรูปขอบขนาน หรือรูปวงรีแกมขอบขนาน กว้าง 3-6 ซม. ยาว 12-16 ซม. มีหูใบอยู่ระหว่งก้านใบ ดอก เป็นชนิดดอกช่อ ออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง สีขาวตรงกลางกลีบดอกจะมีแถบสีเหลืองและจุดประสีม่วง ผล เป็นผลทรงกลม อ่อนมีสีเขียวเมื่อแก่จัดจะมีสีดำเกิดตามป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณทั่วไป

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เข้าได้กับสมุนไพรแทบทุกประเภท ต้มผสมกันเป็นยาอายุวัฒนะ ทำให้เจริญอาหาร

หมีเหม็น

ชื่อพันธุ์ไม้ หมีเหม็น

ชื่อพื้นเมือง ดอกจุ่ม , ตังสีไพร , ทังบวน , มะเยื่อ , ยุบเหยา , มั่น , หมี , หมูทลวง , หมูเหม็น และ อีเหม็น

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Litsea glutinosa*

ชื่อวงศ์ LAURACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้พัดใบหรือกิ่งพัดใบขนาดเล็กสูงถึง 10(15) ม. เปลือกคั้นน้ำตาลอ่อนอมครีมหรือออกเทา อาจมีร่องตามยาว เปลือกชั้นในสีเหลืองมีกลิ่นหอมของยาง ใบ 8-23 x 4-11 ซม. ปลายใบป้าน ฐานใบแหลมเล็กน้อยใบอ่อนมีขนนุ่มสีเหลือง ใบแก่เหนียว ด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน มีขนห่างๆบนเส้นใบหลัก ด้านล่างมีขนละเอียด เส้นใบข้างนูนขึ้นเล็กน้อย 8-13 คู่ เส้นใบย่อยสามเป็นชั้นบันได ก้านใบ 1-2.5 ซม. ดอก เป็นช่อกลม 8-10 ดอก มีหลายช่อรวมกัน ช่อยาวถึง 7 ซม. ฐานช่อมีกาบ 4 กาบ 5 มม. ก้านช่อ 1-3(6) ซม. ก้านดอก 0.5-0.6 ซม. ชันกลีบเลี้ยงแยกเป็น 1 หรือ 2 พู ไม้เท่ากันบางครั้งจะไม่มีพู มีขนตามขอบเกสรตัวผู้ 9-20 อัน อับเรณูกลม ก้านชูมีขน รังไข่เล็กไม่มีขน ผล 0.7-1 ซม. สีดำ ชันกลีบเลี้ยงอ้วนหนารูปกรวยมีขนหนาแน่น พบทั่วไป กระจายกว้างขวางในป่ากึ่งโล่งแจ้ง

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร รากเป็นยาฝาดสมานและบำรุง คั้นมียางเป็นยาฝายสมาน แก้บิดท้องเสีย กระตุ้นความรู้สึกทางเพศ (ต้มน้ำกิน) ทาแก้พิษแมลงกัดต่อย แก้ปวด บดเป็นผงผสมน้ำหรือน้ำนมคนทาแก้อักเสบและเป็นยาห้ามเลือด ใบมีเยื่อเมือกมาก ใช้เป็นยาฝายสมาน แก้อาการระคายเคืองของผิวหนัง ค้ำเป็นยาพอกแผลเล็ก ๆ น้อย ๆ ผลกินได้และให้น้ำมัน ประกอบด้วย LAUROSTARIN และ OLEIN ใช้ทำสบู่ได้ ค้ำเป็นยาพอกฝี เปลือกคั้นพบ ALKALOID LAUROTETANINE ค้ำรายสาไทย ใช้รากแก้ปวดกล้ามเนื้อ เปลือกคั้น แก้บิด แก้ปวดมดลูก ใบและเมล็ดค้ำพอกฝีแก้ปวด ยาพื้นบ้านใช้เปลือกคั้นหรือรากผสมกับเมล็ดหรือผลน้อยหน่าที่แห้งคั้น ผ่นทารอบฝีให้รัดหนองออกมา

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -ยาสมาน แก้ปวด

หวดข่า

ชื่อพันธุ์ไม้	หวดข่า
ชื่อพื้นเมือง	หมากหวด
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> Leenh
ชื่อวงศ์	SAPINCEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นพรรณไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงประมาณ 3-4 ม. ลำต้นมีสีเทาแดง ผิวเปลือกหยาบ แตกเป็นคันยาวตามลำต้น ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนก ก้านใบก้านหนึ่งจะมีใบย่อย 8-12 ใบ คล้ายใบลำไยแต่ใหญ่กว่า ใบอ่อนจะมีสีเขียวอ่อน ใบแก่สีเขียวได้ใบจะมีขนรูปคูดจะสากมือ ดอก ดอกออกเป็นช่อปลายกิ่ง เหมือนช่อลำไย มีสีขาวเหลือง ผล คล้ายผลหว่าแต่โตกว่าเล็กน้อย ผลอ่อนจะมีสีเขียวอ่อนผลแก่สีแดงสดผลสุกสีดำเป็นมันที่ผลจะมีขน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร -

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน รากเหง้าหรือเปลือกไม้ เป็นยารักษาท้องร่วงได้

หว้า

ชื่อพื้นฐ่ไม้ม	หว้า
ชื่อพื้นเมือง	มะห้า ไม้ห้า(เหนือ) ห้าซี้แพะ(เชียงราย)
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Eugenia cumini</i> Druce.
ชื่อวงศ์	MYRTACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ต้น เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ถึงใหญ่ เปลือกหนา ขรุขระ ใบ ใบเดี่ยวรูปไข่ ปลายใบแหลม ค่อนข้างหนา สีเขียวเข้มผิวมัน เส้นใบสีเหลือง ดอก ดอกเล็กเป็นช่อ มีเกสรเป็นพู่ยื่นออกจากกลีบเลี้ยง ก้านดอกสั้น ผล รูปไข่เป็นพวง ขนาด 1-2 ซม. ผลแก่สุกจะมีสีม่วงถึงดำ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใบ แก้บิดมูกเลือด ต้มชะล้างบาดแผล และตำทาแก้โรคผิวหนัง เมล็ด ต้มหรือบด รับประทาน แก้โรคเบาหวาน แก้บิดท้อง ร่วง เปลือกต้น แก้ท้องร่วง แก้น้ำลายเหนียว ต้ม ชะล้างบาดแผล

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -แก้ท้องร่วง ล้างแผล

หวายน้ํง

ชื่อพันธุ์ไม้	หวายน้ํง
ชื่อพื้นเมือง	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Calamus acanthophylus</i> Becc.
ชื่อวงศ์	ARECACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ พืชจำพวกปาล์มขนาดเล็ก ลำต้นและก้านใบมีหนามแหลม สูง 0.5 - 1 เมตร ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับเวียนรอบต้น ใบย่อยรูปดาบ กว้าง 1.5 - 2.5 ซม. ยาว 30 - 45 ซม. ดอก ช่อ ออกที่ซอกใบ ดอกย่อยแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน สีเหลืองนวล ผลสด รูปทรงกลม เปลือกเหนียวลักษณะคล้ายเกล็ด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ยาพื้นบ้านล้านนาใช้ ยอดอ่อน เคี้ยวกินบรรเทาอาการปวดจากพิษแมลงสัตว์กัดต่อย ถ้ารับใช้ทันทีจะได้ผลดีขึ้น ยาพื้นบ้านใช้ ราก ผสมสมุนไพรดำรับที่ 15 ค้มน้ําค้มน้ํงเป็นยาเจริญอาหาร

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน เหง้าเชื่อว่ามีสารต้านมะเร็ง

หัสคุณไทย

ชื่อพันธุ์ไม้ หัสคุณไทย

ชื่อพื้นเมือง สมัดใหญ่,ชะมัด,หัสคุณ,หมอน้อย,กาจับหลัก,มะห่อ,จู้กั่วผู้,สาบฮั้น(เหนือ),หมุย
ข้าง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Micromelum minutum* Seem.

ชื่อวงศ์ RUTACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็กย่อม สูงประมาณ 1-1.5 เมตร ผลดิบมีสีเหลือง ผลสุกมีสีชมพู
เกิดตามป่าดงดิบเขา ป่าโปร่งทั่วไป

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แก้ก้อนคันทามผิวหนัง กระจายเลือดลมให้เดินสะดวก แก้อัมพฤกษ์ แก้อัมพาต

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากรายาพื้นบ้าน รากนำไปต้มเป็นยาแก้ไข้

เอื้องหมายนา

ชื่อพื้นฐไม้

เอื้องหมายนา

ชื่อพื้นเมือง

เอื้องตัน (ยะลา) , เอื้องใหญ่ (ภาคใต้), ชูไลบ้อง, ชลโบ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน) ,
เอื้องเพ็ดม้า (ภาคกลาง เกาะสมุย), เอื้องช้าง (นครศรีธรรมราช), จุยเจียว-ฮวย (จีน) , crape Ginger, Malay
Ginger, Spiral Flag

ชื่อวิทยาศาสตร์

Coutus speciosus Smith

ชื่อวงศ์

CROSTACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ล้มลุกสูง 1-3 เมตร ขนาดผ่านศูนย์กลาง 1-3 ซม. ที่อยู่ในป่าดงดิบมักอวบและ
ตั้งตรง มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นสีแดง ปลายกิ่งมักโค้งเวียน ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปวงรีแกมขอบขนานหรือ
รูปใบหอก กว้าง 5-8 ซม. ยาว 15-40 ซม. ด้านล่างมีขนนุ่มทั่วไป ดอก เป็นดอกช่อออกที่ปลายกิ่งสีขาว กลีบ
แผ่กว้างหรือเกือบกลม ตรงกลางดอกมีแฉกสีเหลืองหรือสีชมพูดอกทยอยบานทีละดอก ใบประดับรูปไข่ สี
เขียวออกแดงหรือแสดแดง เกสรผู้มี 3 อัน สมบูรณ์ 2 อัน เป็นหมัน 1 อัน ผล แห้งแตกได้ รูปขอบขนานแกม
สามเหลี่ยม เมื่อสุกสีแดง เมล็ดสีดำ พบตั้งแต่อินเดียตะวันออก จนถึงคาบสมุทรมอินโดจีนพบตามชายน้ำและ
ป่าดิบชื้นทั่วไป ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร เหง้า ใช้แห้งประมาณ 3-6 กรัม ใช้ต้มน้ำกิน หรือตำกับเนื้อสัตว์กิน ใช้
สำหรับภายนอก ต้มเอาแต่น้ำชะล้างหรือตำพอก เหง้าจะมีรสขม และเย็นจัด แต่มีพิษ ใช้เป็นยาขับปัสสาวะ
รักษาอาการบวม น้ำ สตรีตกขาวและ โรคติดเชื้อในทางเดินปัสสาวะ แผลอักเสบบวมมีหนอง นำพาราซี และ
ทำให้แห้ง ใช้เหง้า ตำพอกบริเวณสะดือรักษาโรคท้องมาน ในเหง้ามีสาร diosgenin ซึ่งมีฤทธิ์คล้ายฮอร์โมน
เพศหญิงและเป็นสารตั้งต้นในการสังเคราะห์ยาสเตียรอยด์บางชนิด

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน -ขับปัสสาวะ

แซดกวาง

ชื่อพันธุ์ไม้ แซดกวาง

ชื่อพื้นเมือง แซดกวาง, ถีนกวาง, ตับเต่าตัน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Diospyros ehretioides* Wall. ex G. Don

ชื่อวงศ์ EBENACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ต้นสูง 5 - 20 เมตร ใบเดี่ยวเรียงสลับรูปไข่ กว้าง 10 - 15 เซนติเมตร ปลายใบมน โคนใบตัด ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาว 0.1 - 1 เซนติเมตร

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร แก้โรคเบาหวาน

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน แก้เบาหวาน

โหยย่า

ชื่อพันธุ์ไม้

โหยย่า

ชื่อพื้นเมือง

ต่าง นมตำเลีย

ชื่อวิทยาศาสตร์

Hoya kerrii Craib (Sweetheart Hoya)

ชื่อวงศ์

ASCLEPIADACEAE

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเป็นคู่ตรงข้าม ขกเว้น *Hoya imbricata* ที่มีใบแบบซ้อนเหลื่อมกัน (imbricate) รูปร่างและขนาดของใบแตกต่างกันในแต่ละชนิด เช่น รูปกลม รูปรี รูปหัวใจ บางชนิดมีผิวใบหยาบเหมือนแผ่นหนัง หรือมีขนคล้ายกำมะหยี่ปกคลุม ดอกออกเป็นช่อแบบซี่ร่ม เกิดที่ข้อใบ และมักห้อยลง ก้านช่อดอกมีอายุหลายปีและเกิดดอกซ้ำได้หลายครั้ง ดอก เป็นดอกสมบูรณ์เพศ มีกลีบเลี้ยงและกรีบดอกอย่างละ 5 อัน ลักษณะเด่นของดอกคือมีกลีบดอกเป็นมันคล้ายทำด้วยขี้ผึ้ง สีสันสดใส จึงมีชื่อเรียกว่า Wax Plant หรือบางชนิดกลีบดอกมีขนฟูคล้ายกำมะหยี่ปกคลุม นอกจากนี้ ยังมีส่วนที่คล้ายมงกุฎ 5 แฉก (corona) ครอบอยู่ตรงกลางเหนือกลีบดอกเกสรเพศผู้ 5 อัน มีลักษณะคล้ายก้อนขี้ผึ้ง (pollinium) อยู่ระหว่างแฉกของมงกุฎ ส่วนเกสรเพศเมีย 1 อัน อยู่กึ่งกลางมงกุฎ ดอกมักจะมียกลิ่นหอม โดยเฉพาะเวลากลางคืน ออกดอกในช่วงปลายฤดูฝนต้นฤดูหนาว ส่วนชนิดที่มีถิ่นกำเนิดในเขตหนาวจะออกดอกในฤดูหนาว ผล เป็นฝักรูปรางยาว เมื่อแก่จะแห้งและแตกออกเพียงด้านเดียว ภายในมีเมล็ดเล็ก ๆ จำนวนมาก เมล็ด มีขนพิเศษ (coma) ช่วยในการกระจายพันธุ์ไปตามลม

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากเอกสาร ใช้ ต้นและใบ คั้นน้ำดื่ม แก้เบาหวาน น้ำยางขาว ใช้ทาแผลสด เช่น แผลมีบาด ช่วยสมานแผล ใบสด ตำผสมปูนที่กินกับหมาก ทารักษาแผลเน่าเปื่อยของกระบือ

ประโยชน์ทางสมุนไพรจากตำรายาพื้นบ้าน ใช้ ใบ ภายนอก รักษาบาดแผล บวม รูมาตอยด์ ข้ออักเสบ ช่วยสมานแผลและห้ามเลือด และใช้ภายใน รักษาสมองอักเสบ โรคปอดบวม และอัมพาตอักเสบ ใช้ใบสด อังไฟให้ร้อน นาบแก้อาการบวมตามข้อ

2.การรวบรวมตำรายาสมุนไพร ได้รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และบันทึกข้อมูลขอหมอชาแผนโบราณ 2 ท่าน คือ นายบุญมาก แสงชมพูและอนันต์ ฝ่ายหินร้อง รายละเอียดมีดังนี้

ตำรายาสมุนไพรของนายบุญมาก แสงชมพู

1. ยากำลังเสือโคร่ง

เปลือกท่อน เปลือกช่อ เปลือกมะตอก เปลือกคูน เปลือกกุง เจตตะมูลเพลิง สะค้าน มะตูม

เอามาเท่าๆกันบดให้ละเอียดละลายน้ำกิน

2. ยายอดบำรุงขนานเอก

พริกไทย หน้า 1 บาท

ดอกจันทร์ หน้า 1 บาท

ลูกจันทร์ หน้า 1 บาท

คิปลี หน้า 1 บาท

ขิงแห้ง หน้า 1 บาท

คำฝอย หน้า 1 บาท

ชะเอมเทศ หน้า 1 บาท

เจตมูลเพลิง หน้า 1 บาท

การบูร หน้า 1 บาท

มินท่อน หน้า 1 บาท

พิมเสน หน้า 1 บาท

กล้วยไม้ หน้า 1 บาท

คินประสิว หน้า 1 บาท

กานพลู หน้า 1 บาท

ป๊วยก๊ก หน้า 1 บาท

กระเทียม หน้า 1 บาท

ขันทศกร(คีน้าตาล)หน้า 1 บาท

วิธีทำ รวมยาทั้งหมดคบบคให้ละเอียด

วิธีใช้ ถ้าดื่มสุราได้ใช้ดองสุรา 1 ซ้อนคาวพูนค่อน้า 1 ขวดใหญ่ หรือ 1 กาน้าร้อน

3. ยาแก้เมื่อยสารพัดโรค

เป็นยากำลังซ้างสาร

ปลาช่อน 1 ตัว

หัวตะไคร้ หน้า 2 บาท

พริกไทย หน้า 2 บาท

คิปตี หน้า 2 สลิ่ง

กระวาน หน้า 2 สลิ่ง

รากมะแว้งเครือ หน้า 2 สลิ่ง

ดอกจันท์ หน้า 2 สลิ่ง

วิธีทำ นำหัวตะไคร้ พริกไทย คิปตี กระวาน รากมะแว้งเครือ ดอกจันท์ ช้คใส่ปากปลาช่อนย่างไฟ แล้วนำมาคให้ละเอียดละลายน้ำผึ้งทำเป็นยาถูกลมอนท่าเม็ดพุทรา

วิธีใช้ กินเช้า-เย็น

4. กลั่นแก้ธาตุพิการ

พริกไทย	หนัก	10 บาท
ดีปลี	หนัก	10 บาท
กระชาย	หนัก	10 บาท
ขิง	หนัก	10 บาท
ข่าป่า	หนัก	80 บาท
ข่าโคม	หนัก	80 บาท
หัวตะไคร้	หนัก	80 บาท
แมงลัก	หนัก	80 บาท
ลูกคัสเค้า	หนัก	80 บาท
กระทือ	หนัก	80 บาท
มะตูมอ่อน	หนัก	80 บาท
ลูกสมอไทย	หนัก	80 บาท
สมอदीง	หนัก	80 บาท
แห้วหมู	หนัก	80 บาท
หญ้าไค้งู(พันงู)	หนัก	80 บาท
รากชุมเห็ด	หนัก	80 บาท
เปลือกจำปา	หนัก	80 บาท
บอระเพ็ด	หนัก	80 บาท

เปลือกตะเคียน	หนัก 80 บาท
เปลือกมะรุม	หนัก 80 บาท
เปลือกทิงถ่อน	หนัก 80 บาท
โกฐข้าวเม่า	หนัก 80 บาท
โกฐสอ	หนัก 80 บาท
โกฐหัวบัว	หนัก 80 บาท
โกฐจุฬารำพา	หนัก 80 บาท
โกฐน้ำเค็ม	หนัก 80 บาท
เจตตะมูลเพลิง	หนัก 8 บาท
ไพล	หนัก 80 บาท
ชะเอมเทศ	หนัก 8 บาท
ชะพลู	หนัก 80 บาท

วิธีทำ ได้ครบหมดให้นำมาบดให้ละเอียด ผสมน้ำ คั้นเอาจนจืด กรองให้ต้อีกครั้ง จึงค้้มกั้่นๆ แล้วเอาใส่ขวดไว้ แล้วเอาเครื่องยาใส่อีก การบรูใส่ขวดละหยิบ กานพลูขวดละดอก ดองทิ้งไว้ 3-4 วัน ก็นำมาใช้ได้นานเท่าใดก็ได้

วิธีใช้ ก่อนใช้ผสมน้ำพอควร บดเทียนคำ แดง - ข้าวสาร - ข้าวเปลือก - ต้กแตน อย่างละ 5 บาท อบเชย 5 บาท

5. ยาอายุวัฒนะ

ใช้เมื่ออายุครบ 40 ปี ขึ้นไป เมื่อกำลังตก

ได้ไม่รู้ลืม โคลกลาน กำลั้งวัวเถลิง แห้วหมู มะตูมนิม เถาวัลย์เปรียงเถาคันแดง คั้นเหงือกปลาหมอ
กลุ่มบก ทิงถ່อน ตะโกนา ม้าทะเลยาโรง กระชายป่า กระเพลาป่า ได้อย่างละเท่าๆ กันบดให้ละเอียดผสม
น้ำผึ้ง ทำเป็นยาลูกกลอนเท่าเม็ดพุทรา กินก่อนนอนคืนละเม็ด

6. ยามงแดงพม่า

จันทร์แดง จันทร์ขาว จันทร์แดง จันทร์ขาว ดอกมะตูม สารภีป่า อบเชย โกฐหัววัว ดอกจันทร์
ลูกจันทร์ กานพลู ลูกสัก ดอกบุญนาค โกฐหัวเมา โกฐกระดุก เกลือสินเธาว์ การบูร ว่านเปราะ เทียน
ขาว น้ำตาลกรวด

วิธีทำ ยาทั้งหมด หนัก อย่างละ 1 บาท บดผสมกันให้ละเอียด ถ้าต้องการหวานเพิ่มน้ำตาล 1 บาท 50
สตางค์

สรรพคุณ ใช้แก้ลมทุกจำพวกดีมาก

7. ยากำลั้ง

ให้เอาใบผีเสื้อ ว่านน้ำ ใบมะตูม บอระเพ็ด ใบสะเดา ขมิ้นชัน ยา 6 สิ่งนี้ เอาเท่าๆกันบดให้ละเอียดผสมให้
เข้ากัน พอปั้นได้ปั้นเป็นลูกกลอน รับประทานเช้า – เย็น พอสมควรเป็นยาบำรุงกำลัง เจริญอาหาร

8. ยาอายุวัฒนะ

หัวหญ้าแห้วหมู	หนัก	20 บาท
ใบผีเสื้อ	หนัก	20 บาท
เจตตะมุลงแดง	หนัก	20 บาท
พริกไทยร้อน	หนัก	20 บาท

ชิง	หนัก 20 บาท
ผลยอใหญ่	หนัก 20 บาท
มะกรูด	หนัก 20 บาท
ดีปลี	หนัก 20 บาท
กระชาย	หนัก 20 บาท
กระเทียม	หนัก 20 บาท
ลูกเม็ดยะพุด	หนัก 20 บาท
สะค้าน	หนัก 20 บาท

วิธีทำ บดให้ละเอียดผสมน้ำผึ้งหมักไว้หนึ่งคืน ปั้นเป็นลูกกลอนเท่าเม็ดพุทรา

วิธีใช้ คนที่อายุต่ำกว่า 50 ปีห้ามกิน ถ้าจะกินใช้น้ำมะพร้าวอ่อนเจาะให้ถึงน้ำแล้วเอายาใส่ลงไป 2-3 เม็ด แล้วนํามะพร้าวไปเผาไฟพอสุกเอาออกมารินน้ำมะพร้าวกินจนหมด

9. ยาต้มแก้เลือดคอกออก

ให้เอาแก่นค้อนาม แก่นค้อแลน แก่นไข่ม้วน้อย แก่นไข่ม้วน้าใหญ่ แก่นหมากบง ต้มรับประทานจะหายทันที

10. เจริญอาหาร

ให้เอาลูกยอสุก 9 ผล พริกไทยร้อน หนัก 1 บาท แป้งข้าวหมาก 3 ลูก น้ำตาลทรายขาว 4 คำลึง

วิธีทำ เคล้ากันให้เข้ากันแล้วเอาใส่ให้เต็มโถฝังไว้ในข้าวเปลือก 3 คืน

วิธีใช้ กินให้หมดทั้งเนื้อทั้งน้ำ

11. เมาเหลืองขัดเบาปวดเจ็บ

ชะพลู ทั้ง 5 เมาไฟพอให้เหลืองและเอาฝ่าหอยแครง 5 ฝ่า เมาไฟต้มรับประทาน

หญิงคลอดบุตรเลือดขึ้นอายานี้ให้กิน

ผสมคนมาคั่วให้ไหมบดเข้ากับยางมะละกอหรือสุราให้กิน คายแล้วให้กินคืนได้

อีกขนาน ให้เจดตะมุลเพลิงยาวแค่นี้่มือของผู้ป่วยฝนต้มน้ำเหล้ากรอกปาก

12. ยามให้ฟันแน่น

เปลือกพิศุล เปลือกสะเดา เปลือกมะขามป้อม เกลือ การบูร เท่ากัน ต้มอม

13. ยาต้มแก้วามหย่อน

โคกกระสุน(หนามหมากจับใหญ่) 1 กำมือ

มะกรูด 1 ลูก

ฝาง 3 ชัน

ขมิ้นอ้อย 5 แว่น

วิธีทำ ต้มกับน้ำปูนใส

14. แก้เริ่มหรือไฟลามทุ่ง

เอาเตาไมยราบ ทั้งเตาทั้งใบ รากไม้เอา กำมะถันแดงพอควร โขลกคั้นแทรกสุรานิคหน่อย เอาน้ำทาบบริเวณที่เป็นจะหาย

15. จำพวกยาระบายและยาถ่ายพยาธิต่างๆ

- 15.1. ชุมเห็ดเทศ รสเบื่อเย็นเล็กน้อย ใช้ถ่ายพยาธิในท้องและถ่ายเสมหะ
- 15.2. ดอกแถบ รสเย็น เบื่อเล็กน้อยถ่ายพิษถอนทราง ถ่ายโทษเสมหะ ถ่ายขี้ผาง ตักรากคาลขโมย
- 15.3. ขี้กา ทั้ง 2 รสขมเล็กน้อย บำรุงน้ำดี ขับพิษโลหิต ล้างเสมหะร้ายให้ตก
- 15.4. ผลขี้กาทั้ง 2 รสขมจัด ถ่ายแรงกว่าเถาขี้กา บำรุงน้ำดี ล้างเสมหะ แก้ขับปอดพิการ ขับพิษเสมหะและโลหิต
- 15.5. น้ำมะกรูด(กระสาย) ขับเสมหะ กัดฟอกโลหิต
- 15.6. น้ำมะนาว(กระสาย) ล้างละอองเสมหะ และฟอกโลหิต
- 15.7. น้ำมันจั่ว น้ำส้มซ่า(กระสาย) แก้ลม แก้เสมหะ โลหิต
- 15.8. มะขามเปียก(กระสาย) ฟอกเสลดร้ายให้ตก
- 15.9. เกลือสมุทร(กระสาย) ล้างเสมหะ โลหิต
- 15.10. ดีเกลือไทย(กระสาย) ถ่ายเสมหะ ทำให้เส้นอ่อน
- 15.11. เกลือสินเธาว์ ล้างเมือกภายใน ขับพยาธิในท้อง
- 15.12. ส้มกุ่มทั้ง 2 รสเปรี้ยวเล็กน้อย ถ่ายเส้น แก้ข้ำใน
- 15.13. เถาวัลย์เปรียง รสเค็ม เย็นเล็กน้อย ถ่ายเส้นกระสาย แก้เส้นเอ็นขอด
- 15.14. ใบมะขามแฉก รสเปรี้ยว ถ่ายพิษเสมหะ
- 15.15. ใบมะกา ถ่านเสมหะและพิษโลหิต ชักลมเบื้องสูงให้ลงต่ำ
- 15.16. รากมะดัน รสเปรี้ยวเล็กน้อย ล้างเสมหะ
- 15.17. สมอทะเล ถ่ายลมเป็นพิษ
- 15.18. ขี้เหล็กทั้ง 5 (แก่น ราก ใบ เปลือก ฝัก) รสขม เค็ม ถ่ายพิษ กระสายถ่ายพิษไข้ และพิษเสมหะ

- 15.19.แก่นขี้เหล็ก รสเฟื่อนหวานเล็กน้อย ถ่ายพิษทั้งปวง
- 15.20.กะลำพัก ตาคุ่ม รสเฟื่อนขมเล็กน้อย ขับเสมหะ ถ่ายหนอง ขับลม
- 15.21.แก่นลันทม ถ่ายเสมหะและโลหิต ถ่ายพิษทั้งปวง
- 15.22.สลัดได รสเบื่อเมา ขมเล็กน้อย ถ่ายเสมหะ โลหิต ฝืนท้อง ถ่ายพิษต่างๆ
- 15.23.รากปลาไหลเผือก รสขมจัดเบื่อเมาเล็กน้อย ถ่ายฝืนท้อง ถ่ายพิษต่างๆ
- 15.24.รากมะค่าไก่ รสเบื่อขมเล็กน้อย แก้กระสาย แก้เส้นเอ็นให้อ่อน
- 15.25.รากทองแดง รสจัดขมเล็กน้อย เปลือกใช้ถ่าน เนื้อในบำรุงน้ำดี
- 15.26.หางไหลทั้ง2 รสเย็น ร้อนเล็กน้อย ถ่ายเส้นเอ็น ลมฝ่ายถ่ายเสมหะ โลหิต
- 15.27.ว่านหางช้าง รสเฟื่อน ถ่ายอุจกคุณ
- 15.28.รากสลอด รสร้อน ถ่ายเสมหะ โลหิตและลม
- 15.29.หัสคุณทั้ง 2 รสร้อน ถ่ายพยาธิในท้อง เผาเลือดลม ขับเสมหะ โลหิตร้าย
- 15.30.พาดไจนและอีสุ่ม รสร้อนเล็กน้อย ถ่ายเสมหะ โลหิต
- 15.31.ใบมะขาม สัมป่อย(กระสาย) รสเปรี้ยว ล้างเสมหะ
- 15.32.ผลสลอด หัสคุณ รสมันร้อน ถ่ายลม ถ่ายเสมหะ โลหิต
- 15.33.ฝักราชพฤกษ์ รสหวาน เย็นเล็กน้อย เชือกกับเม็ดทำให้อาเจียน เนื้อทำให้ลงสะดวก
- 15.34.ผาดำ รสเบื่อเหม็น ขมเล็กน้อย ถ่านลมเบื้องสูงให้ลงต่ำ กินฟอกเสมหะ โลหิต
- 15.35.รงทอง รสเย็น เบื่อ ถ่ายแรงนักใช้ถ่ายลม ถ่ายน้ำเหลือง ถ่ายเสมหะ โลหิต
- 15.36.แก่นราชพฤกษ์ รสเฟื่อนหวานเล็กน้อย ใช้ถ่ายพิษทั้งปวง แก้ลูกกระพวม ม้ามย่อย

16.ยาแก้เลือดเน่าร้ายทั้งปวง

เปลือกมูกมัน กรุงเขมา รากสลอด หัสคุณาศ ผลคัคเค้า สะพลู ว่านหางช้าง เจตตะมูลเพลิง

17.ยาหม้อขับเลือดเน่าร้ายในการคลอดบุตร

เกลือสินเธาว์ กระเทียม พริกไทย สารส้ม จิง ไพล ฯลฯ

18.ยาหม้อถ่ายน้ำคาวปลา

รากปลาไหลเผือก เถาวัลย์เปรียง แก่นขี้เหล็ก ไพล รากทองแดง หัสคุณเทศ สมอส้มกุ้ง ใบมะขาม ใบส้มป่อย
ใบเสี้ยวส้ม ใบมะกอก มะขามเปียก

19.ยาแดงถ่ายน้ำเหลือง

จันทร์ทั้ง 2 ฝาง แถแร แก่นขี้เหล็ก พญามือเหล็ก รากปลาไหลเผือก หัสคุณ ว่านหางช้าง รากสลอด รากทอง
แดง เทพทาโร รากมะแว้ง

20.ยาแดงส้มแก้โรคริดสีดวง กษัย ไอ ผีในท้อง

ผลคัคเค้า เถาคันแดง เถาวัลย์เปรียง แก่นขี้เหล็ก พญามือเหล็ก ส้มกุ้งน้อย ส้มกุ้งใหญ่ มะแว้งต้นมะแว้งเครือ
เปล้าน้อย เปล้าใหญ่

21.ยาแดงเหล้าทำให้มดลูกแห้ง

ชิง คีปรีลี สะค้าน เจตตะมุลเพลิง ลูกจันท์ ดอกจันท์ กระจวาน กานพลู กระจเทียม พริกไทย ให้มาก กำจัด
กำจาย แก่นซี่เหล็ก หางไหลแดง หัสคุณกาศ เทียนคำ

22.ยาแก้เลือดแห้ง

ผิวมะกรูด 6 บาท คีปรีลี 1 บาท พริกไทย 6 สลึง สรรพยานี้บูปพอแตก ห่อผ้าขาวคองสุราพอท่วมยา ผึ่งไว้ใน
ยั้งข้าว 3 คืน แล้วเอาอากาศยามาทำผง คลุกน้ำผึ้ง รับประทานทุกวันจนหมดอากาศยา

23.ยาขับโลหิตจุก

อ้อยช้าง เปี้ยผา หอยขม หอยเผา สมอร่องแร้ง เทียนคำ สารส้ม ผลพิกข้าว รากอ้อยช้าง ละลายด้วยน้ำมะนาว
ปั้นเป็นลูกกลอน

24.ยาหม้อทอง เนื้องาม

โกฏสอ โกฏกระดุก โกฏเชียง โกฏหัวบัว เทียนคำ เทียนขาว เทียนแดง เทียนยาวพานี เทียนตาตั้งแคน ลูก
จันท์ ดอกจันท์ กระจวาน กานพลู แก่นสน สัก สักขี จันท์ทั้ง 2 มอดทั้ง 2 แถแระ ชะลูด อบเชย เกษรบัว
หลวง ดอกสายวี ดอกพิกุล ดอกบุญนาค กฤษณา กะลำพัก ขอนดอก เบญกุล เลือดแรด น้ำตาลกรวด น้ำตาล
ทราย น้ำตาลหม้อ หนักอย่างละ 1 บาท ไบละหุ่งกลาง 2 บาท ดันนมราชสีห์ 2 บาท คำฝอย อ้อยแดงขนาด
กลางทั้งต้นทั้งใบ

สรรพคุณยาทั้ง 44 สิ่งนี้ทำเป็นยาหม้อ คัม 3 เอา 1 รับประทานเช้า-เย็น เป็นยาบำรุง โลหิตจุกให้
งาม ให้มีกำลัง ให้มีบุตร แก้มอมแห้ง หิวหอบ หาแรงมิได้ก็หาย

25.อำพุกยาใช้คุมและสมาน

25.1.ต้นกะเมง(กระสาย) รสเอียน ห้ามเลือด

- 25.2.เทียนทั้ง5(กระสาย) รสฝาดเล็กน้อย ไบคลุมต้นทับราก กล่อมเสมหะให้เป็นปรกติ
- 25.3.ปูนใส(กระสาย) รสฝาดเพื่อนเผ็ด กล่อมเสมหะ โลหิต สมานแผล ห้ามเมื่อยอดทั้งรัดทั้งคุม
- 25.4.แก่นมะขาม รสฝาดเพื่อน กล่อมเสมหะ โลหิต
- 25.5.เปลือกสำโรง รสฝาดเล็กน้อย กล่อมเสมหะและอาจรม
- 25.6.เปลือกโปรง รสฝาดจัด เพื่อนเล็กน้อย คมอาจรม สมานเสมหะ โลหิต
- 25.7.เปลือกอ้อยช้าง รสฝาดเย็น ขับพิษต่างๆ สมานเสมหะ
- 25.8.เปลือกเสี้ยวส้ม รสเปรี้ยวฝาด แก้ไอ ฟอกโลหิต
- 25.9.รากตะขบ รสฝาดเล็กน้อย กล่อมเสมหะอาจรม
- 25.10.ใบจาก รสฝาด แก้ลมจรต่างๆ
- 25.11.เปลือกกดินแดง คุม แก้ลงแดง
- 25.12.เปลือกฝิ่นต้น รสขมเล็กน้อย แก้ลงแดง คุม
- 25.13.ฝักหนอก รสเพื่อนขมเล็กน้อย แก้ลง เมื่อยขัด เป็นยาอายุวัฒนะ
- 25.14.ลูกเมบกานี(ก่อนยงมีไข่ผล) รสฝาดเมา แก้ลง แก้ปวดเมื่อย ปวดมดลูกสมานแผล
- 25.15.ใบตำลึง และใบฝักเข้า รสเย็น ถอนพิษและดับพิษทุกอย่าง
- 25.16.สีเสียดทั้ง2 รสฝาด คุม สมานจัด
- 25.17.ลูกกลายและลูกบิด แก้ลง แก้ปวดเบ่ง
- 25.18.กะลาพร้าวและกัลลยาฟองชา สระสานเนื้อ สมานอ่อนๆ
- 25.19.ขมิ้นอ้อย(กระสาย) รสฝาดเพื่อน แก้ไข้ ครั่นเนื้อ รักษาถ้าได้
- 25.20.ขมิ้นชัน(กระสาย) รสร้อน รักษาผิวหนัง คุมห้ามกลิ่นเหม็น
- 25.21.ฝรั่งทั้ง5 รสฝาดเผ็ด ใช้ภายนอกดูกลิ่นเหม็น ดูค้ำน้ำเหลืองน้ำหนอง ถอนพิษบาทแผล

- 25.22.เปลือกขี้ไต้และหางกลาย รสฝาดกล่อมอาจรม ห้ามฟอกคุดมจัด
- 25.23.เปลือกมะเดื่อชุมพร(กระสาย) รสฝาดเผ็ด แก้ลม แก้ไข้ กล่อมเสมหะและโลหิต
- 25.24.เปลือกแค(กระสาย) รสฝาดเย็น คุดม แก้ลม
- 25.25.เปลือกเพกา รสฝาดเย็น ขมเล็กน้อย สมานแผล ทำน้ำเหลืองให้ปรกติ คับพิษโลหิต
- 25.26.เปลือกมังคุด(กระสาย) รสฝาด คุดม แก้ลม
- 25.27.มะเดื่อขิง รสฝาดกล่อมอาจรม แก้ลม แก้ประคง
- 25.28.ผลขี้ด แก้ลม กล่อมอาจรม

26.จำพวกราชยาเย็นกล่อมคับพิษไข้แก้ไข้

- 26.1.เม็ดมะกอก(กระสาย) รสเย็นหวานเล็กน้อย แก้พิษกาฬ แก้สะอึก แก้กระหายน้ำ
- 26.2.ขี้วัว รสเย็น คับพิษไข้
- 26.3.น้ำคร่ำ(กระสาย) รสเย็นคับพิษไข้ และพิษกาฬ
- 26.4.น้ำมุต(กระสาย) แก้ไข้ใน แก้ปวดเมื่อยระบม
- 26.5.น้ำค้าง น้ำฝน(กระสาย) รสเย็นคับพิษร้อนทั้งปวง
- 26.6.น้ำขาวข้าว(กระสาย) รสเย็น ถอนพิษสำแดง
- 26.7.หญ้าตีนกา รสเย็น แก้กาฬ
- 26.8.ตาไฟป่าและไฟสีสุก แก้ฝีและกาฬเลือด
- 26.9.หัวร้อยรู แก้พิษในกระดุก เช่นพิษประคง
- 26.10.หังยั้ง รสหวานเย็นเล็กน้อย คับพิษในกระดุกและเส้นเอ็น

- 26.11.เปลือกข่อย รสเบื่อเมาเล็กน้อย แก้พิษผิวหนัง เช่นหุงน้ำมันทาลิสตีดวง คับพิษทั้งปวง
- 26.12.เปลือกมะกอก รสเย็นฝาดเปรี้ยวเล็กน้อย คับพิษกาฬ แก้ชุกน้ำ
- 26.13.พรมมิ รสเย็น ขมเล็กน้อย คับพิษฝี เช่นฝัดชายเป็นคัน
- 26.14.ว่านมหากาฬ รสเผ็ดคับพิษทั้งปวง
- 26.15.หวายตระคำ(กระสาย) รสจืด ตัดกาฬ แก้ไข้เบื่อกาฬ พิษกาฬอื่นที่ทำให้ลิ้นกระด้าง คาง
แข็ง หลังแข็ง
- 26.16.ลำโพง รสเมา หวานเล็กน้อย แก้พิษกาฬทั้งปวง
- 26.17.ศรีษะกา(สุม) แก้กาฬตัด คับพิษทั้งปวง
- 26.18.รากมะเฟือง(กระสาย)รสเย็น ถอนพิษไข้ และพิษสำแดง
- 26.19.กระดูกงูเหลือม(กระสาย) ประทับกาฬ แก้เมื่อย ทั้งกินทั้งทา
- 26.20.เถาชิงช้าชาลี รสขมเล็กน้อย บำรุงน้ำดี คับพิษทั้งปวง
- 26.21.รากมะไฟ แก้ฝีภายใน แก้ไข้ประดง
- 26.22.รากมะคูก แก้ฝีภายใน บำรุงกระดูกและคับพิษในกระดูก
- 26.23.รากระงับ รสเย็น แก้ร้อน แก้ไข้พิษทุกอย่าง
- 26.24.ผักบุงล้อม รสขม แก้พิษทั้งปวง
- 26.25.ผักกระเจด รสมันเล็กน้อย ถอนยาเบื่อ ถอยพิษต่างๆ
- 26.26.ผักบุงขัน ถอนพิษลมเพ ลมพัด
- 26.27.ครอบจักรวาลทั้ง2 รสจืด เย็นเล็กน้อย แก้ฝี แก้กาฬ คับพิษทั้งปวง
- 26.28.แก่นสะเดา รสขม แก้ตัดไข้ บำรุงน้ำดี
- 26.29.รากพุมเรียงทั้ง2 รสเบื่อจืด ขมเล็กน้อย แก้ไข้เหนือ แก้ไข้สันนิบาต ไม่ผูก ไม่ถ่าย

- 26.30. รากย่านาง รสจืด เย็นเล็กน้อย แก้ไข้ทั้งปวง ถอนพิษสำแดง ไม่ผูก ไม่ถ่าย
- 26.31. รากท้ายายหม่อม รสขมจืด แก้ไข้เหนื่อ ไข้พิษ ตัดไข้
- 26.32. รากชิงชี รสขม แก้ไข้เพื่อดี และโลหิต มักใช้สกัดถอนคันไข้ ใช้พอกตา รักษาดวงตา
- 26.33. รากคนทา รสขมฝืด แก้ไข้เพื่อเส้น ไข้เหนื่อ ไข้พิษ
- 26.34. รากขี้ดมอญ รสเย็นเหม็นเลือด ขมเล็กน้อย แก้พิษทั้งปวง กระทุ้งพิษ แก้นอนสะดุ้ง สะทก สะท้านเพราะโทษดี
- 26.35. รากมะนาว(กระสาย) รสปร่าชา ฝืนเล็กน้อย แก้พิษฝี พิษไข้ แก้สติเฟลอ รักษาหน้าดี
- 26.36. รากมะตูม รสปร่าชา ฝืนเล็กน้อย แก้พิษฝี พิษไข้ แก้สติเฟลอ แก้หลงลืม
- 26.37. รากมะกรูด มะงั่ว และส้มต่างๆ กระทุ้งพิษ แก้ฝีภายใน แก้เสมหะเป็นโทษ
- 26.38. รากมะอึก รสเย็นเปรี้ยวเล็กน้อย แก้ดีฝ่อ กระตุก(คือนอนสะดุ้งสะท้านเพราะโทษดีทำ) แก้ไข้สันนิบาต แก้น้ำลายเหนียว
- 26.39. รากมะแว้งทั้ง2 รสฝืนเปรี้ยว เย็นเล็กน้อย แก้เสมหะน้ำลายให้น้อยลง แก้ไข้สันนิบาต แก้น้ำลายเหนียว
- 26.40. รากมะเขือขึ้น รสฝืนเปรี้ยวเล็กน้อย แก้เสมหะ น้ำลายให้น้อยลง แก้ไข้สันนิบาต แก้น้ำลายเหนียว
- 26.41. รากมะปริงมะปราง(กระสาย) รสจืด ถอนพิษ ถอนสำแดง
- 26.42. รากทุงดง รสเปรี้ยวจัด เย็นเล็กน้อย แก้พิษตาชาง คับพิษทั้งปวง
- 26.43. รากช่องแมว รสเย็นขมเล็กน้อย แก้อ่อน คับพิษและถอนพิษทั้งปวง
- 26.44. รากคัตเค้า รสเย็น ฝาดเล็กน้อย ขับโลหิต แก้ไข้เพื่อโลหิต
- 26.45. รากหนามหัน รสฝาด กล่อมโลหิต แก้ไข้พาดู(ไข้ก่อนมีประจำเดือน)
- 26.46. รากดัดเต่า ทั้ง2 รสฝาดเย็นเล็กน้อย แก้พิษทั้งปวง แก้ฝีในหนอง

- 26.47.รากมะหวด รสเอียน เบื่อ แก้ไขเพื่อฝึภายใน แก้พิษร้อน
- 26.48.รากเขยตาย(กระสาย) เปลือกร้อน เนื้อในเย็น ชักขึ้นปรั่า กระทุ้งพิษ แก้ฝึภายในภายนอก แก้พิษนาคราช ขับน้ำนม
- 26.49.รากพิลังกะตา รสเปรี้ยวเล็กน้อย แก้พิษนาคราช
- 26.50.รากกระทงหมาบ้า รสเบื่อ กระทุ้งพิษ กินเป็นยาแก้ฝึภายใน ขับทางปัสสาวะ(ให้เบาคล่อง)
- 26.51.รากไทรย้อย บำรุงน้ำนม แก้กาฬเลือด
- 26.52.รากเสนียด บำรุงน้ำนม แก้กาฬเลือด
- 26.53.รากมะเดื่อหอม รสหอมข้น แก้พิษงู แก้พิษไข้ พิษฝี ทำดับ ปอด หัวใจให้เป็นปกติ
- 26.54.รากนมสวรรค์ แก้ฝึภายใน
- 26.55.รากกล้วยดิบ รสเย็น แก้อายากน้ำ แก้อ่อนใน
- 26.56.รากมะลิวัลย์ รสเย็นจัด ถอนยาและถอนพิษทั้งปวง
- 26.57.รางจืด รางเย็น รสเย็น ถอนพิษ ถอนยาเบื่อเมา
- 26.58.รากนางแย้ม แก้พิษฝึภายใน
- 26.59.รากมะขามป้อม รสขื่นเมาเปรี้ยวเล็กน้อย แก้พิษไข้และพิษโลหิต
- 26.60.พญามือเหล็ก รสเมา ขมเล็กน้อย แก้ไขเพื่อดี แก้โลหิต รู้ดี ไข้ดับพิษกระสายโลหิต
- 26.61.หัวหวายขม รสขมเย็น แก้ไขเพื่อดี เพื่อโลหิต แก้อ่อน
- 26.62.หัวคล้า รสเย็น เบื่อเล็กน้อย แก้ไขเหนือ ไข้พิษ
- 26.63.โคกกระออม รสขมเล็กน้อย ดับพิษทั้งปวง บำรุงน้ำดี
- 26.64.เลียงฟ้านางแอน รสฝาดเย็น หวานเล็กน้อย แก้ไขรูกล่อมเสมหะและโลหิต
- 26.65.ทองหลางหนาม รสเย็นชืด ถอนพิษทั้งปวง

แดง

- 26.66.ทองหลางใบมน รสเย็นเค็มน เอียนเล็กน้อย แก้เสมหะและลมเป็นพิษ ทำยาหยอดตา คับพิษยา
- 26.67.รากตำลึง รสเย็นแก้ดวงตาขึ้นฝ้า คับพิษทั้งปวง
- 26.68.รากผักข้าว รสเย็นเบื่อเล็กน้อย ถอยพิษทั้งปวง
- 26.69.รากบัวหลวง(กระสาย) รสเย็นชืด แก้วร้อน แก้วยากน้ำ บำรุงกำลัง
- 26.70.หญ้าแพรก หญ้าปากควาย รสจืดเย็น แก้วร้อน แก้คับพิษกาฬ แก้พิษทั้งปวง
- 26.71.ใบเงินใบทอง รสเย็นเป็นเลือด คับพิษไข้ แก้วร้อนล้อมคับ คับพิษ
- 26.72.ใบหมากผู้ หมากเมีย รสเย็น ล้อมคับ คับพิษทั้งปวง
- 26.73.ผักกะเจด ผักบู่ ผักแพงพวย รสจืดเย็นเหมือนกันทั้งนั้น ถอนพิษร้อน ถอนสำแดง
- 26.74.ต้นโทงเทง รสเย็นเปรี้ยวเล็กน้อย คับพิษ แก้วร้อนใน
- 26.75.หญ้าพองลม รสจืดเย็น ขมเล็กน้อย แก้คับทรุด คับพิษที่คับที่ปอดและที่หัวใจ
- 26.76.หัวเตาเขียด รสหอมเย็นขมเล็กน้อย แก้คับทรุด คับพิษที่คับที่ปอด และที่หัวใจ
- 26.77.หัวเตานา รสจืด แก้คับทรุด แก้วจุกกระผวม้ามย่อย
- 26.78.เถากะไคลิง รสเมา แก้พิษทั้งปวง
- 26.79.พญาธา รสขมเล็กน้อย คับพิษร้อนพิษไข้ แก้พิษทั้งปวง
- 26.80.ผักโขมหิน รสเย็นขมเล็กน้อย คับพิษหรือถอนพิษไข้ แก้พิษทั้งปวง
- 26.81.ผักขวง รสขม บำรุงน้ำดีให้ปรกติ
- 26.82.หญ้าน้ำลึก รสจืดแก้ไข้เรื้อรัง
- 26.83.น้ำเต้าขม รสขมเย็นบำรุงน้ำดี แก้คืดแห้ง
- 26.84.บวบขม(กระสาย) รสขมเย็น บำรุงน้ำดี ล้างจุมูกและลำคอให้หายเมือกและเสมหะ

- 26.85.ว่านร้อนทอง รสปร่า แก้พิษทั้งปวง เจ้นพิษงู
- 26.86.ว่านกลีบแสด รสเย็นขี้ด แก้ไข้เพื่อกาฬ แก้กาฬมุด
- 26.87.เนระฐีสี รสเย็นฝาดเล็กน้อย แก้ไข้เพื่อกาฬกล่อมพิษทั้งปวง
- 26.88.มหาสะคำ รสเย็น แก้กาฬ แก้พิษในกระตุก
- 26.89.ระย้อม รสขม แก้กาฬเลือด แก้ฝีเพื่อดี แก้โลหิต
- 26.90.พิศนาค รสเย็นหวานเล็กน้อย ดับพิษ แก้พิษกาฬ ซึ่งทำให้หมดสติ พุดไม่ออก
- 26.91.รากสลอดน้ำ รสเย็นขี้ด แก้ไข้เหนือ ไข้พิษ
- 26.92.ผลกระดอม(กระสาย) รสขม บำรุงน้ำดี แก้ดีแห้ง ดีฝ่อ ดีเดือด(อาการคุ้มดีคุ้มร้ายหรือครั้งไปก็มี) เจริญอาหาร ดับพิษโลหิต
- 26.93.ก้านสะเดา รสขม ตัดไข้ทุกอย่าง แก้ดีกระตุก(คือนอนสะดุ้งหวาดผวาสะทกสะท้าน)
- 26.94.บอระเพ็ด(กระสาย) รสขม แก้ไข้ เจริญอาหาร บำรุงน้ำดี ดับพิษโลหิต
- 26.95.กรงขมา(หมาน้อย) สุขุม หอมเล็กน้อย แก้ไข้ทุกอย่างแก้ดีรั่ว ดีสิ้น เป็นยาอายุวัฒนะ
- 26.96.ผลมะคำดีควาย(กระสาย) รสขม แก้กาฬภายใน ดับพิษทุกอย่าง
- 26.97.เมล็ดในสบ้าทั้ง3 รสมันเมา แก้พิษ เบื่อพยาธิ(คือ ไข้หุงน้ำมันทารักษาพยาธิผิวหนัง)
- 26.98.ใบย่านาง รสเย็น ถอนพิษ
- 26.99.คูลีกา(กระสาย) รสเย็น ดับพิษทั้งปวง
- 26.100.เมล็ดโหระพา แมงลัก รสเย็น ดับพิษ คุมอาจรม
- 26.101.บัลลังศิลา รสเย็น ดับพิษทุกอย่าง
- 26.102.ข้าวสาร รสเย็น ถอนพิษสำแลง และพิษต่างๆ

26.103.ดินประสิว(กระสาย) รสเย็น เค็มเล็กน้อย ขับลมที่ครั้งตามเส้น ถอนพิษทุกอย่างขับทาง
ปัสสาวะ

26.104.ดินสอพอง รสเย็น คับพิษ ห้ามเหงื่อ

26.105.รังหมาล่า ดินปลวก รสเย็น ถอนพิษ คับพิษรัศบวม แก้อยากน้ำ

26.106.รากโครเคื้อ รสขื่นปร่า แก้พิษกาฬ เจริญอาหาร ชูกำลัง

26.107.มะระทั้ง5 รสขมเย็น บำรุงน้ำดี คับพิษทุกอย่าง

26.108.กระถอมทั้ง5 รสขมเย็น บำรุงน้ำดี เจริญอาหาร คับพิษร้อน

26.109.ลูกสารพัดพิษ แก้พิษร้อนทุกอย่าง

26.110.เขี้ยว งาต่างๆ(กระสาย) รสเย็น คาวเล็กน้อย แก้พิษทั้งปวง คับพิษในกระดูและเส้นเอ็น

26.111.เขาลวดยเผือก และเขานอกทุกชนิด เขาวัวใช้ห้ามเลือด สรรพคุณ เขา รสเย็นเป็นผา คับพิษทุก
อย่าง แก้อ่อน ถอนพิษทั้งปวง

27. รายการยาดองสมุนไพร

1.ปลาไหลเผือก	17.ฝางเสน
2.แก่นขี้เหล็ก โคน	18.ขมิ้น
3.บอระเพ็ด	19.ไพล
4.กาฝากคุมกา	20.ตีปลี
5.กาฝาก ขี้เหล็ก	21.โป๊ยถัก
6.เหง้าสับปะรด	22.การบูร
7.ข้าวเย็นใต้	23.พิมเสน

8.ข้าวเย็นเหนื่อ	24.น้ำ
9.หัวของหัวเข่าค่อน	25.น้ำตาล 1 ถู
10.แก่นคุมกา	26.กำลังงูเห่า
11.แก่นข้างนิ้ว	27.ตะไคร้ 1 หัว
12.แก่นตาลแสด	28.ขันทางาน
13.กำแพงเจ็ดชั้น	29.ม้ากระทืบโรง
14.กำลังเสือโคร่ง	30.ชะลูด
15.เถานางแดง	31.ขันทุศกร - ห้ามทา
16.ชงเคม	32.กำลังวัวเถลิง

นอกจากนี้ นายบุญมาก แสงชมพูยังระบุพืชเป็นรายต้นที่เป็นสมุนไพร เช่น

ต้นว่านหางจระเข้ ใช้ใบทำยา ฐานใบทำยาได้อย่างดี

ต้นรงทอง สูง 35 - 50 ฟุต มีในสยามภาคตะวันออก ทำให้อย่างออกตามกิ่งใช้เป็นยารงทอง

ลูกเบมกานี เป็นยางไม้ก้อนกลม เกิดขึ้นในลำต้นไม้เมื่ออายุ 2 ปี เป็นเพราะตัวแปลงชนิดหนึ่ง มาเจาะและไขไวก้อนเป็นตัวหนอนในลำต้น รังหนอนนั้นกลายเป็นลูก เบมกานี เมื่อหนอนกลายเป็นแมลงเจาะเอาข้างนอกไปจึงใช้ก้อนยางที่เป็นรังหนอนนี้ทำยาต้นสูง 4 - 6 ฟุต

ตำรายาสมุนไพรของนายอนันต์ ฝ่ายหินร่อง มีรายละเอียดดังนี้

1. หัวใจธรรมิไฟทำน้ำมัน

อิติปิโส ภะคะวา จักกล่าวถึงธรรมิสารเจ้าทั้งหลาย เอามือเบื้องซ้ายลูบคอบด้ามงามมือเบื้องขวาลูบคอบดา
ข้างน้ำ พ่อครูลูกเลิศล้ำกว่าพื้นทั้งหลาย พ่อครูลูกถือธงข้างก็ได้ พ่อครูลูกมั่งคั่งนาศีกี้ได้ พ่อครูลูกสะหัว
ผีปานสะอ้อย พ่อครูลูกห้อยหัวผีปานฮ้อยกอน พ่อครูลูกถอนหัวผีปานถอนกล้าพ่อครูลูกผ่าหัวผีปานผ่า
พื้น พ่อครูลูกกลืนหัวผีปานกลืนน้ำลายพ่อครูลูกข้ามหัวผีปานข้ามเฮือ พ่อครูลูกถือหัวผีปานถือเนื้อ พ่อ
ครูลูกข้ามแม่น้ำเทียบเงือกตาบเจ็ดตัว พ่อครูลูกขึ้นบกผีกะตกคอข้าง ผีเลยม้างสานหนี อคติเมโย พุทธเชนัน
จะ นะมะอะนะ อะนะนะกะลิ่ง นะมะ อะนะ บอกอ บอนากะ อังนะ จะนะอิมะ หิสุทังปุนยาสุตังสุอะนะอะ

คายขันห้า ขันแปด ดอกไม้ขาว เงิน 6 สลึง

2. ยาสูตรผสมผงฝุ่นปั้นเป็นยาลูกกลอน

1. โกฎี้ทั้ง๕
2. เทียนทั้ง๕
3. จันท์ทั้ง๒
4. จันท์หอม
5. โด่ไม่รู้ล้ม
6. กระวาน
7. กานพลู
8. ลูกจันท์
9. ลูกยี่ห่วย
10. ดีปลี
11. พริกไทย
12. สมุนแวง
13. ดอกจันท์

14. ลูกชะลูด

14 อย่างเอาอย่างละ 3 ซีด

1. ชิง	3 ซีด
2. ขมื่นชั้น	3 ซีด
3. วานไฟ	1 ซีด
4. การบูรหนัก	10 บาท
5. พิมเสนหนัก	10 บาท
6. เมลท่อน	10 บาท
7. ดินน้ำตาล	10 บาท
8. ทองกวาวแดง	10 บาท
9. ทองกวาวขาว	10 บาท

หญิงมีครรภ์ห้ามรับประทาน

3. ยา ๘ รส

1. รสฝาด มีฤทธิ์ทาง สมาน ธาตุไฟพิการ
2. รสหวาน มีฤทธิ์ทางผิวหนัง โรคใจ เสมหะแห้ง
3. รสเบื่อเมา แก้พิษแมลงกัดต่อย ขับพยาธิ
4. รสขม แก้ทางโลหิต บำรุงน้ำดี ย่อยอาหาร
5. รสมัน แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงไขข้อ อายุวัฒนะ
6. รสหอมเย็น บำรุงหัวใจ บำรุงตับ ปอด บำรุงครรภ์

7. รสเค็ม แก้วพืงหน้ง แก้วพรรคิก น้ำเหลื่อง

8. รสเปรี้ยว แก้วทางเสมหะเหนียว บำรุงเลือด

9. รสเผ็ดร้อน แก้วโรคลม บำรุงธาตุไฟ แก้วปวดท้อง จุกเสียด ย่อยอาหาร แก้วลมในและนอก ถ้าได้

10. รสจืด ขับทางปัสสาวะ

4. เห็ด ๖ อย่าง ปวดหลัง ปวดเอว ปวดขา

5. ยาผง+ยาลูกกลอนสมุนไพร

1. ดอกจันทร์	5 บาท	ดินประสีว	5 บาท
2. ลูกจันทร์	5 บาท	โซดาผง	2 ห่อ
3. ลูกกระวาน	5 บาท	จิงแห้ง	5 บาท
4. ว่านน้ำ	5 บาท	ดีน้ำตาล	2 บาท
5. ก้านพลู	5 บาท	หญ้ําเห้ําหมู	1 กำมือ
6. ชะเอม	5 บาท	มะคูน	5 กำมือ
7. ยาห้ํา	5 บาท	ไผ่ห้ํา 3	5 กำมือ
8. โกฎห้ําบ้ํา	5 บาท	เปลือกซ้ําเง้าว	1 ช้ํา
9. พริกไทย	5 บาท	เปลือกกำม	1 ช้ํา
10. คีปลี	5 บาท	ว่านไฟร	1 ช้ํา
11. เทียนแดง	5 บาท	กระเทียม	
12. จันทร์แดง	5 บาท	บอระเพ็ด	1 คีบ
13. สารส้ม	5 บาท	ฝักหนอก	1 กำมือ

14. เมลทอน	5 บาท	เกลือ	1 กำมือ
15. ดีเกลือฝรั่ง	5 บาท		
16. การบูร	5 บาท		
17. ขมิ้นอ้อยชั้น	5 บาท		
18. ปืบปลีแดง	5 บาท		
19. กระท่อสมเล็อด	5 บาท		
20. โป๊ยกั๊ก	5 บาท		
21. สะคร้าน	5 บาท		
22. อบเชย	5 บาท		
23. โกฎพุงปลา	5 บาท		
24. เทียนดำ	5 บาท		
25. ผ่างแดง	5 บาท		

6. ยาแก้พิษทำให้ลิ้นกระด้างคางแข็ง

เอาเมล็ดมาเช่น ขนุน ตะมุด ๑ ใบตำถึง ๑ บดทำแท่งละลายน้ำคิงเกลือมหาคอและคาง และมัดคางออก เอายานี้กรอกเข้าไปแก้้อบจน

7. ยาแก้วังเวียน เป็นอัมพาตแขนขาไม่มีแรง

เอารากเจตมูลเพลิงหนัก 12 บาท ลูกมะตูมอ่อน 12 บาท บรเพ็ช 8 บาท หญ้าเหี่ยวหมูตากแห้ง 12 บาท สะคร้าน 12 บาท พริกไทย 8 บาท กุ้งหมาน้อยเขมา 8 บาท ลูกอีเล็ดชะพลู 12 บาท หมูอิทกกระทก 10 บาท ลูกพิลังกาสา 12 บาท ลูกสะหลอด 10 บาท ตำเป็นผงละลายน้ำร้อนกิน 15 วัน พยาธิร้อยแปดหายหมด กิน 1 เดือนเสียงดีเหมือนนกกระเวก กินเจ็ดปีอายุร้อยปี ยาขนานนี้เป็นยาคำราฤทัย เคยเห็นสรรพคุณมาแล้ว กินแล้วกินข้าวอร่อย

8. พระคาถาท้าย

อมรงลูก อมรงนั้ง อมรงทั้ง อมรงแดง ให้มันแข็งจิ้งฟ้า ให้มันกล้าจิ้งเหล็ก อมหมั่น มหาหมั่น กูจะหมั่นยายให้มันเข็ดมันหาย อมไชยะ มหาไชยะ กูจักใช้พยาธินำมันให้ตาย

เสกเจ็ดบท แล้วเสกบทธรรมคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ 108 บท เสกสัพพาไสฝ้ายพรมจารียังรอบ ขัดตาแหลวพระเจ้า 5 พระองค์ไว้ 4 ทิศ ทิศละอัน แล้วใช้ฝ้ายพันรอบ

9. ยาเบื่อผีปอบ

ให้อารากกระถินเกิดที่วัดร้าง รากควมวู้เกิดใต้ทางเกวียน โดยหมาคำปอด ปลิงกัดหมา 1 ตัว ผนให้กิน

1. ยาแก้พุงจ้ององ รากส่องฟ้า ผนทา

2. ยาแก้พิษงูเห่ากัด ให้เอาตัวส้มต้มประคบ

3. ยาแก้เบื่อเมาสาร รากลับดิน รากหญ้าปรักควาย รากข่า 3 อย่างนี้ทำกันต้มกินหาย

10. โคร่งข้างแก้ว

๑ คำข้างแก้วขึ้นสู่โรงคำ

๒ คำผีพึงกรรมป่าช้า

๓ คำล้างมือทำคอยกิน

๔ คำนอนปลายตีนตากแดด

๕ คำผีแควล้อมปองเอา

๖ คำลงสะเภาไปคำ

๗ คำถูกเสี้ยนพระราม

๑๐ คำ ใผหาความบ่อได้

๑๑ คำชี้ฮ้ายเกิดเป็นดี

๑๒ คำเศรษฐีเล่าพลอยให้

๑๓ คำไชยพามชมพู

๑๔ คำศรัตรูร้ายปองฆ่า

๑๔ คำถึกแม่ลายเส้น

จะทำมงคลอย่างไร เอาหัวเอาเมียค้าขาย เดินทางไกล ปลูกบ้านใหม่ คือ ๑ คำ ๖ คำ ๑๐ คำ ๑๑ คำ ๑๓ คำ

11.ยาแก้ไข้ดำแดงเป็นบิดมูกเลือด

เอาเปลือกต้นตานกอด ประคำสีควาย ผลมัน ลูกฝ้ายเทศ ทั้งหมดนี้เอาเผาไฟแช่น้ำกิน แก้ปวดแก้พิษได้ดี

12.ยาชักมดลูก

สารส้ม 3 สลึง พริกไทย 3 สลึง เกลือ 3 สลึง ข้าวสารคั่วให้เกรียม 6 สลึง ทำผงละลายสุรา กิน

13.ยาบำรุงโลหิต

เขาสมอทั้ง 3 จันทรทั้ง 2 เกาหย่างทั้ง 5 คัมภีร์ ถึงแม้โลหิตจะเสียแล้ว 6 เดือนก็หาย

14.ยาอายุวัฒนะ

หัวหญ้าแห้วหมูหนัก 20 บาท ใบผีเสื้อหนัก 20 บาท เจตมูลเพลิงแดงหนัก 20 บาท พริกไทยร้อน 20 บาท จิง 20 บาท ผลยอใหญ่ 10 บาท ผลมะกรูด 5 บาท ดีปลี 20 บาท กระชาย 20 บาท กระเทียม 20 บาท ลูกชะพลู 20 บาท สะคร้าน 20 บาท บดให้ละเอียดผสมน้ำผึ้งทั้ง 1 คั้น ปั่นเป็นลูกกลอน คนที่อายุต่ำกว่า 50 ปีห้ามกิน ถ้าจะกินให้ใช้มะพร้าวอ่อนแกะข้างบนให้ถึงเนื้อแล้วเอาลูกกลอนใส่ลงไป 2-3 เม็ดเผาไฟพอสุกแล้วรินกินน้ำให้หมด

15.ยาผงแดงพม่า

จันทรแดง ๑ จันทรขาว ๑ จันทน์ผาแดง ๑ จันทน์ผาขาว ๑ ดอกมะตูม ๑ สารภีป่า ๑ อบเชย ๑ โกฎั่วหัววัว ๑ ดอกจันทร ๑ ลูกจันทร ๑ กานพลู ๑ ลูกถัก ๑ ดอกบุนนาค ๑ โกฎั่วหัวเม่า ๑ วานเปราะ ๑ โกฎั่วกระดูก ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ การบูร ๑ เทียนขาว ๑ น้ำตาลกรวด ๑ ยาทั้งหมดเอาน้ำหนักอย่างละ ๑ บาท ผสมกันบดให้ละเอียด ถ้าต้องการหวานใส่น้ำตาล ๑ บาท ใช้แก้ลมทุกจำพวกได้ดีมาก

16.ยากำลัง

โพ้เอาใบศีเสื่อ ๑ ว่านน้ำ ๑ ใบมะตูม ๑ บรเพ็ช ๑ ใบสะเคา ๑ ขมิ้นชัน ๑ เอาอย่างละเท่ากันบดเข้ากันป็นเป็นลูกกลอน รับประทานเช้าเย็นเป็นยาบำรุงกำลัง เจริญอาหาร

17.ยากำลังเสื่อโครง

เปลือกท่อน เปลือกช่อ เปลือกมะกรูด เปลือกคุดมะ เปลือกกุง เจตตมุดเพลิง สค้าน มะตูม เอาเท่าๆกันละลายน้ำกิน

18.ยายอด ขนานเอก

พริกไทย ๑ บาท ดอกจันทร์ ๑ บาท ลูกจันทร์ ๑ บาท ศีปตี ๑ บาท ชิงแห้ง ๑ บาท คำฝอย ๑ บาท ชะเอมเทศ ๑ บาท เจตตมุดเพลิง ๔ บาท การบูร ๒ บาท เมลท่อน ๕ บาท พิมเสน ๒ บาท กล้วยไม้ ๑ บาท ดินประสีว ๑ บาท กานพลู ๑ บาท ปวยถัก ๑ บาท กระเทียม ๑ บาท ขันทศกร ๑ บาท ดินน้ำตาล ๑ บาท วิธีทำยาทั้งหมดบดให้ละเอียด วิธีใช้ ถ้าดื่มสุราได้ใช้ดองสุรา ๑-๒ ช้อน ต่อน้ำ ๑ ขวดใหญ่ หรือกินกับน้ำร้อนก็ได้

19.ยาแก้สารพัดโรค แก้เมื่อยเป็นยากำลังข้างสาร

โพ้เอาปลาช่อน ๑ ตัวจับ ๓ เอาหัวตะไคร้ ๒ บาท พริกไทย ๒ บาท ศีปตี ๒ สลึง กระวาน ๒ สลึง รากมะแว้งเครือ ๒ สลึง ดอกจันทร์ ๒ สลึง ยาเจ็ดสิ่งนี้บดให้ละเอียดละลายน้ำผึ้งป็นเป็นยาลูกกลอนกินเข้าเย็น (ยาทั้งหมดนี้เอาขี้ดใส่ปากปลาช่อนแล้วเผาไฟ)

20.ยาอายุวัฒนะอย่างดี

ทองกวาว ๑ ส่วน สมอไทย ๑ ส่วน สมอภิกษ ๑ ส่วน มะขามป้อม ๑ ส่วน พริกไทย ๑ ส่วน หัวหมู ๑ ส่วน เจตตะมุลเพลิงแดง ๑ ส่วน เมล็ดข่อย ๑ ส่วน บดให้ละเอียดผสมน้ำผึ้งเดือนห้าทำเป็นลูกกลอนกิน

21.ยาแก้เลือด หญิงคลอดบุตรเลือดขึ้น

เอายานี้ให้กิน 1 เาผมคนมาคั่วไฟให้ไหม้แล้วบดเข้ากับขางมะละกอหรือสุราให้กิน ดยแล้วยังกินให้ฟื้นได้

อีกขนาน

ให้เอาเจตตะมุลเพลิง ยาวแค่นี้ว่ามีคนป่วยฟันกับน้ำสุรารอกปาก มีผู้เคยทดลองแล้วหาย

22.ยากลับแก้ธาตุพิการ

1.พริกไทย	10 บาท	16.ตีปลี	10 บาท
2.ขิง	10 บาท	17.ข่าป่า	20 บาท
3.ข่าโคม	20 บาท	18.หัวตะไคร้	20 บาท
4.แมงลัก	20 บาท	19.ลูกศัดเค้า	20 บาท
5.กระเทียม	20 บาท	20.มะตูมอ่อน	20 บาท
6.ลูกสมอไทย	20 บาท	21.สมอด้ง	20 บาท
7.หัวหมู	20 บาท	22.หญ้าพันงู	20 บาท
8.รากชุมเห็ดเทศ	20 บาท	23.เปลือกจำปา	20 บาท
9.บอระเพ็ด	20 บาท	24.เปลือกตะเคียน	20 บาท

10.เปลือกมะรุม 20 บาท	25.เปลือกทิ้งท่อน 20 บาท
11.โกฐข้าวเม่า 4 บาท	26.โกฐสอ 20 บาท
12.โกฐหัวบัว 20 บาท	27.โกฐจุฬารำภา 20 บาท
13.โกฐน้ำเต้า 2 บาท	28.เจตตะมุลเพลิง 2 บาท
14.ไพร 20 บาท	29.ชะเอมเทศ 20 บาท
15.ชะพลู 20 บาท	

วิธีทำ ได้ครบหมดแล้วบดให้ละเอียดผสมน้ำ คั้นเอาจนจืดแล้วกรองให้ดี 1 ครั้ง จึงค้มนกั้นเอายานี้ใส่ขวด แล้วเอาเครื่องยาลงไปอีก การบรูใส่ขวดละหีบ กานพลูใส่ขวดละดอก ดองทิ้งไว้ 3-4 คืน ตลอดไป เทียนแดง เทียนดำ เทียนข้าวสาร เปลือกเทียนต้กแดน อบเชย อย่างละ 5 บาท

23.ยาอายุวัฒนะ

ใช้เมื่ออายุ 40 ปีไปแล้ว เมื่อกำลังตก

1.ให้เอาโคไม่รู้อ้ม 1	7.โลกถาน 1
2.กำล้งวัวเถลิง 1	8.แห้วหมู 1
3.มะตูมน้ม 1	9.เถาว์ลยเปรียง 1
4.เถาว์ลยแดง 1	10.ตะโกญา 1
5.ม้าทะเลโรง 1	11.กระชายป่า 1
6.กระเพลาป่า 1	

วิธีทำ ได้อย่างละเท่าๆกันบดให้ละเอียดผสมน้ำผึ้งทำเป็นลูกกลอน

วิธีใช้ กินก่อนนอนวันละเม็ด

24. ยาต้มแก้เลือดที่ค้อออก

ให้เอาแก่นค้อหนาม แก่นค้อแลน แก่นไข่ม้วนน้อย แก่นไข่ม้วนใหญ่ แก่นหมากบิง คัมรับประทาน
ทันที

25. ยาเจริญอาหาร

1. ลูกยางสุก 9 ลูก	3. พริกไทยร้อน	1 บาท
2. แป้งข้าวหมาก 3 ลูก	4. น้ำตาลทรายขาว	1 ตำลึง

วิธีทำ ผสมให้เข้ากัน เอาใส่ในโหลฝังเอาไว้ในข้าวเปลือก 3 คืน

วิธีใช้ กินให้หมดทั้งน้ำและเนื้อ

26. ยาขัดเบาเหลืองขัดเบาปวดเจ็บ

ให้เอาชะพลูทั้ง 5 เผาไฟพอให้เหลืองเอาฝ้ายหอย 5 ฝ้ายเผาไฟแล้วคัมรับประทาน

27. ยาหยอดหูน้ำหนอง

สารส้มบดให้ละเอียดละลายน้ำนมคนแล้วหยอดเข้าในรูหู

28. ยาอมให้ฟันแน่น

ให้เอาเปลือกพิกุล เปลือกสะเดา เปลือกมะขามป้อม เกลือ การบูร เอาเท่ากันคัมแล้วอม

29. ยาคัมแก้วม้ามหย่อน

ให้เอาโคกกระสุน (หนามหมากจับใหญ่) 1 กำมือ มะกรูดหนึ่งลูก ฝาง 3 ชิ้น ขมิ้นอ้อย 5 แว่น แล้วเอาปูนขาวแช่น้ำจืดน้ำปูนใส รินเอาน้ำปูนใสมาคั้บยารับประทาน

30. ยาแก้ริ้วหรือไฟลามทุ่ง

ให้เอาเถาวัลย์มัยราบชนิดกระเทือนแล้วขูดเอาเอาทั้งเถาวัลย์ทั้งใบ กำมะถันแดง โขลกคั้น แทรกสุรานิคมหน่อย เอาน้ำทาหาย

อีกขนาน

ให้เอาเกลือดี โข ผักไหมคำโคก ดินตื้นเกวียน สวด ยะดา เป่า ถึงตุ

นายอนันต์ ฝ่ายหินรื่อง ได้อธิบายการใช้ประโยชน์พืชเป็นรายต้น ดังนี้

1. ว่านมหาปราบ

ลักษณะต้นและ ใบคล้ายขมิ้นชัน ก้าน ใบแดงท้องใบแดงเป็นขนสีทองคล้ายหมามูย หลังใบสีเขียวอ่อนมีละอองขาวกลางร่องใบสีแดงตลอดจากโคนถึงปลายใบ หัวในสีขาวนวล รสขมเผ็ดชนิด ประโยชน์ของว่าน คงกระพันชาตรีชั้น 1 มีอนุภาพ หัวว่านมีสารพิเศษเมื่อกินหรือฝนทาจะทำให้ผิวหนังชาไปหมด ทนต่อศาสตราวุธ ขุนศึกโบราณนิยมมากเสกก่อนเมื่อกินหรือทาด้วยพระคาถา อิติปิโส ถึงกะคะวาติ 7 จบ ปลุกวันพฤหัสบดี ข้าวขึ้นพิลด้วยกุ่มฝ้ายปลาย้า ทำ 3 กระทง เงิน 3 เบี้ย นะ โมพุททายะ 3 คาบ พรมน้ำนะ โมพุททายะรอบต้นจึงขุดมาปลูกได้

2. ว่านขมิ้นขาวปิดตลอด

ลักษณะทั่วไปก็เหมือนกับขมิ้นธรรมดาผัดกันตรงที่ใบยาวและแคบกว่า หัวโตกว่าขมิ้นธรรมดา หัวจะเป็นแ่งซ้อนกัน 3-4 ชั้นมีลายเป็นข้อ หัวมีกลิ่นฉุนเผ็ดชนิด ๆ ใบแห้งมีกลิ่นหอมคล้ายเตย ข้อแตกต่าง

ระหว่างขมิ้นขาวปิดตลอดกับขมิ้นธรรมดา ให้ท่านใช้มีดตัดส่วนหยาบท้ายทั้งสองข้าง แล้วใช้ปูนแดงทาข้างใดข้างหนึ่งซึ่งตรงข้ามก็จะแดงด้วยนี่คือจุดขายข้อยุติ ใช้หัวว่านพกดัดตัว คาถา 3 จบ นะ โมพุททายะกำกับทุกครั้ง การปลูกท่านให้เสกด้วยคาถา อิติปิโส ภาคะภาวา ถึงภาคะวาติ ก่อนรดน้ำทุกครั้ง ให้ปลูกวันเสาร์หรือวันพฤหัสบดีเช้าขึ้นดี

3. ว่านไชยมงคล ว่านสอศ

ก่อนใช้เสกคาถา อิติปิโส ภาคะภาวา 3 จบ

4. ว่านดอกทอง

ถ้าต้นคล้ายขมิ้นสีขาว ต้นแดงเรื่อยๆ กลางร่องใบจะมีสีแดงเลือดหมู เป็นทางจากโคนถึงปลายใบ หัวเป็นแง่งๆ คล้ายกระชายรากเหมือนหญ้าคา ดอกเริ่มออกเหมือนเพศชายดอกเป็นสีเหลืองเข้มเป็นกระจุก อยู่ในชั้นพญาเทคร้ว ดอกมีกลิ่นทางเพศรุนแรง ปลูกเสกด้วย นะ โมพุททายะ 3 จบ วันจันทร์เช้าขึ้น

5. ว่านสาวหลงหรืออุษีสร้าง อุษีสวม

ว่านนี้มีลักษณะคล้ายคันท่า ข้อสังเกตที่ท้องใบและหลังใบจะเห็นว่ามีส่วนอยู่ทั่วไป ส่วนหัวเหมือนรากหญ้าคา ออกดอกเป็นช่อมีสีเหลืองเป็นพวงมีกลิ่นหอม(ท่านศรียาไว้ 400 ล้านบาททีเดียว)

6. ว่านเถาวัลย์หลง

ใบจะมีพรายปรอทสีขาว ตรงข้อของเถาจะมีช่อดอกเป็นพวงช่อละ 5 ดอก ตัวเมียดอกสีขาว ตัวผู้ดอกสีม่วง คาถาเสก มหาลาโก ภาวันตุเม รดน้ำ 7 จบ

7. ว่านเสน่ห์จันทร์ขาว

แต่ต้นใบขาวก้านใบขาว พื้นใบสีเขียวอ่อน จะหอมมากกว่าเสน่ห์จันทร์ทั้งปวง ข้อยู้อยู่ตรงหัวต้น ก้านใบ ราก เอาหัวว่านแกะรูปนางกวัก เสกอิติปิโส ภาควา – ภาควาติ 100 จบ จะเป็นมหานิยมชั้นเยี่ยม

ปลูกหัวโผล่ รดน้ำให้เสกคาถาบทนี้ นะ โมพุทชายะ 3 จบ ปลูกวันจันทร์เช้าขึ้น (8) ว่านเสน่ห์จันทร์ เขียวก็ทำเช่นกันเสน่ห์จันทร์ขาว ทุกอย่างเสน่ห์จันทร์แดง เสน่ห์จันทร์ดำ ดอกหัวของจันทร์คำจูนและเหม็น เขียว ทุกเสน่ห์จันทร์จะหอม มีจันทร์ขาวและเสน่ห์จันทร์มหาโพธิ์เท่านั้นที่วิธีปลูกเหมือนกัน

8. ว่านขุนแผนสามกษัตริย์

หัวเหมือนข่าใบจะม้วนขึ้นจากหัว ต้นแดง ไปถึงก้านใบ ก้านใบสีเขียวเข้ม มีทางลายขาวสลับแดง ทั้งซ้ายขวา ประโยชน์เป็นว่านเสี้ยมตายชื่อเป็นมงคลให้ตั้งใจระลึกถึงพุทศคุณ จุฑรูปเทียนรับขวัญพร้อมผ้า แพร เมื่อว่านออกดอก เสกน้ำรดด้วยคาถาดังนี้ นะ โมพุทชายะ 3 ครั้ง ปลูกวันพฤหัสบดีจะเป็นมงคลยิ่งนัก

9. ว่านแสงอาทิตย์

ใบเหมือนกล้วยป่าแต่ว่าเล็กกว่ากันมาก หน้าใบเขียวवलมีพรายปรอท ต้นและท้องใบสีแดง เมื่อถูก แสงไฟหรือแสงอาทิตย์ ใบจะห่อและท้องใบจะมีเงาเหมือนเงาสะท้อนเป็นสีเมืงมะปราง หัวเหมือนข่า หัวสี แดง ตามราคาที่คุณโบราณกล่าวกันว่าว่านนี้ดีราคาไว้แสนตำลึงทอง เป็นว่าที่มีฤทธิ์มากเมื่อจะเอาว่านนี้มา ใช้ต้องชำระร่างกายให้สะอาดจิตใจต้องถือศีล 5 หรือศีล 8 เสียก่อนขณะขุดท่านให้ระวังอย่าให้ว่านทับผู้ ขุดได้ ขณะขุดต้องบริกรรมคาถา อิติปิโส ภาควา ถึง ภาควาติ 3 คาบ ด้วย หัวว่านเมื่อพกดัดตัวไปสารทิศ ไฉจะเป็นอำนาจมีฤทธิ์คุ้มครองเราได้

วิธีปลูก ใช้ดินร่วนปนทราย ต้องหาดินที่สะอาดอย่าให้สิ่งที่เป็นมลทินเข้าใกล้ รดน้ำทุกครั้งต้องเสกคาถา นะ โม พุท ธา ยะ 3 จบ จะเป็นสิริมงคลยิ่ง ว่านนี้มีชื่อเรียกอีกว่า ว่านกระท่อม หรือว่านตระกร้อ ปลูกวันพฤหัสบดีข้างขึ้น

10. ว่านไก่แดง

ลักษณะ ต้นและใบคล้ายกระชาย แต่ก้านใบมีสีแดง โคนต้นมีสีแดงจัด หัวเหมือนกระชายปลายมีคู้ม แต่ละหัวไม่ติดกัน มีดอกจากโคนต้นแต่ละหัวไม่ติดกัน มีดอกเดี่ยวสีเหลือง ปากดอกเข้ามาเล็กน้อยมีสีแดง

วิธีใช้ หัวว่านเอามาโขลกสحقๆ กินกับน้ำผึ้ง หรือเคี้ยวกินกับเหล้า หนุ่ม-สาว ก็จะกลายเป็นหนุ่ม-สาวเต็มตัวทันที

11. ว่านขมิ้นค้ำ

ลักษณะ ต้นและใบคล้ายขมิ้น แต่กระดูกล่างใบจะมีสีแดงขึ้นเห็นได้ชัดตั้งสีลูกหว้าแก่ หัวโตกว่าขมิ้นธรรมดา 23 เท่า สีภายนอกมองดูเป็นฝ้าอ่อนๆ ที่ปลายว่านจะแหลม มีสีชมพูเรื่อ เนื้อในสีครามอ่อนๆรสและกลิ่นเหมือนขมิ้น

วิธีใช้ ใช้เป็นยาถ่ายทุกอย่างเห็นผลมาแล้วแต่สมัยโบราณ

12. ว่านขันหมาก

ลักษณะ ต้นเหมือนต้นจำปาหรือใบจำปี ลำต้นเขียวแก่จัดมีข้อเป็นปล้องพอสั่งเกด รากของว่านจะออกมา 3 แฉกหรือ 3 แฉง ดอกคล้ายดอกบอนมีปดียว ดอกสีเหลือง เมื่อมีลูกจะมีลักษณะเหมือนแดงกวา แต่มีขนาดเล็กกว่ามีลายคล้ายลูกตำลึง ว่านนี้เป็นว่านกายสิทธิ์ผู้ใดสามารถเก็บกินผลของว่านนี้มากเท่าใดจะบันดาลให้ผู้ที่กินแล้วคงความเป็นหนุ่มสาว ไม่รู้จักแก่เฒ่า จะมีพลังกำลังกล้าแข็ง ไม่เมื่อย

13. ว่านพญาเท้าอวกายสิทธิ์

ลักษณะ เป็นไม้พุ่มขนาดกลางกิ่งก้านคดมาองเหมือนคนเท้าอว ไม่คิดพึ้น เนื่องจากมีประโยชน์มหาสาร

วิธีใช้ ฝนทาแก้พิษสัตว์กัดต่อย ใช้น้ำมะนาวโดยเอาว่านนี้ฝนเข้าด้วยกันเป็นกระสายเอาไปโปะที่แผลจะสามารถบำบัดได้ทันที หากโดนงูกัดให้กินยาที่ฝนเข้าไป

14. ว่านอึ่ง

ลักษณะ หัวจะมีลักษณะเหมือนตัวอึ่ง หัวเป็นสีเขียวแก่หัวว่านจะงอกเกาะติดกันเป็นพืดคล้ายอึ่งเกาะติดกัน เป็นว่านศักดิ์สิทธิ์มากปลูกไว้ที่บ้านจะคุ้มกันภัยทั้งมวล ทั้งอยู่ยง ผู้ใดกินว่านนี้เข้าไปแล้วหากถูกอุบัติเหตุ ฟันแทง จะไม่มีรอยกายจะพองเหมือนอึ่ง สามารถเอาตัวรอดได้

นายอนันต์ ฝ่ายหินร้อง อธิบายคำว่าพิกัดกระสายยา หมายถึง

1. ปัญจะโลหะ คือทองกวาว ทองหลางหนาม ทองหลางใบมน ทองหลง ทองพันชั่ง รวม 4 สิ่ง
2. เบญจผลธาตุ คือแห้วหมู กกตั้งกา หญ้าชันกาด เค็ดเกลียดหรือว่านเล่นจันทร์ดำ ว่านเปราะ รวม 4 สิ่ง
3. จตุกาลธาตุ คือว่านน้ำเจตมูลเพลิง แคนแตร พนมสวรรค์ รวม 4 สิ่ง
4. ตังเพชรสมคุณ คือว่านหางจระเข้ ฝักราชพฤกษ์ รงทอง รวม 3 สิ่ง

นอกจากนี้ นายอนันต์ ฝ่ายหินร้อง ได้จัดทำตาราง เปรียบเทียบชื่อพรรณไม้ทั้งชื่อในตำรายาและชื่อพื้นบ้าน ดังแสดงในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ชื่อพรรณไม้ในคำรายาและชื่อพื้นบ้าน

คำรายา	ชื่อพื้นบ้าน	คำรายา	ชื่อพื้นบ้าน
กระทุ้งหมาบ้า	ใบง่วนหนู	ใบระงับ	ใบคอนหมา
ต้นเขยตาย	สีชมชื่น	ใบเสมี	ใบโสนโลก
ปลาไหลเผือก	หยิกบ่อดอง	ปลาไหลเผือก	เถียนค้อน
ผักลิ้มหัว	หัวอีคูหอม	ใบกระเพรา	ใบนางรัก
สันตะวา	ผักอีหนู	ใบชุมเห็ดเทศ	ใบจี้กราก
คืบเต้าน้ำ	ผักปองแปะ	ชุมเห็ดไทย	ใบลับลิ้น
ลำเจียก	ดอกเกษ	โหระพา	สาระพา
ดอกมหาหงษ์	ดอกเดด	กระท้อน	หมากต้อง
ม้าทะเลาย	นางแล้ง	เล็บมือนาง	ดอกสมัง
แก่นปู้ร	แก่นผุ	เถาหมามูย	เครือตำแย
คุยแดง	เครือมะยางแดง	กำลังวัวเถลิง	หยั่งสมุทร
คุยขาว	เครือมะยางขาว	มูกมัน โมกมัน	มูกเตี้ย
เชือกเขาย้ง	เครือเอ็นอ่อน	มูกหลวง	มูกใหญ่
ประดงขอ	ดีปี่	ชะมดค้วง	กั้นครก กล้วยเฮง
กรรณิกา	สนสาริกา	กล้วยป่า	ค้อแรน
คองดิ่ง	หัวพันมหา	อุตะพิษ	ว่านจี
พุ่มเรียงบ้าน	ว่านส่องหา	คันทรง	ก้านด่ง
เพกา	ลิ้นฟ้า	มะกอกน้ำ	หมากแซว
กระพังโหม	เครือตดหมา	รากพุทธชาตุ	สากลูกใหญ่
ผักเค็ด	ผักลั้งเค็ด	ท้าวยายม่อม	ต้นนางสอน
ต้นพร้านางแอ	ต้นบั้งมั่ง	ต้นดอกหญ้า	ต้นข้าวดอกแตก
ต้นปีบ	ต้นก้านของ	จุกโรหินี	หวายนัง
รากคองแตก	สากเคื่อดิน	กะดั่งขาว	มะบ้านของ
ใบนมทิกิด	ใบนมราชสีห์	รากพยายา	สากคุมดั่ง
ใบพลูแก	ใบพลูกระต่อง	พุงคอ	จีแฮด วัวเถลิง
ใบสมมา	ใบใหม่พัว	รากสามสิบ	สากชี้ข้างผัก
กระเบ็ง	ใบหญ้าหอมแก่ง	รักช้อน	ต้นดอกรัก

ตารางที่ 1 ชื่อพรรณไม้ในตำรายาและชื่อพื้นบ้าน(ต่อ)

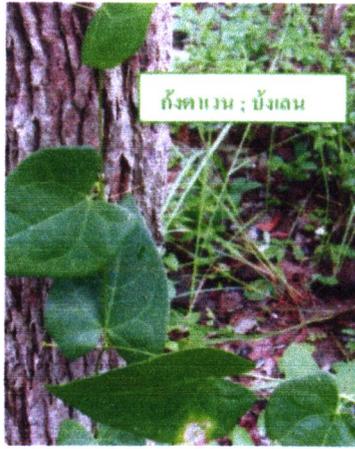
ตำรายา	ชื่อพื้นบ้าน	ตำรายา	ชื่อพื้นบ้าน
ใบสันพร้าวหอม	ใบคำทอง	ใบพลวง	ใบกุง
เชือกเขาพรวน	เครือไส้ตัน	สาบแร้ง	ผักแห้งคอย
หนามรอบตัว	ต้นลิงจ้อ	เอื้องเพ็ชรมัง	ผักเป็ด
นางนูน	ผักสาบ	เถาโคคลาน	หนาวเดือนห้า
อ้อยช้าง	คอกกั้น	บัวสัตตะบงค์	บัวแดง
เปลือกโสด	เหมือดโสด	บัวงกกลนี	บัวทอง
สะเคาดิน	ผักตะเคียง	บัวผัน	บัวแบ้
ผักข่วง	ผักขม	บัวขม	บัวเหล่
นางแย้ม	ดอกช้อนใหญ่	รากกะเด	เปนน้า
กระทิงลาย	เครือหมากแตก	ใบปลับปลิง	ใบหวานชน
แก่นพรหม	ต้นหนามพรหม	รากสะคือ	ฮากแฮ
กรูงเขมา	เครือหมาน้อย	กระทกรก	อีตาก
หัวบกรอ	หัวกระปุกใหญ่	ชันทองพยาบาศ	ลูกไส
หัวกระดาศ	หัวกระปุกบ้าน	โสดทั้งสอง	ส้มกบแซงแซว
เถาคันแดง	หูลแพดแดง	กำแพงเจ็ดชั้น	ต้นตาไก่ลี
กระเช้าฝีบด	เครือขมด	โคกกระออม	มะแข้งโฝ๊ะ
เพ็ชร์ถังฆาต	เครือชะพลู	ชะเอมไทย	อีเลื่อน
หางไหลแดง	หันแดง เครือจาน	หัสคุณไทย	สมัด
หางไหล	โคยมอน	อบเชยไทย	ต้นกำยาน
หุปลาช่อน	ผักลิ้นปี่	มะหวด	หวดข่า
เปลือกมะขามเกลอ	เปลือกมะขามสุก	หัวคุณเทศ	ช่วงฟ้า
เถาวัลย์เปลือง	เครือตาปาโลก	หางกระเบน	หางปลาผงไส
มะขามขรม	ใบมะขาม	ผักเบี้ย	ผักตากุ้ง
มะม่วงกะล่อน	มะม่วงป่า	รากหนองแก	ชาญู
บ่อน้ำดับไฟ	ใบน้ำเต้า ฝนแสนห้า	เพ็ชระนุกรร	มายสัง
ผักรังล้อม	ผักโปรงเป้ง	คาดเครือ	เครือมะโก้ย
มะบังคังแดง	มะบ้าบนแดง	ส้มกุ่มใหญ่	เครือขี้มอด

ตารางที่ 1 ชื่อพรรณไม้ในตำรายาและชื่อพื้นบ้าน(ต่อ)

ตำรายา	ชื่อพื้นบ้าน	ตำรายา	ชื่อพื้นบ้าน
ผักไผ่	หิงหาย	สารส้มสะตุ	ข้าวสารส้ม
ผลราชคฤกษ์	หมากบิคน	จูนสี	สียายอน
รากค้อไต้	ต้นกำปู	ดินประสีว	ขี้เกลือ
พयरากขาว	เอ็นอ้า	สะหลอด	หมากคอด
ดีหมีตัน	เพี้ยฟาน	มะเคือขุมพร	ต้นมะเคือ
ระย่อม	ปราชคิ	แสมสาร	ขี้เหล็กสาร
เถาว์วัลย์ครุฑ	เครือลินแฮด	เจดะมูลเพลิง	ปีบปีแดง
ไคร้เครือ	ต้นปีกไก่ดำ	รากคนทา	รากโกทา
ตาลดำ	ชำโก	รงทอง	สารจอด
ตาลหม่อม	วงสมุดคอกขาว	เถาชิงชำชาลี	เครือหางหนู
อุโลก	ต้นส้มกบ	คนที่สอ	ต้นผีเสื้อ
โลดทง	นางแข่ง	เสนียด	ต้นสุฮา
เป้าน้อย	เป้าแหมทอง	ลำโพง	มะเขือบ้า
ส้มสันดาน	ผักออบแอบ	ลำโพงแดง	มะเขือบ้าแดง
ประคำดีควาย	หมากชักใหญ่	ทนต์	ต้นบิคน
กันเกรา	ต้นดอกมันปลา	พมนสวรรค์	หญ้าคู่อิ่ง
โหราหัวสุนัข	เห็ดโพ	ระยอม	ต้นคืนจำ
พระยาข้างดำ	ต้นภาคภา	หญ้าย่องไฟ	ง่องแข็งหึ่ง
ลันทม	จำปาขาว	หัวชันทะทาด	หัวหญ้าหวายนา
ยาเอ็นเหนือใต้	ยาหัว	ขมิ้นอ้อย	ขมิ้นชัน ขมิ้นไซ
เปราะหอม	หว่านหอม	เปราะป่า	หว่านคุดหมือบ

กระบก

กั๋งตาวน

กั๋งครก

กรวยป่า

กระเจียน

กระโดน

กระตังใบ

กระแตไต่ไม้

กระแตไต่หิน

กระทุ่มโลก

กวาวเครือขาว

กวาวเครือแดง

ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โลกภูตาคา

กลอย

กอกกั้น

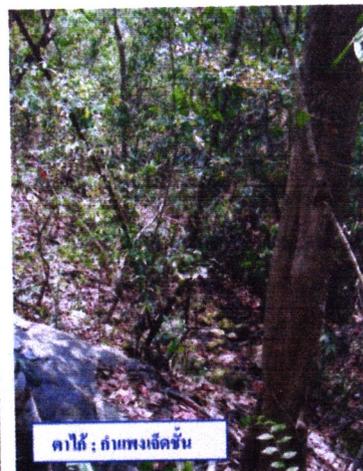
กอมก้อยลดขน

ก่อหมู

กันกรา

กำแพงเจ็ดชั้น

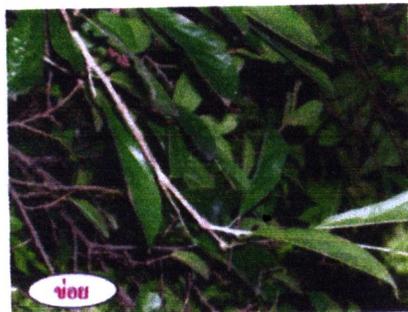
เกล็ดปลาช่อน

แก้มอัน

ขมิ้นนางมัทรี

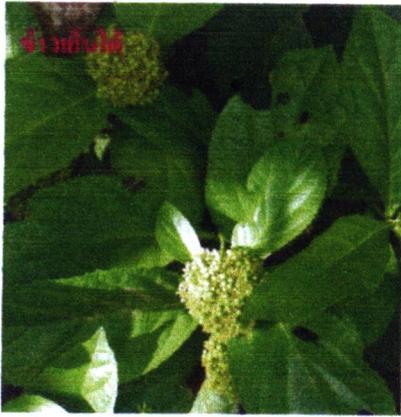

ข่อย

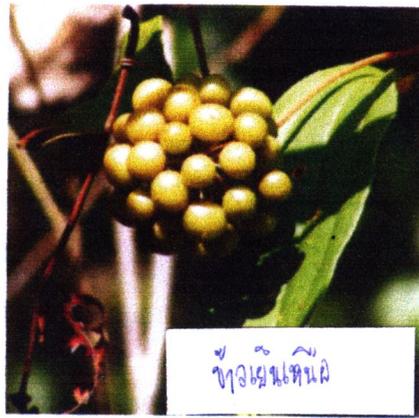

ขาเป็ย

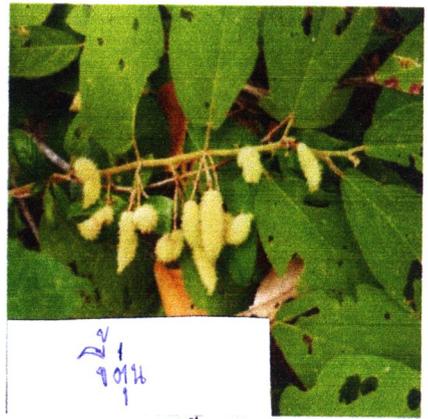
ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โลกภูตากา (ต่อ)

ข้าวเย็นใต้

ข้าวเย็นเหนือ

ขี้ตุน

ขี้หนอน

ขี้หนู

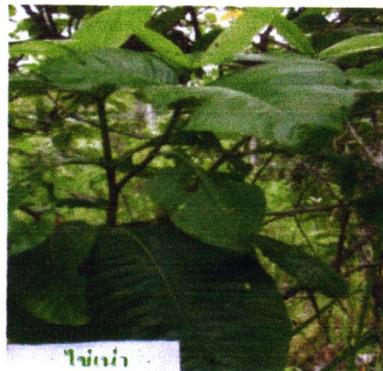

ขี้เหล็กสาร

เข็มป่า

เข็มป่า

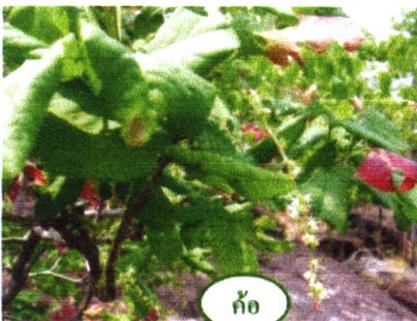
ไข่เน่า

ไข่เน่า

คนทา

คนทา

ค้อ

ค้อ

คอแลน

คอแลน

คำล้น

คำล้น

ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ ไลโกกูตาคา (ต่อ)

กุ่ม

เครือเขาหลง

แคทราย

จ๊กจั่น

แจ้จ้ง

ชะมวง

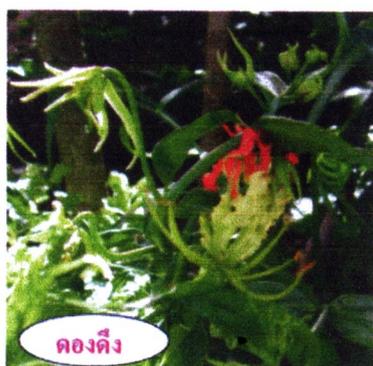
ชะเอมไทย

ช้าน้ำ

ชิงชัน

คองคิง

แดง

ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โลกภูตากา (ต่อ)

โคโมรูส้ม

ตองแตก

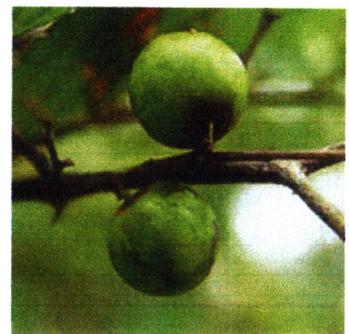
ต้องแต่ง

ตะโกนา

ชะขบป่า

ตะคอง

ตับเต่าตัน

ด้างไถ่น้อย

ตานกรวด

คิวเกลียง

คิวส้ม

ตีนตั้ง

ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โลกภูตากา (ต่อ)

ตีนนก

ตีนเป็ด

ดูบหมูป

ตุ้มกา

ถ่อน

เถาวัลย์เปรียง

ไทรหิน

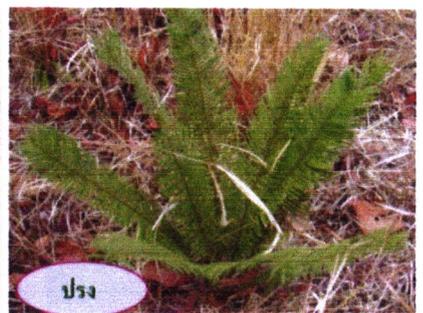
นมวัว

บัวบก

บัวสันโดษ

ปรัง

ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โดกภูตากา (ต่อ)

ประดู่

ปลาไหลเผือก

เป้ง

เปล้าน้อย

เปล้าใหญ่

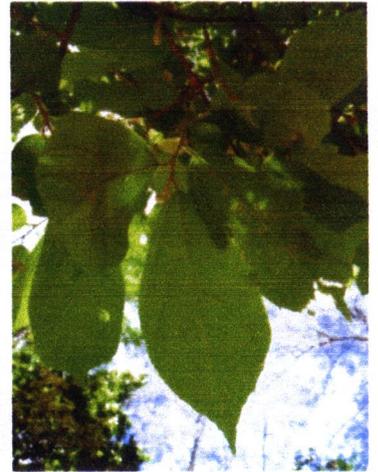
ผักขี้หัด

ผักหวานป่า

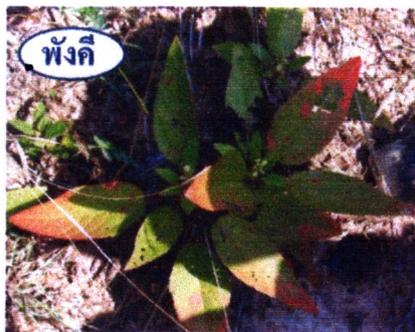
ฝอยทอง

พลับพลา

พลูช้าง

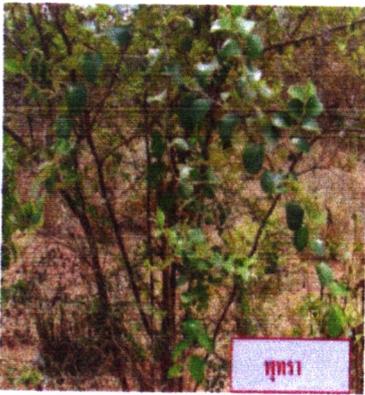

พังกี

พีพวน

ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โดกภูตาคา (ต่อ)

พุทรา

มะกอกกล้อน

มะกอกน้ำ

มะกา

มะขาม

มะขามป้อม

มะค่าแต้

มะค่าโมง

มะเดื่อปอง

มะตูม

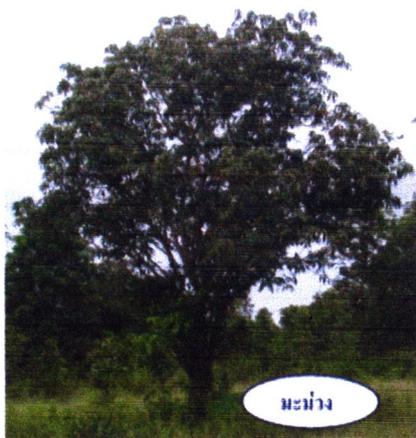

มะพลับดง

ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โลกภูตากา (ต่อ)

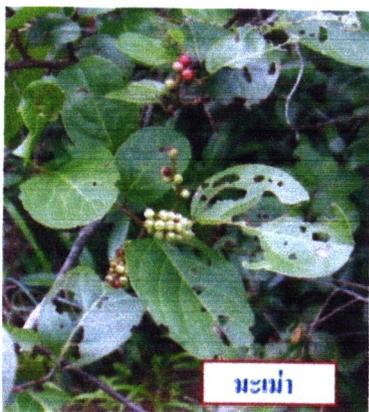
มะทอก

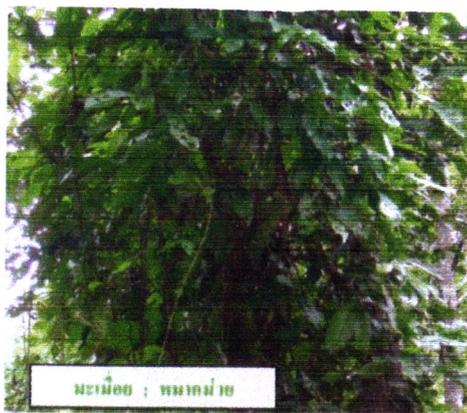
มะม่วง

มะม่วงหัวแมงวัน

มะเฒ่า

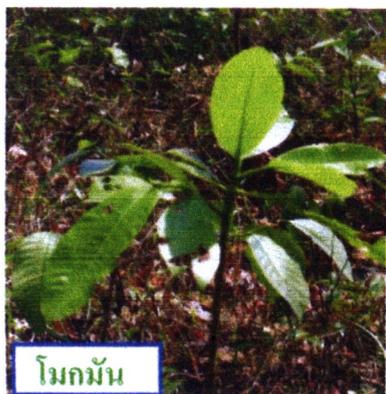
มะเมื่อย

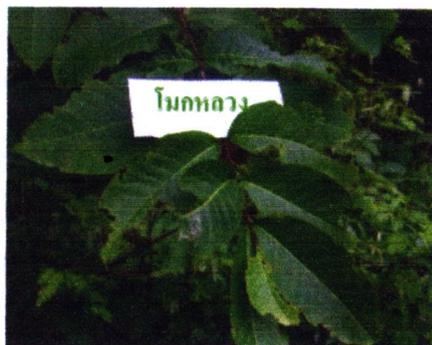
มะหาด

โมก

โมกมัน

โมกหลวง

ยอป่า

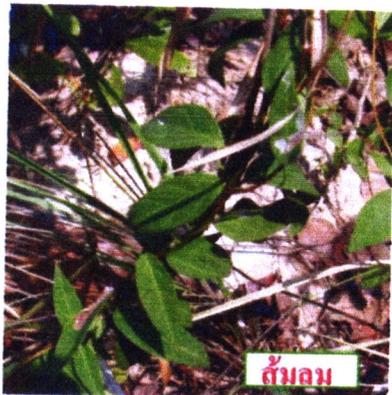
ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โคนกฏตากา (ต่อ)

ลั่นทม

โศคนางแดง

ส้มฉม

สมอไทย

สาบเสือ

แสลงสาร

หนอนตายหยาก

หนามเล็บแมว

หนามวัวซัง

ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โคกภูตากา (ต่อ)

หมากลูก

หนามแท่ง

หมากม้อ

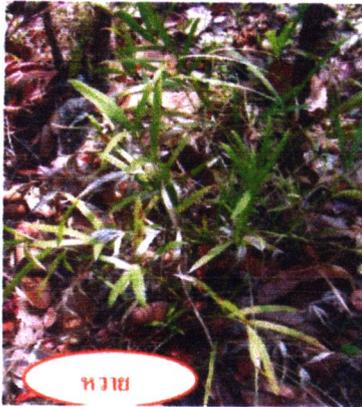
หมี่หมื่น

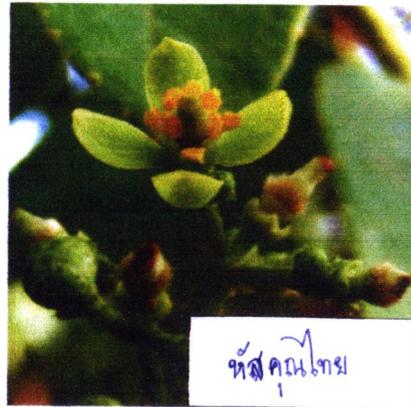
หวดข่า

หว้า

หวายนั่ง

หัสคุณไทย

เอื้องหมายนา

แสดควาง

ไฮย่า

ภาพที่ 1. พรรณไม้สมุนไพรในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ โลกภูตากา (ต่อ)